

P. d. 38
Cont

Th. hist. R. IV. 150. 762.

201.

J. Hilibrands Historia Conciliorum
à N. C. usq. ad sec: 17. annu 99.
Libellus de Hæresibus
Hermani h. de fant. Hæres.

J. Wernsdorffij Vindiciæ Orationis Dominici
denus propositæ 1713.
de divinis Revelationibus, earum
varietate.

J. Gladenij de Damnis et Emolumentis, ex Controver-
siâ circa Theologiam Impiorum.

J. J. A. Schmidij Abusus Psalmi 109. sol. tot. h. h. h. h.
Abusij à Sara in cap: 1. et X. Epist.

J. Calovij Annotata Antiquiana ad Epist. ietlem.

J. Rithmeijer 757 h. signum fronti Bonorum Israelitarum.
ad Epist. 4. 4.

J. Habichburij de subitio non bonis Israeliti à Deo
datis ad Epist. 20. 25.

J. Jos. Meyeri in propheticas visiones Epist. chis
de Templo, urbe, et Terra Israelitica & distributione.
ad g. postrema Epist. Capita.

J. Christ. Tob. Wiedeburgi de Ministerio Ecclesiastico.
contra Epist. theosophicas 1710. publicatus.

J. Hilibrandi f. h. ale Eucharistia Vel. Eullesia.

J. Turrettini de Pace Protestantium Ecclesiastica.

J. Gladenij programma Galerii de unitate oppositum neganti
Luthevanis verum Ministerium.

Von der Landt programmata

(1) Geographia Patria Abrabami

(2) Recension: Esau c. 17. v. 12. 13. 14.

— c. 18.

— c. 19.

— c. 36. 37. 38. 39.

— Tereis.

(3) — Danielis Esra, Orselon, Jonath.

M. Petri Adolphi Boyten Eclogia Archaeologica

ad dolum Aled vetulis.

Eclogia Archaeologica

ad difficile Pauli iter Act. 27. 9.

4

Q. D. B. V. II
VINDICIÆ
ORATIONIS
DOMINICAE,

AVSPICIIS
RECTORIS ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMI,
SERENISSIMI PRINCIPIS ATQVE DOMINI,
DN. FRIDERICI AVGVSTI,
ELECTORATVS SAXON. HEREDIS
ETC. ETC.

PRAESIDE
GOTTLIEB VVERNSDORFIO,
Theol. Doct. & Prof. Publ. Aedis OO. SS.
Præposito, & Senatus Eccles. Assessore,

PRID. CAL. NOV. c19 19cc XIII.

E CATHEDRA DIVI LVTHERI
DENVO AD DISPVTANDVM PROPOSITAE

^A
IOANNE HEYMIO,

Liberosa-Lufato.

EDITIO TERTIA,
MVLTISS. ACCESSIONIBVS, NOVISQVE VINDICIIS,
LOCVPLETATA.

VITEMBERGAE, PRELO GERDESIANO.

774

4

VINDICIAE
ORATIONIS
DOMINICAE

AVSPICIIS
RECTORIS ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMI
SARAVINENSIS PRINCIPIS ALBERTI DOMINI
DN. FRIDERICI AUGUSTI

ELECTORIS SAXONIAE HEREDIS
ET
FRANCO
GOTTLIEB VERNSDORFIO

Theol. Doct. & Prof. Publ. A. d. S.
Prædicator, & Scholæ Ecclæ. Altonæ
PRID. CAR. NON. 1733. XIII.
E. CATHEDRA DIVI LUTHERI
DENO AD DISPUTANDVM PROPOSITAE

IOHANNI HEYMIO
EDITIO TERTIA
MVLTI ACCESSIONIBVS, NOVIQVE VINDICIS
SVCPLÆTATA

NIEMBURGÆ, PÆLO GERDESIANO.

4

CONSPECTUS DISSERTATIONIS.

- P**rooemium, de dignitate Orationis Dominicae. Elogia ejus ex Patribus. Illius sub Papatu utilitas. Lutheri in ea tradenda studium. Pontificii cujusdam de eo judicium. Necnon Jo. VVeisii. Notabilis de hoc e Spangenbergio locus.
- §. I. Vera Precationis hujus Origo. Observator Halensis e Cabbala eam derivat.
- §. II. Improbatur.
- §. III. Quod Observator primus ita fenserit, negatur.
- §. IV. Nemo tamen inter Orthodoxos unquam sic statuit. Anti-Cabbalists laudati.
- §. V. Cabbalæ in puram & impuram distinctio. Utramque aliter veteres, aliter recentiores Theologi, describunt.
- §. VI. Cabbala pura juxta veterum Theologorum sententias, fuit dextra explicatio, & applicatio, Scripturæ oretenus facta.
- §. VII. Hujusmodi Cabbalam apud Ebræos obtinuisse, conceditur. Prophetarum a Sacerdotibus distinctio. Sacerdotes fuerunt ordinarii Doctores. Locus *Mal. II, 7.* a Merckeri cavillationibus asseritur.
- §. VIII. Juxta recentiores Cabbala fuit aliquid extra, & præter Scripturam.
- §. IX.

- §. IX. Imo aliquid Scripturæ contrarium.
- §. X. Nihilominus Eidem suppar.
- §. XI. Imo præstantius illa. Scriptura enim *Exoterica*, Cabbala, *Efoterica*, nominatur. Cabbala Scripturæ tanquam *Conprincipium* jungitur. Cur Arnoldus, & Gundlingius LL. Sapientiæ & Syracidæ pro Canonis habeant.
- §. XII. Exotericum & Efotericum quomodo differant.
- §. XIII. Quanto intervallo distent Veterum & Recentiorum de Cabbala sententiæ.
- §. XIV. Observatoris Halensis de Cabbala opinio non est Lutherana. Probatur auctoritatibus *VValtheri*, *Glassii*, *Pfeifferi*, *Carpzovii*.
- §. XV. Est mere Judaica.
- §. XVI. Papistarum de traditionibus, & verbo Dei non scripto, persuasioni analoga. Probatur ex Pontificiis ipsis.
- §. XVII. Est in Scripturam, ejusque *ἑσπευσία*, injuria. Probatur rationibus & exemplis.
- §. XVIII. Num Apostoli aliqua deprompserint e Cabbala.
- §. XIX. XX. Negatur.
- §. XXI. Oratio Dominica sigillatim non est derivanda ex eadem. Traditio sephirotica e Platonismo manavit.
- §. XXII. Oratio Dominica sapit formulas Spiritui S. in V. T. adhibitas. Zach. Schilteri hac de re verba.
- §. XXIII. Oratio Dominica est necessaria precandi formula, omnibus hominibus præscripta. Anabaptista, Quackeri, Independentes in Anglia, eandem contemnunt. Dannhaeueri, de pueri cujusdam adversus hanc formulam precandi *αὐτοπαθεία*, narratio.
- §. XXIV. An quoad verba concepta debeat retineri? Brownista, & quidam Pietista, negant.
- §. XXV. Nos affirmamus ob graves causas. Orat. Dom. prius appellata fuit *legitima*, & *ordinaria*. Lutheri de eadem judicium.
- §. XXVI. Orat. Dominicam VII. continere petitiones semper

fenarium reducitur. n. 13. An integritas religionis, vel iuramenti, etiam in numeris, fit quaerenda? Num septenarius petitionum numerus possit sacrosanctus dici? Non tam de numeris, quam numeratis disquiritur. n. 14. Quando, & ubi, nobis liceat in explicatio-
ne S.S. a Luthero, & Symbolis recedere. Aliud est accurate Scripturae interpretatio, aliud qualiscunque illius accommodatio. Aliud est locum in transcurso, aliud ex instituto, tractare. Interpretatio S Sacrae in Symbolis ex instituto suscepta non est deserenda. n. 15. Num interpretatio Observatoris sit nova? affirmatur. Num in hymno: *Unsre müde Augenlieder* fundata? Negatur. Jo. Franckius quis? Eiusdem variatio Melica. Orat. Dominicae laudatur. Num in fine hymni: *Es ist das Heil uns kommen her?* fundetur. Nova Observatoris interpretatio cum explicatione Lutheri conciliari non potest.

§. XXVII. Vox *ἀγιάζεν* Ebr. redditur per barach. Verba: *ἀγιάσθητω τὸ ὄνομά σου*, non sunt latine reddenda: *benefe-*

dictum sit nomen Domini. Obstat contextus. *Δοξολογίας* in indicativo fiunt. n. 16. Affectus *δοξολογῆντος* non est desiderium gloriae, sed studium praedicandi. Desiderium est rei absentis. *Δοξολογία* rem praesentem supponit. *τὸ ἀγιάσθητω* rem demum obtinendam infert. n. 17. Locus *Luc. 1, 19.* vindicatur. n. 18. Num Graecis, Latinisque, receptum sit, in imperativo *δοξολογῆν*. Catulli locus ex epigr. XXXV. In Oratione Domini nomen Domini non tanquam sanctum celebratur, sed ut apud Nos sanctum fiat, expetit. Pulcher Augustini hanc in sententiam locus. *τὸ ἀγιάσθητω τὸ ὄνομά σου, & ἅγιον τὸ ὄνομά σου*, quantum differant. Hymnographi aliquando adhortationem impersonaliter exprimunt. n. 19. Verba *Psal. CXI, 10. Jes. VI, 4. Ap. IV, 8.* quomodo supplenda. *Δοξολογία δι' εὐχαριστία* differunt. Huic, optative ut efferatur, non repugnat.

§. XXVIII. Preces cum gratiarum actione, & laudibus Divinis, sunt coniungendae. In Orat. Dom. adest doxologia n. 20. Ebraei non semper a doxologus

logiis preces suas sunt orsi. In Oratione Dominica *δοξολογία* quaedam & in principio & in fine, apparet. *Pater noster*, qui es in caelis, *δοξολογία* est.

- §. XXIX. Ad distinguenda Præcepta in Decalogo, & petitiones in Orat. Dominica, sufficit qualecunque discrimen. Prima, secunda, & tertia petitio quomodo differant? Schilteri de hoc sententia. Differunt speciali quadam ratione. n. 21. Eandem esse materiam, præcepti IX. & X. male ab Observatore negatur. Quodnam concupiscentiæ genus in IX. quodnam in decimo, sit prohibitum. *Calovii, Quenstadii, Gerbaradi, Carpzovii*, de eodem sententia. Observator ab his dissentit. Petitiones priores tres formaliter differunt. Variæ variorum de hoc sententiæ inter se non pugnant. *Guil. Lyseri* iudicium.
- §. XXX. Num per nomen DEI in prima petitione, nomen ejus *essentiale* intelligatur. Negatur, non sine rationibus.
- §. XXXI. In petitione II. Christus nihil de Judaicis Sephiroth inclusit. Waldenses, &

Taboritæ, quibus cum Peterse-
nius, & Pzirpecovus, consen-
tiant, hac petitione respici-
putant ad regnum Chiliasti-
cum.

- §. XXXII. In tertia petitione non jubemur orare, ut attributa divina se exerant, quod statuunt Cabbalisticæ.
- §. XXXIII. Verba petitionis tertiæ non faciunt pro Perfectissimo. *Carolus Pietista* Catechesin Lutheri misere detorquet. Locus *Jac. III, 2.* vindicatur.
- §. XXXIV. Lutherus nullum statuit hac in vita Perfectissimum.
- §. XXXV. Formula: *göttlich Leben*, explicatur.
- §. XXXVI. *τὸ ὄψ*, cum compositis, non semper infert convenientiam absolutam, vel æqualitatem, sed solum similitudinem.
- §. XXXVII. *D. Majus* per panem *ἐπιπέτοιον* intelligit panem Spiritualem, Jesum Christum.
- §. XXXVIII. Quæ interpretatio non est a) vere Lutherana. Lutherus priorem de pane ipirituali

- rituali sententiam *quater* retractavit. n. 22. Zornius infamis paſquillarius notatur. Majus commendat faſoſos libellos contra leges Imperii. Jaſtantia, & arrogancia ejus, una cum aculeis. Roſtochienſium Theologorum reſponſa laudantur. Lutherus ad ſapientius retractatam ſententiam nunquam rediit, ne quidem in Comment. ad XVII Cap. Geneſeos. Majus non ſolum Luthero, ſed & ſibimet ipſi contradicit.
- §. XXXIX. Majana interpretatio eſt b) erronea, & falſa. Chriſtus in O. D. ab omni tropo & ſchemate, abſtinuit. Quidam veteres per panem *ἰσθίου* panem Sacramentalem perperam intellexerunt. O. D. eſt precum omnium compendium & inſtar.
- §. XL. Caduca & temporalia etiam petere licet a Deo.
- §. XLI. Verba IV. petitionis proprie accipi oportere, Contextus ipſe probat.
- §. XLII. De pane corporali intelligunt e Latinis Tertullianus, Cyprianus, Chromatius, Auguſtinus, Hieronymus, Venantius, Iſidorus Hiſpal. & alii.
- §. XLIII. E Græcis: Baſilius, Gregorius Nyſſenus, Iſidorus Peluſiota, Chryſoſtomus, Theophylaſtus, Theodoretus, & Jo. Damafcenus.
- §. XLIV. Kufferiani quintam petitionem mutarunt. Anabaptiſtæ, Tremuli, & Pietiſtæ, prorfus omittunt.
- §. XLV. Rejiciuntur.
- §. XLVI. Epilogum O. D. Obſervator Halenſis e Cabbala derivat.
- §. XLVII. Præluſit huic Saubertus.
- §. XLVIII. Negatur. Talmudiſtæ & Cabbaliſtæ fuerunt plagiarii.
- §. XLIX. Obſervatoris Hal. ſententia refutatur.
- §. L. Epilogus Orat. Dom. e formulis V. T. deducitur.

ERRATA.

N. XIX. p. 55. lin. 11. & 14. lege ברור, ib. l. 25. poſt, *benediſtum*, adde: vel potius: Sit Dominus Deus tuus benediſtus. p. 73 lin. 21. lege, ſcommate. Reliqua benevolus Lector ipſe corriget.

Si

SI verum est, quod nemo dubitat, dignitatem effecti ab auctoris excellentia pendere, non est infitiandum, formulam precandi, quam Orationem Dominicam appellamus, tanto reliquis omnibus esse anteferendam, quanto generis humani stator, atque vindex, mortales omnes, virtute, sapientiaque antecedit, ac superat. Johannes Baptista, ut erat divinitus constitutus, suo qui ministerio, novi foederis tempora, dedicaret, viamque pararet Domino; ita, cum non ignoraret, quantum situm esset in precibus, discipulos suos modum rationemque verè precandi, sive sponte quadam, sive rogatus, docuit. In qua etsi procul dubio desiderari nil potuit, quum in ea præscribenda non minus, quam in habendis ad populum concionibus, immediato Numinis afflatu usus sit; tamen, ne qua in re vel Sponsus inofficior amico, vel Dominus inferior seruo videretur, voluit & ipse Servator, peculiarem orandi formulam suis proponere, maxime, cum, ut faceret, a quodam e discipulis rogaretur. Tradidit ergo eam tam plane, sapienter, ac breviter, ut singula verba, singulaque sententiæ de auctoris divinitate testentur. Apostoli vero prompte, cupideque, arripuerunt eam, historiisque a se scriptis insertam posteris magno studio commendarunt. Hos secuti Ecclesiæ Doctores, quos Patres dicere solemus, non modo summis eam laudibus extulerunt, sed & justis prope Commentariis illustrarunt. Cyrillus Hieros. *εὐχὴν Θεοδιδουχτων*: Tertullianus, *totius Evangelii breviarium*: Augustinus, *orationem vere coelestem*, appellavit. Non temere actio est instituta sacra, cui illud precum sanctissimarum compendium, non, velut condimentum quoddam, aspergeretur. Et est,

A

cur

cur inter divinæ providentiæ testimonia numeremus, quod, cum, durante Pontificum R. tyrannide, optima quæque vel corrupta, vel prorsus ejecta fuerint, Precationi tamen Dominicæ pretium suum, honosque constiterit. Quæ sicut ple-risque omnibus instillata fuit a puero, & inculcata fideliter, ita quin ejus beneficio multorum procurata sit salus, erro-resque vel prohibiti, vel saltem debilitati, non dubito. Lu-therus autem repurgaturus sacra, non modo id operam de-dit, ut inter capita religionis præcipua relatam ad posteros propagaret, sed & multo, quam ante, explicatiorem, magis-que dilucidam redderet. Intelligebat enim vir summus, preces sacrorum omnium nervum esse, nec salvum esse posse, sanctissimum illud, quod inter Deum & homines inter-cedit, vinculum, nisi ardens Oratio cum ceteris religionis partibus jungatur. Hac mente, sacrosanctam formulam singulari commentariis illustravit, quem, omisso auctoris no-mine, Italo sermone redditum cum aliquando vidisset, le-gissetque apud Venetos, *Ordinarius*, penes quem librorum publicandorum censura est, mirificæ delectatus eodem, dixit: *Benedictus sit, qui Orationem Dominicam sic explicavit: & benedicta manus, qua ista omnia scripserunt. Beati oculi, qui vident ac legunt: beata corda, que credunt, & hoc præeunte libello ad Deum clamant: teste Cyr. Spangenberg. Conc. XII. de Luth. l. D. 6.* Lutherus autem non contentus nervosè ac breviter explicuisse Precationem, metro etiam reddidit, & in *hymni* formam redegit, quem * *Jo. Weisus*, vir integer ac

cor-

* Hic *Joannes Weisus*, si *Spangenbergio* credimus, *Mittweidæ* quidem, in *Misnia*, est natus, didicit autem *Qverfurthi*, aliis-que in scholis, tandemque *Coloniam* ad *Rhenum* delatus, *Baccalaureus* *Philosophiæ* creatus fuit. *Qverfurthum* redux
Sena-

cordatus, quique senex admodum a Pontificiis ad Nostros transit, eo usque admiratus fuit, ut diceret ad Cyriacum: *Hoc uno carmine scripto plura præstitisse Lutherum, quam univversa Scholasticorum turba, cum omnibus suis commentationibus, sub Papatu.* Vid. Spangenberg. in *Cithar. Luth. P. III. f. 81.* Quod apud me reputo, non possum non ingemiscere infelicitati seculi nostri, quo nunc divina formulæ hujus origo,

A 2

nunc

Senatui oppidano, quantum colligo, *Prætoris* nomine præfuit. Papisticae superstitionis tenax a *D. Justo Jona*, quem Halis concionantem audierat, eo perductus fuit, ut de veritate illius dubitare inciperet, tandemque non minorem, in tuenda Lutheri doctrina, constantiam, quam antea, in retinendo Papatu, contumaciam ostendit. Itaque quum *D. Georgius Major* erroneum dogma, de necessitate *B. B. O. O.* ad salutem, disseminare inciperet, *Weisus* id indignissime tulit, conversusque ad suos dixit: *Allmächtiger Gott! wil man nun die Leute erst wieder auf diese opinion führen, darinn ich so tieff gesteckt, und so schwerlich heraus zu bringen gewesen? Was will zuletzt daraus werden? o betet, lieben Kinder, betet, daß euch das leidige Pabstthumb nicht wieder überschleiche! denn was darinnen vor eine Gewissens-Marter und Angst gewesen, weiß niemand, denn wer es versucht hat.* Cum grandis jam natu esset *Qverfurtho Islebium*, ad generum, filiamque, se contulit, quo Sacris ea in Urbe quotidianis uti, fruique, posset. Idem hic *Weisus* Hymnum condidit: *Nun laßt uns den Leib begraben &c.* De Oratione vero Dominica, per *Lutherum* metro reddita, audiente *Spangenbergio*, ita judicavit: *Wenn D. Luther mehr nicht gethan, noch geschrieben hätte, denn, daß er das einige Lied: Vater Unser im Himmelreich &c. gemacht hat, so könnte ihm doch die gantze Welt solches nicht gnugsam verdancken, noch vergelten &c.* Vid. *Spangenberg. in Chron. Qverfurth. L. IV. cap. LXXXV. p. 495. sq.*

nunc partitio & distributio, nunc sententia ipsa & explicatio varie infestatur, ac læditur. Memores ergo illius, quod haud ita pridem publica dissertatione promissimus, *Vindicias* sanctissimæ hujus formulæ adornabimus, eandemque a recentiorum quorundam corruptelis, & cavillationibus asseremus. Cui instituto Numen immortale, pro magnitudine suæ gratiæ, prolixissime faveat!

§. I. Ac omnibus quidem relictis, vera Precationis hujus nobis vindicanda origo est. Etsi enim hujus divinitas eo usque explorata, & certa poterat videri, ut non temere posset a quoquam in dubium vocari; nihilominus tamen hoc tempore, quo artis, & ingenii, esse creditur, omnia novare, nihil intactum, aut intentatum relinquere, a præposteris *Cabbalæ* admiratoribus eadem manifesto sollicitatur. Hos enim si volumus audire, omnis illa precandi formula non primum a Servatore concepta, sed particulatim a Judæorum majoribus tradita, & e fragmentis *Cabbalæ* in corpus quoddam collecta fuit. Recito verba D. Jo. Fr. Buddei, *Jenensis Theologi*, (hic enim illius auctorem se esse profitetur) in *Observ. I. T. I. Hal. §. XII. & XIII. Summa*, inquit, *doctrinæ Christi & Johannis fuit: Oeconomia regni cælorum per Christum erigendi. Eadem fuit summa doctrinæ Cabbalisticæ, quippe quæ unice tendebat ad מלכות, unice eo erat comparata, ut œconomiam regnorum divinatorum, præcipue Messie exhiberet. Hisdem ergo verbis cum summam doctrinæ suæ exprimat Servator, quibus Cabbalisticæ, quis dubitet, eum hoc ipso Cabbalam istam dogmaticam veterum Ebræorum suo approbasse calculo. Sed hoc forte nemini adhuc observatum est, in ipsa Oratione Dominica doctrinam sephiroticam velut in compendio exhiberi. Quod ita demonstro. Potest Oratio Dominica in duas dividi partes, quarum prima Deum, ad quem preces fundimus, &*

œcono-

œconomiam regni divini, altera hominum miseriam, & calamitatem præcipue respicit. In priori petere jubemus; Sanctificetur nomen tuum. Nomen scilicet יהוה quod juxta Cabbalistarum doctrinam tres personas Trinitatis denotat. Namque Deo Patri quia hoc nomen conveniat, nullum est dubium. De Filio fatentur hoc Cabbalista, dum inter cognomina דס ככמה referunt Jod Tetragrammati. De Spiritu S. itidem, dum inter Cognomina דס בינה referunt He secundum Tetragrammati. Ergo hic statim exhibentur tres Sephiroth. Cum his in secunda petitione conjungitur regnum: adveniat regnum tuum, ut scopus & finis totius theologiae Cabbalisticæ, sapientissima œconomia regnorum divinatorum, indicetur. Medium autem, administrandi regna ista divina, consistit in exercitio divinatorum attributorum, quæ hic conjunctim per voluntatem divinam exprimentur: fiat voluntas tua. In sequentibus ad conditionem eorum, qui in regno Ecclesiæ vivunt, respicitur. In clausula autem denuo regni injicitur mentio, idque in solidum Deo vindicatur, tuum est regnum. Hinc præcipua attributa divina subjunguntur: & potentia נבורה, quæ est Sephirab quinta, & gloria, חוד, quæ est Sephirab octava, ad potentiam autem commode referri potest etiam גרורל sive magnitudo, quæ est Sephirab quarta, uti ad gloriam תפארת decus seu pulchritudo, quæ est Sephirab sexta; additur denique in sempiternum, quorsum reliquæ duæ Sephiroth ניצח & ויסוד aeternitas commode referri possunt.

§. II. Fateor, hæc tam horrida esse, & crassa, ut fine intimi doloris, & justæ indignationis sensu, legere non poterim. Quid enim hoc est aliud, quam Magistrum magistro- rum ad Cabbalistarum subsellia revocare, aut æternam infinitamque Sapientiam plagii cujusdam arguere, quæ ex Iudæorum doctrinis Sephiroticis quendam formularum centonem consuerit.

§. III. Neque tamen *primus*, quod putat Observator, præposteram illam, ne dicam impiam, de origine Orationis Dominicæ opinionem animo suo concepit. Multo enim prius *Baro Knorrius de Rosenroth*, quem *Christiana religionis capita ad Cabbalam inflexisse* Observator ipse commemorat, in Oratione Dominica, quædam doctrinæ Cabbalisticæ vestigia sibi visus est invenisse. Fatetur hoc ipsum in *Introd. ad Hist. Philos. Ebr. p. 237.* idque serius a se deprehensum esse insinuat. Interim, ne omnis pulcherrimi inventi gloria sibi eripiat, subjicit, *alia ratione, quam Knorrius, applicationem Cabbalæ ad Orat. Dominicam sese instituisse.* Quo ipso uti tacite agnoscit, eidem sese exposuisse corrumpendæ veritatis periculo, in quod *Knorrium* incidisse videmus, quem, *nimio commendandi Cabbalam & cum doctrina Christiana conciliandi studio, eo usque abreptum scribit, ut parum abfuerit, quin in hanc injurius esse visus sit, l. c. p. 244.* ita hoc unum adjecisse mihi liceat, quod eadem multo ante *Knorrium* senserit *Alex. Morus*, qui suis in *Notis ad N. T. f. 316.* edit. Salmur. ita scribit: *Filii Dei jam liberati ex manu diaboli Patrem cœlestem compellant. Ne nos inducas, inquiunt, in tentationem, sed (hoc enim proprie servare est: nam aliud est Servator Latinis, σωτηρ Græcis) serva nos ab occurso mali; quemadmodum Judæi precantur, NB. quorum formulas toto hujus Orationis tractu Dominus adscivit.*

§. IV. Non igitur est, cur istud *primum* sibi observatum fuisse magnopere gloriatur, quum & ante ipsum *Knorrius*, & ante *Knorrium Morus*, eadem in sententia fuerint. Interim si de Doctoribus orthodoxis, & A. Confessionis societatem professis, loqui volumus, certum est, neminem, ante *Observatorem Halensem*, talia scripsisse. Reverentius e-

nim de Origine, ac initio, sanctissimæ formulæ sibi statuen-
dum esse putabant, quam ut a *nugis*, ut ipse Observator no-
minat, & *ineptiis Cabbalisticis* derivarent. Quapropter cum
in *Disput. de Osiandrisimo in Pietismo renato*, originem erro-
rum in Osiandro, a nimio *Cabbalæ* studio deduxissem, idem
illud in Observatore Halensi, dissimulato tamen illius no-
mine, reprehendi. Etsi vero nec primus nec solus id fe-
cerim, quum *Bücherus*, *Edzardus*, *Bergerus*, alique, nunc
ex instituto, nunc ex occasione, præposteram Cabbalæ ad-
mirationem in Observatore notarint; nihilominus tamen
id adeo male habuit Jenensem Theologum, ut peculiari Di-
squisitione *de moderamine inculpate tutelæ*, mecum hac de
causa exposularit. Et quidem quo consilio, quaque de cau-
sa, de Cabbala paulo severius sententiam dixerim, alio loco
* jamjam exposui. Nunc autem liberabo fidem, quam de-
di, & quoniam Observator totam Orationem Dominicam
resolvit tandem in Cabbalam, hac occasione quid mihi de
illa videatur, edisseram.

§. V. Observator in *Disquis. de moder. inculp. tutelæ*
nihil a veterum Theologorum mente alienum vel *adhuc do-
cere*, vel *unquam se docuisse* jactat. Queritur igitur de il-
lata sibi injuria, omnemque contentions non necessariæ, &
excitati dissidii culpam in me derivat. Rectene, an secus,
videbitur. Nimirum, quod ad *Cabbalam* in genere atti-
net, eam cum veteres quidam, tum recentiores, in *puram*,
& *impuram* distinguunt. Hanc *posteriorem* rejiculam esse,
spuriamque, ac nugatoriam, fatentur utrique. Eam igitur
in rem nil addo. Priorem vero, seu *puram*, aliter veteres,
aliter

* Vid. Programma invitat. ad Orat. Inaugur. *Dn. D. Reuteri*,
A. 1708. addatur si placet *gründlicher Erweisß* c. Budd. Anno
1709. in 8.

aliter recentiores describunt. Illi enim, utpote *Waltberus*, *Glassius*, *Carpzovius*, *Pfeifferus*; per eandem nihil aliud intelligunt, quam idoneam *explicationem*, & *applicationem* *Scripturæ*, viva voce traditam, & ad posteros propagatam. Quia enim in lege Dei multa occurrunt vaticinia de Christo, typi ac umbræ, multa item dicta, ut sic loquar, prægnantia, & sensu mystico turgida, hinc utique opus fuit institutione quadam, quo & explanarentur difficilia, & evolverentur dubia, & illustrarentur obscura, vaticinia denique ad Christum, typi ad antitypum, umbræ ad corpus referrentur.

§. VI. Atque hanc quidem institutionem hominum, per interpretationem *Scripturæ*, veteres illi Theologi traditionem, seu *Cabbalam puram*, nominarunt. Sic *D. Waltberus* Sen. in Offic. Bibl. §. 668. p. m. 523. *Vox*, inquit, *Cabbalah* denotat (1) *sensum illum mysticum, quem Spiritus S. in Scripturis intendit*; de quo optime judicat *Petrus Cuneus* in tr. suo de rep. Ebr. accuratissima L. III. c. 8. *Ego veram Cabbalam appello mysticum intellectum earum rerum, quæ in SS. libris latent.* -- (2) *Mendacium Iudaicum, de Lege oretenus tradita, quam NB. dicunt Judæi expositionem esse Legis scriptæ, eamque Mosem diebus illis 40, totidemque noctibus in monte Sinai ex Dei ore didicisse, & sine ea multa Legis præcepta ambigua, obscura, & interdum pugnantia, intelligi non posse, eamque in Talmud postea relatam perhibent. Et in hac Cabbala multa occurrunt, quibus ad magicas artes solent abuti. Proinde hoc genus Cabbala, tanquam impurum, spurium, anile, & febriculosum ad hos remittimus homines nugigerulos.* (3) *Lusus quorundam ingeniorum -- vel per Gematræjia; -- vel Noterjekon -- vel per Temura &c.* Et *Glassius* Philol. S. L. II. Tract. 2. Sect. 3. Art. 7. scribit: *Cabbala vera, & pura, nihil aliud est, quam mysticus*
Scri-

Scripturarum S. intellectus. Pfeifferus autem in Crit. S. c. VII. Sect. 2. Qu. I. Nos, inquit, distinguimus inter Cabbalam, sumptam pro orali propagatione divinorum mysteriorum, quomodo patimur ut Adamo accepta referatur; & pro alphabetaria illa Scripturam explicandi ratione &c. Carpovius Cabbalam ortam fuisse haviolatur e mercabhah, quæ fuerit, ut ipse loquitur, mere *μυστηριώδης*, mystica, & pro Objecto habuerit mysteria in religione illa, quæ maximam partem typica fuerit, imprimis in forensium & ceremonialium Legum observatione, recondita.* E quibus patet, veteres Theologos, quorum sese auctoritate tueri studet adversarius, Cabbalæ purioris nomine nihil aliud intellexisse, quam *Scripturæ in locis difficilioribus interpretationem, typorum ad antiypum, umbrarum ad corpus, accommodationem, mysticique imprimis sensus investigationem.*

§. VII. Hujusmodi vero Cabbalam tantum abest, ut vel improbem, vel in populo Dei obtinuisse negem, ut potius, salva veritate, ne quidem in dubium vocari posse existimem. Nec enim ea in gente, quam Deus suum in peculium elegerat, deesse potuerunt idonei homines, qui typos, & mysteria evolverent, & quomodo ad Christum ejusque beneficia referenda essent, monstrarent. Etsi enim non sit credibile V. Testamenti doctores tam exacte scivisse sensum mysticum, ut *minutissimas quasque typorum circumstantias* potuerint accommodare ad Christum; quum hac ratione sequatur, *Novum fœdus nihil præ Veteri præstitisse*; id tamen non temere inficiandum est, Israelitas typos, & ceremonias divinitus præscriptas, cum iis, quæ dilucido sermone revelata

B

* Quatuor Virorum horum testimonia a cavillationibus Jenensis Philosophi vindicata legas, si placet, *im gründl. Erweis* c. D. B. §. XIII. f. q. p. 100. sq.

erant de Christo, inter se comparando, facile assequi potuissent, quid umbræ sibi vellent *in genere*, ob *miram vaticiniorum* de Messia, & *typorum convenientiam*, e qua prona & facilis horum ad illum accommodatio sequebatur. Fuerunt igitur apud Israelitas non modo Prophetæ, qui nova revelarent, Canonemque divinum extenderent, sed etiam sacerdotes, & divina legis consulti, qui pridem revelata custodirent, defenderent, explicarent, juxta illud *Mal. II, 7. Labia sacerdotis custodiunt legem, ut ex ore ejus petatur lex, quia est angelus Dei, Domini Zebaoth,** & quoad vel ab Adamo, vel a Patriar-

* Verba *Malachia* de sola *judicandi*, & controversias super ceremoniis *decidendi potestate*, cum exclusione *doctrinae publicæ*, & explicationis Verbi DEI, accipit *Io. Merckerus*, Essenenfis olim Ecclesiæ in Westphalia Pastor, qui anno seculi hujus tertio peculiari libello, *de libertate docendi*, edito, palam negavit, apud Ebræos, vel Sacerdotes, vel Levitas, vel alios denique ab hominibus vocatos, ordinarie docuisse in scholis, sed qui modo cunque Legis periti fuerint. Quem fanaticorum errorem confutat a.) Scriptura *Levit. X, 11.* ubi Aaron, & posteri ejus, lege quadam æterna, jubentur *habere scientiam discernendi inter sanctum & profanum, docereque filios NB. omnia legitima Domini.* Utramque etiam potestatem initio Sacerdotibus ac Levitis, hinc Phariseis, & Legis peritis, ordinarie convenisse, ex eo, quod *super Cathedra Moysi sedere* dicuntur *Matth. XXIII, 3.* eleganter ostendit *B. Glassius Philol. S. L. V. Traß. I. p. 1093.* Nec alia de causa Sacerdotes etiam in V. T. dicuntur *legati DEI*, quum legati sit voluntatem *legantis* idonee aperire. Saltem pro puris putis laniis haberi non debent, qui præter mactationem victimarum nihil præstiterint, sed potius Legis, ac voluntatis divinæ interpretibus, quique dextram institutionem cum sacrificiorum oblatione junxerint. Hinc *Si meon*, quem tamen Sacerdotem fuisse subdubito, quo tempore

179. Mosaicam Philosophiam tanquam *genus*, in *arcanior*-
rem, seu Cabbalam, & *exotericam*, quæ NB. in *libris Moſis*
contineatur, tanquam *Species*, diſtingvit. (3.) In §. XXXVI.
 p. 245. ſecretiorem & *arcanam* ſapientiam, quam Cabbalam
 appellamus, *Exoterice* illi, NB. *quæ in Moſis præcipue ſcriptis*
contineatur, clare perſpicueque opponit. (4.) Inter Cabbala
 purioris fragmenta, & reliquias, referuntur a B. argumenta
 quædam *historica*, utpote *de Moſis institutione in myſteriis*
Ægyptiorum, *de Janne & Iambre Moſi reſſentibus*, &c. quæ
 in *Scriptura N. T.* leguntur, in *Scriptura vero V. T.* non ex-
 tant, adeoque, *judicio adverſarii, præter, & extra Scriptura-*
ram, Veteris nempe *Instrumenti*, (ſub hoc enim Cabbala
 præcipue floruiſſe exiſtimatur,) ſunt propagata ad poſteros.
 (5.) *Patriarchæ, Moſes, & Prophetæ, ritus, dicta, & facta* di-
 cuntur adhibuiſſe tanquam *myſteriorum ſymbola*, de quibus
 tamen denuo in *Scripturis* nec vola, nec *veſtigium* apparet.
 Denique (6) *typorum* ad *Chriſtum accommodationem*, *fa-*
ctorum certorum notitiam, *interpretationes Scripturæ alle-*
goricas, *dogmatum quorundam ſymbola*, de quibus in *Scriptura*
V. T. nil legitur, & quibus tamen *Scriptores N. T.*
 hinc inde uſi ſunt, e *Cabbala* derivat, eandemque adeo tan-
 quam aliquid a *Scriptura* diverſum *manifeſto* conſiderat.

§. IX. Imo vero eam II.) tanquam aliquid *Scripturæ*
contrarium deſcribit. Negat enim *dubium eſſe, quod & A-*
poſtolus Paulus cultus Levitici partes ad Meſſiam applicando,
& ceteri Scriptores Sacri N. T. dicta vet. Teſtamenti, in qui-
 bus de *Meſſia* non agitur, *itidem ad Meſſiam referendo, Cab-*
balam Ebraeorum fuerint ſecuti. Quod ſi *Cabbala* etiam *pu-*
ra, quædam *V. T. loca, in quibus de Meſſia non agitur*, ni-
 hilominus retulit ad *Meſſiam*, ſequitur, quod & *Cabbala*
Scripturæ, quatenus *alienam ei ſententiam affinxit, contra-*
 ria

ria fuerit, & Scriptores eam secuti, errorem commiserint, loca Scripturæ aliter intelligendo, quam fuerant ex mente Spiritus S. intelligenda. Non satis est, excepisse: si negatur, quædam V. Testamenti loca *de Christo agere*, utut per Cabbalam ab Apostolis ad Christum accommodata, id ita accipi debere, quod ea loca *literaliter* non agant de Christo. Quando enim hunc illumve locum *agere de Christo* simpliciter negatur, tunc *uterque* sensus & literalis, & mysticus, seu realis excluditur. Quisquis igitur statuit, Apostolos Cabbalam secutos loca Scripturæ, quæ non agunt de Christo, applicuisse ad illum, eum adæquatam Scripturæ *Ἰεσπνευσίαν*, & divinorum scriptorum *ἰσφάλειων* impugnare puto, & persevero in sententia, bene facturum esse Buddeum, si ea, quæ nec pie, nec prudenter effutiit, declinandi, quod dedit, scandalali causa, publice retractarit.

§. X. Nihilominus tamen III.) eadem hæc Cabbala tanquam divinum quid, & ipsis *Scripturis suppar*, & *equiparandum* laudatur. Initio enim, α) si Observationis auctori credimus, primi ejus auctores dogmata ejus *ex divina revelatione* hausserunt l. c. p. 3. Etsi enim l. c. de *Philosophia mystica*, seu Theosophica, loquatur, mox tamen hanc ipsam ex Ebræorum Cabbala fluxisse docet. Quo pacto fieri nequit, quin eadem & *Cabbala*, &, quæ ex illa manavit, *Theosophicæ Philosophiæ*, sit statuenda origo, nimirum revelatio divina. Conf. *H. st. Philos. Ebr. s. XIII. p. 35.* quo loco Moses Cabbalæ capita ab *ipso Deo edoctus* dicitur. Repetit hæc, & confirmat, hyperaspistes Buddei *in der Abfert. p. 378.* Imo vero p. 276. scribere non dubitat: *Cabbala hat ihren ersten Ursprung von Gott.* Quo pacto Traditio Iudaica, quam vocamus, Scripturæ V. Testamenti, velut CON-PRINCIPIVM quoddam, ut ita loquar, adjungitur. β) Interpretationes

tiones allegoricas Apostoli acceperunt per Cabbalam, imo integri N. T. libri, utpote Epistolæ ad Colossenses, Ebraeos, Apocalypsis, ex eadem deprompti sunt. *vid. Observ. Hal. T. I. Obs. I. n. XIV. XV. γ)* Colossenses etiam, & Ebraei, alique ad veram in Christum fidem per Apostolos, non tam quatenus verbum Dei, quam quatenus Cabbalistica proposuerunt, perducendi fuerunt l. c. p. 8. 9. Denique δ) M. Arnoldus, in *Sophia sua, Nic. Hieronymus Gundlingus, Observ. Halens. T. V. n. 13.* (hujus enim auctorem se profitetur in *hist. Philosoph. Moralis P. I. p. 73.*) forsan & alii, hac ipsa de causa, quod e Cabbalæ fragmentis fere contextos putant, *Syracidem, & Sapientiam*, pro *Canonicis* habere non dubitant. Conf. Celeberr. D. Fabricius *L. III. Bibl. Græca p. 735.* nec non, si placet, *dissertatio nostra, quod liber Sapient. & Eccles. pro Canonicis non sint habendi.*

§. XI. Imo vero IV.) Cabbala non obscure ipsa quoque *Scriptura præstantior* habetur. Pro illius enim opinione *Scriptura* pertinebat ad *vulgus*: Cabbala ad *viros sapientie laude inclutos*. Illa circa *rudimenta* quædam: Hæc circa *sublimiora Sapientie capita* versabatur. Comparaturus igitur B. *Scripturam, & Cabbalam*, illius libros *exotericos*, hujus *esotericos, & acroamaticos*, appellare non dubitavit in *Hist. Philos. Ebr. p. 35.* Quo nomine quum merito sub notatus a *Büchero* Celeberr. fuisset in *der Zugabe des XII. Pietist. Monachs* sub initium, *Noster* permoleste id tulit, causatus, *maximam sibi fieri injuriam, & animum malignum prodi ab adversariis, quum non ipsam Scripturam s. sed Philosophiam e Scriptura deductam exoterice Philosophie nomine insignierit, in Moderam. p. 88.* Ita, nimirum, cum injuria de injuria querendum erat. Enim vero in *Hist. Phil. Ebr. l. c.* conceptis verbis scribit: *Divina humaneque Sapientie capita histo-*
ria

ria sua Moses inseruit: Deinceps alia quædam, & sublimia Philosophiæ capita, quæ ab ipso Deo edoctus fuerat, viris Sapientiæ laude inlyctis orali traditione propaganda commississe dicitur. Hinc duo enata scribit Philosophiæ genera: Esotericum seu Acroamaticum, & Exotericum. Illud quoque Cabballam appellatum fuisse. Hæc ipsissima adversarii sunt verba, tantum brevius repetita. Quo autem jure nunc negat, sese Scripturam ipsam pro exoterica habuisse? Etenim illa per Mosen Historiæ S. inserta capita nonne ipsius Scripturæ S. partem constituunt? Atqui hæc adversario Philosophiæ exoterica l. c. dicitur. Ergo Scriptura ipsa Exoterica appellatur. Nec enim est, cur in vocabulo Philosophiæ latibulum sibi querat, quum & Judeos olim, & initio Christianos hoc nomine religionem ipsam insignivisse ex Philone, Justino M' aliisque ignotum ei esse non possit.

§. XII. Itaque, merito ista sibi objecta esse, intra se convictus, excipit demum: *distinctionem illam ad methodum saltem, modumque tractandi esse comparatam*: nec magis per eandem de dignitate Scripturæ detrahi, quam de dignitate ipsius Theologiæ Catechetica, quæ & ipsa, in oppositione ad Systematicam, vel acroamaticam, exoterica appelletur. Sed enim vero Esotericas, & Exotericas disciplinas non modo ratione methodi, sed & argumentorum, ac rerum ipsarum distinctas olim fuisse, vel ex uno Plutarchi loco poterit ostendi. Ita enim ille in vita Alexandri: Ἐοικεν, inquit, Ἀλέξανδρος ἑ μόνον τὸν ἠθικὸν, καὶ πολιτικὸν παραλαβεῖν λόγον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπορρήτων ἕβριστερων διδασκαλιῶν εἰς οἱ ἄνδρες ἰδίως ἀκροαματικῶς, καὶ εποπτικῶς προσαγορεύοντες, ἐκ ἐξέφερον εἰς πολλὰς μεταχρεῖν. Cumque ipse adversarius largitur, in Theologia acroamatica plus esse ingenii, eruditionis, laboris, quam in Catechetica; tum hanc, qua dignita-

gnitatem, non utilitatem, inferiorem esse acroamatica differi non potest, quia subtilitas, methodi *anpifdeco*, rerum sublimitas atque copia sunt hujusmodi, ut omnino quandam præ alio dignitatem, præstantiamque concilient. Si proinde in Cabbala, & sublimiora divinæ Sapientia capita, & accuratiore ordine, & ubertate rerum majore, traduntur, quam in ipsa Scriptura, quin hæc illa inferior debeat haberi, dubium esse non potest.

§. XIII. Vidimus Theologorum nostrorum, vidimus Observatoris de *Cabbala pura* sententiam. Comparemus nunc unam cum altera, & facile apparebit, quantus inter eos dissensus detur. Pfeifferus Cabbalam *puram* vel cum ipso *Adamo*, & Ministerio in Ecclesia publico: Auctor observationis cum *Mose* demum cœpisse, & peculiare *Mosaica Philosophia* genus constituisse, scribit. Theologi Cabbalam non nisi *vetera*, & ab ipso Deo tradita explicuisse, & applicasse: Hic *nova* eandem cum *dogmata*, tum dogmatum *Symbola*, invexisse statuit. Illis Cabbalistarum *sensum mysticum*, e verbis Scripturæ, *eruerunt*: Huic iidem, per symbola a se inventa, rebus, in Scriptura propositis, *sensum quasi mysticum induxerunt*, eademque, *Bonfrerii* judicio, ut *Pythagorei* olim sua dogmata, *Paracelsi*, Medicinæ suæ mysteria, *Chemista*, sua arcana, verbis obscurioribus involverunt. Secundum illos Cabbala *obscuriora illustravit*: Secundum hunc, clara & *illustria*, utpote doctrinam de mysterio Trinitatis, per schema Sefiroticum, *obscuravit*. Secundum illos, Cabbala *sensum* e verbis Spiritus S. *eruit*: secundum hunc, dicta aliter quam fas fuit, interpretando, in verba Spiritus S. *intulit* Illorum opinione Scriptura fons est, & fundamentum Cabbalæ: hujus autem opinione Cabbala fons est & fundamentum Scripturæ. Illorum opinione Cabbala purior, *materialiter*, & *fundamentali-*

saliter spectata, est ipsa Scriptura S. hujusque sensus mysticus: Hujus autem sententia, Cabbala est quoddam Dei verbum nunquam in literas relatum, sed a majoribus acceptum, sollicitateque, ac iusta ferie, ore solo, per omnia secula propagatum, adeoque a scripto Dei verbo *specificè* diversum. Verbo: quantum datur inter Cabbalam *puram & impuram*: sanam Nostratium opinionem, & ineptam Iudæorum de illa persuasionem, tantum inter Theologorum veterum, & Observatoris, de Cabbala, sententiam, datur discriminis. Qua igitur, non dixerim fronte, sed conscientia, nostratium pro se allegare consensum, & semel, iterumque, ac tertium, gloriari potuit: *nihil se NB. unquam aliud docuisse, aut docere voluisse*, quam illi docuerint. *Moderam. p. 39. 40. 41.*

§. XIV. Namque si ferendum est, ut declinare non possumus, de Observatoris opinione iudicium, velimus, nolimus, dicendum est, eandem I.) non esse *Nostram*, vel ulli Nostratium Theologorum probatam, quod supra numero plurimis, firmissimisque argumentis ostendimus. WALTHERVS enim in *offic. Bibl. §. 668.* Cabbalæ nomen *trifariam* accipi posse docet. *Primo* pro sensu Scripturæ mystico: *Deinceps*, pro Legge oretenus tradita: *Postremo* pro lusu quorundam ingeniorum per Gematriam, Notaricon, & Temuram. *Primum* genus laudat: *Tertium* sub certis conditionibus *tolerandum* putat: *Secundum*, mendacium Iudaicum nominat. Nunc, quum de *primo* nulla sit controversia: *Tertium* Buddeus ipse sua in *disquisitione* omiserit, & in *Introductione* p. 269. Ebrais receptum fuisse dubitet, restat, ut de *secundo* præcipue disputetur. Quod ipsum vero Waltherus conceptis verbis *mendacium Iudaicum* nominavit. Buddeus pro *veritatum divinarum complexu* venditat. Alter igitur ab altero dissidet. GLASSIUS eadem illa Cabbalæ genera

nera constituit. *Nequaquam*, inquit, hoc loco de Cabbala vera, pura, & genuina loquimur, qua nihil aliud, quam mysticus Scripturarum Sacrarum intellectus est - - sed ac Cabbala Indaica, spuria, impura, anili, & febriculosa. Dupliciter autem potissimum ea vox usurpatur (1) de Lege oratenus tradita, seu acroamatica, quam dicunt esse expositionem Legis scriptæ &c. (2) De abstrusiori doctrina, & mysteriis, qua Ebræi tum saniores & antiqui, tum recentiores superstitiosi in Mosis, & Prophetarum scriptis investigant, idque variis rationibus, (scilicet per Gematriam, Notaricon, & Temuram,) &c. Generatim igitur Cabbalam in puram & impuram, distingvit, sic tamen, ut illam, quam pro pura vendit Buddeus, & acroamaticam salutat, manifesto ad impuram, anilem, & febriculosam rejiciat. Tum vero alterum impuræ Cabbalæ genus, quod Gematriam, & reliquas species, involvit, non obscure improbat, ac dissuadet, quoniam in eruendo vero SS. literarum sensu non ad literarum apices pro lubitu mutandos, numerandos, transponendos, sed alia remittamur subsidia, & elementaria illa Scripturæ expositio, olim & nuper, fanaticas opiniones, pepererit in Ecclesia. Vid. ejus *Philos. S. p. m. 302. & 311.* PFEIFFERVS in *Crit. S. p. 213.* cum superioribus Theologis consentit. Dividit enim Cabbalam primo in *Theoreticam*, & *Præcticam*. Hanc, suis cum auctoribus, ad orbem relegandam esse docet. *Theoreticam* in *artificialem*, & *inartificialem* subdividit, ad illamque Gematriam, Notaricon, & Temuram: ad hanc oralem mysteriorum traditionem refert. Ultramque improbat, & *artificialem* ullius esse posse auctoritatis apud cordatiores dubitat: *inartificialem* tuto asseri posse negat. Omnem igitur Cabbalam, sensu famosiore acceptam, Pfeifferus improbat. *CARPZOVIUS* in *Introd. ad Theol. Jud. c. VI.* hariolatur quidem veteres Ebræos omnem Theologiam in

dem esse II.) *mere Judaicam*. Quod quidem nullo negotio probo. Si quis enim quærat, quid Judæorum sit Cabbala? respondeo cum *Waltbero Sen.* quod sit mendacium Judaicum, de lege oretenus tradita, quam dicunt Iudæi expositionem esse legis scriptæ, eamque Moſen diebus illis XL. totidemque noctibus, in monte Sinai, ex Dei ore didiciſſe, & ſine ea multa legis præcepta ambigua, obſcura, & interdum pugnantia, intelligi non poſſe, eamque in Talmud poſtea relatam perhibent, in *Offic. Bibl. p. m. 524.* Eadem docet B, in *Introd. ad Hiſt. Philoſ. Ebr. §. XIII. p. 35.* Moſes, inquit, dum rerum omnium, origines, reipublicæque Iſraelitiæ primordia, gentisque huius hiſtoriam, literarum monumentis conſecrare ſecum conſtituit, ſimul præcipua ſapientiæ capita inſeruit, & ita ad ſeros ea propagavit poſteros. Sunt vero, qui alia quedam, & ſublimiora quidem philoſophiæ capita, quæ ab ipſo DEO edoctrus fuerit, eum viris quibusdam ſapientiæ laude inſtytis, orali traditione ad poſteros propaganda, commiſſiſſe autumant, eo quod hæc ita comparata erant, ut a vulgo tuto quidem ignorarentur, a ſapientiæ autem arcane amatoribus conſervari mererentur. Hinc itaque quemadmodum a tanto Philoſophiæ veræ reſtauratore ipſa Ebræorum Philoſophiæ Moſaica dicta eſt: ita duo Moſaici Philoſophiæ hinc reſultant genera, quæ vocibus ex Philoſophiæ peripatetici petitis inſigniri poſſent, ut acroamatica una, altera philoſophandi ratio exoterica vocaretur. Illam etiam Cabbalam dicere moris eſt. Quæ poſteriora verba fatiſ ostendunt, Eum non modo alienam, ſed ſuam quoque ipſius, de Cabbala pura (hanc enim, non impuram, l. c. definire voluit, quod tota libri ſtructura arguit) ſententiam ſcripſiſſe.

§. XVI. Eſt III.) *Papiſtice analoga*. Conſtat enim Pontificiſcos docere, quod, præter Scripturam S. ſeu verbum Dei ſcriptum, aliud quoddam non ſcriptum, a priori ſpecifice di-
ver-

versum, *pari tamen pietatis affectu*, ut Tridentini loquuntur, *recipiendum*, admitti debeat, quod & ipsi *traditionem*, seu Cabbalam Ecclesiasticam, nominant. Breviter ac rotunde B. Waltherus l. c. p. m. 545. *Quod Pontificii in Ecclesia Christiana sunt traditiones, id Ebræis in Synagoga est Cabbala*. Ad stipulatur Walthero, e Pontificiis ipsis Bonfrerius, in Præloqu. ad SS. f. 80. *Cabbala*, inquit, NB. *non admodum dissimilis est Ecclesie traditionibus*. Nam uti divina traditio in Ecclesia est *quarundam rerum ad fidem pertinentium per manus tradita, receptaque notitia*; ita Cabbala apud Ebræos in genere *definiri potest, arcanorum, & reconditorum S. Scriptura mysteriorum per manus tradita receptaque notitia*. Uti ergo Papistæ *traditionis* nomine, veritatem non-scriptam, ab Apostolis acceptam, quasque per manus traditam, scriptæ contradistinctam, imo contrariam, ejusdem tamen cum scripta veritate originis & auctoritatis intelligunt; ita etiam Observator, quod supra ostendimus, idem statuit docetque de Cabbala.

§. XVII. Quæ ipsa vero opinio est IV.) *in verbum Dei scriptum*, ejusque Θεοπνευσίον *injuria*. Etsi enim hoc constantissime neget Observator, & interpretetur calumniam, facili tamen negotio, conceptis ejus verbis ostendi potest. Primo enim α) pro illius sententia, Cabbala non e Scriptura, sed Scriptura e Cabbala manavit. Accipe verba p. 8. *Obs. Hal. Pauli ad Ebræos epistola, nisi me omnia fallunt, ex Cabbala ista Symbolica fluxit*. Quicquid ergo Apostolus ad Ebræos scripsit, id e Cabbala vel majorum orali traditione, non Spiritus S. afflatu, vel inspiratione immediate, & primum accepit. β) Per eandem Scriptores divini infimulantur erroris. *Scriptores enim N. T. dicta V. T. in quibus NB. de Messia non agitur, iidem ad Messiam retulerunt, ideo quod Cabbalam Ebræorum secuti sunt, verba sunt Observ. p. 9.* γ) Catholica,

& ad omnes partes extensa Scripturæ Θεορνευσία manifesto læditur. Scriptores enim N. T. *interpretationes, allegoricas quasdam, more in gente Ebraea recepto* i. e. Cabbalisticò NB. *ipsi excogitarunt* l. c. p. 10. Atqui vero qui hoc, aut illud *ipse excogitasse* dicitur, eum initio super hoc illove *cogitasse*, deinceps *cogitando* novum quid *adinvenisse*, postremo *adinventum* sibi ipsi jure, meritoque, *vindicasse* oportuit. *Excogitandi* enim vocabulum *primam, propriamque rei novæ productionem* tam arcte involvit, ut nulla subtilitate ab ea separari possit. Si ergo Apostoli ipsi excogitarunt allegoricas quasdam interpretationes, sequitur, quod non modo super rebus divinis cogitaverint, sed & cogitando suis ipsorum viribus eadem sibi acquisiverint, & adinventas ingenio suo ac voluntati vindicare potuerint. Quo posito, non est, cur audiamus Petrum, negantem, hominis voluntate prophetiam allatam esse. Qui enim *ipse excogitare* potest divina, is Spiritus S. suggestionem non indiget.

§. XVIII. Huc spectant Observatoris verba, quæ p. 10. profus temerarie in chartam conjecit: *Unde, inquit, Paulo constabat præ ceteris Magis, Jannem atque Jambrem, Mose se opposuisse, nisi e Cabbala? Unde Juda Apostolo constabat Michaellem angelum cum diabolo de Mosis corpore disputasse, nisi e Cabbala? 2. Tim. III, 8. Juda v. 9. Et nisi e Libro quodam Prophetico hausit, quæ idem de Propbetia Enoch memorat, sine dubio ex Cabbala, ea scil. quæ factorum, aut dictorum quorundam custodiebat memoriam, accepit. Ex ead. Cabbala Stephanus didicit, quod de Mose norat, eum in omni Egyptiorum doctrina fuisse institutum Act. VII, 24. &c.* Numne vero Scriptores sacri, nihil consignare literis potuerunt, nisi aliunde acceptum, vel a majoribus traditum? Unde ergo Mose de creatione hujus universi, de multiplicatione

tione generis humani, de lapsu ejus, & eluvione orbis, aliisque id genus, constitit? Numne ista quoque hausit e Cabbala? Ecquis igitur inspexit rudem indigestamque molem? quis ordinem, modum, rationemque condendi omnia, observavit? quis massæ in hominem transformandæ tunc adstitit? Num ad *Præ-Adamitarum* somnium confugiemus, ne desint, a quibus accepisse Adamum, & posteris tradidisse, dicere possimus? Quid igitur Θεοπνευσία præstitit, vel ad adornandas Scripturas contulit, si argumenta historica e Cabbala acceperunt? Eat vero nunc Paulus, & doceat: πᾶσαν γοησίαν, & qua voces, & qua sententias, & argumenta, esse Θεοπνευστον. E Cabbala enim, non e divino afflatu, acceperunt Apostoli, quicquid rei gestæ, de qua in Scripturis V. T. non legitur, tradiderunt in Novo.

§. XIX. Sed enim hæc omnia tam frigida sunt, & jejuna, ut nulla confutatione indigeant. Nam si verum est, N. foederis scriptores historias mutuatos esse a Cabbala, tum sequitur eas vel *pura*, vel *impura* deberi. Si *pura*, ostendatur, velim, quò id constet indicio? Responderit forsitan Observator e T. I. Hal. Obs. XVI §. XI. p. 225. *Qui felici successu NB. vere Cabbala vestigia inquirere & detegere velint, hos Cabbalistarum placita cum vestigiis hujus doctrine in S. S. & monumentis veterum Philosophorum occurrentibus diligenter contemderere oportere: Vel, ut breviter de re disputat p. 82. Moderam. Si de Theologicis questio est, ad Scripturam S. cuncta exigenda erunt.*

§. XX. Verum, si hoc; sequitur, quod id demum pro Cabbalæ pura particula fuerit habendum, cujus vestigium quoddam apparuerit, vel in veteri Philosophia, vel in Scriptura. Atqui auctor illas Apostolorum narrationes e Cabbala derivat, de quibus nec in Scriptura V. T. nec in monu-

men-

mentis veterum Philosophorum, nec denique apud Cabbalistas recentiores, vel vola, vel vestigium apparet, v. g. de Janne, & Jambre, de contentione Michaelis Archangeli cum Satana, super corpore Mosis, aliaque id genus. Quo jure igitur eas pro Cabbalæ purioris fragmentis, aut reliquiis, venditat? Numne obtinere potest inter duos pluresve scriptores super argumento quodam consensus, quando vel alteruter, vel unus & alter, eodem de argumento tacet? Stolidum, & a sanæ mentis judicio alienum est, dicere, isthæc omnia, quæ referuntur ad Cabbalam, in Scripturis saltem *novi fœderis* reperiri. Quæritur enim de consensu *cum Scripturis illorum temporum*, quibus Cabbala pura dicitur floruisse, & *juxta Scripturam* obtinuisse. Atqui vero non *juxta Scripturam sub Novo*, sed *juxta Scripturam, in V. Testamento* dicitur obtinuisse & floruisse Cabbala purior. Nisi ergo cum Scripturis V. Testamenti hujus ostendatur consensus, Cabbalæ veræ, ac puriori narrationes istæ, & facta historica vindicari non possunt. Sed nec *impuræ* debentur, cum ipse fateatur Auctor, pro *insicetiis & nugis* ea reputari debere, quæ ad impuriorem, atque a Judæis corruptam, Cabbalam sint referenda. Ergo omnia illa *neutri* debentur Cabbalæ, illique divinarum Scripturarum auctoritatem, & adæquatam Θεοπνευσίων, manifesto lædunt, talia qui docere ac defendere sustinent. Quicquid enim vel ab ipsis Scriptoribus excogitatum, vel incertis majorum traditionibus acceptum, vel Cabbalisticis denique erroribus infectum, inquinatumque est, id pro puro, sanctoque Dei verbo haberi non potest.

§. XXI. Cum proinde Scriptores V. T. nihil omnino e Cabbala petierint, sequitur, *Orationem Dominicam* sigillatim ab ea derivandam non esse. Primo enim 1) Cabbala *pura*, Nostratum Theologorum sensu accepta, i. e. *Symbolica*, vel
sen-

sensus Scripturæ mysticus, t. t. culpa docentium in Ecclesia, prorsus interierat, ita ut interpretatio Scripturarum restituenda per Christum, lex a corruptelis, & cavillationibus Phariseorum vindicanda esset. Observatoris autem sensu si capiatur Cabbala, inquinatissima, & corruptissima fuit, ac somniorum & commentorum humani ingenii complexus. Imo vero Cabbala *dogmatica pura*, ad quam tamen referri debet doctrina *Sephirotica*, in rerum natura nunquam fuit. Quis ergo dixerit, ab ea bene precandi formulas Seruatorem mutatum fuisse? 2) Christus nullibi Cabbalam laudavit, aut se ad eandem recepit, sed potius traditiones quavis occasione gravissime reprehendit. 3) Cabbala *pura*, sensu sano, nihil est aliud, quam sensus Scripturæ mysticus, typi ad antitypum, umbræ ad corpus, accommodatio, difficultiorum denique locorum idonea explicatio. Nihil autem in tota precationis formula de typis, aut figuris, aut umbris, aut mysteriis: plana sunt omnia, & ad simplicissimi cujusque captum accommodata. 4) Quicquid sigillatim de *Sephiroth* ex Ebræorum mente traditur, id non ad reliquias *Cabbala purioris* ac veræ, quod adversario est persuasum; sed ad gentilium fordes, petitaque a Platone dogmata, referri oportere, invictis rationibus ostendit *Excell. Bücherus* l. c. Addatur *Cl. Streso in Medit. ad c. II. Coloss.* Denique 5) si Oratio Dominica doctrinam Sephiroticam in compendio exhibet, cum *Godefrido Oleario in Observ. Philog. ad Matth. cap. VI.* merito miror, cur nihil ad doctrinam Sephiroticam pertinens invenerit vir doctissimus in *primis* Orationis verbis: *Pater noster qui es in cælis*, quod tamen non difficile fuisset, cum *Loriensi inter Sephira sextæ, quæ est pulchritudo, cognomenta, decimo septimo loco istud, Pater noster qui es in cælis, referatur.* Quod si nulla ipsi ratio succurrit, cur *sexta Sephi-*

ra tribus prioribus debeat præferri; hoc ipsum monere illum debuit, nihil hic Sephiroth Judæorum loci esse, attributorum vero divinatorum, quæ illi per Sephiroth explicabant, non posse non aliquam mentionem fieri in Oratione cum Deo, ut adeo infirmum inde argumentum duxeris ad probandum, Christum istam doctrinam, ut a Cabbalisticis modernis proponitur, vel caluisse, vel ad eandem respexisse.

§. XXII. Sed pœnitet me propemodum argumenti de Cabbala, de quo prolixius, quam pro voluntate, agendum fuit, non alia de causa, quam ut eam a me calumniam amolirer, ac si nulla necessitate compulsus nimium Cabbalæ studium notaverim in B. & innocentissimum virum publico scripto, ceu stricto quodam ense invaserim, & contentionem non necessariam, excitarim. Nam quum divina Scripturarum auctoritas, per illam de Cabbala sententiam, nec parum, nec obscure, lædatur, credo, bonis, æquisque, iudicibus facile me probaturum operam, quam in examinanda ea, pro eo, ac debui, collocavi. Rectius autem, & utilius fuerit, sanctissimæ formulæ cum Scripturis V. T. consensum ostendere. Ex his enim, velut ex fonte quodam, & scaturigine, omnes petitiones Orationis Dominicæ rivulorum instar fluxisse, pridem observavit decus olim Lipsi. Acad. Zach. Schiliterus in Exetasi Catech. Min. p. 344. *Prima*, inquit, *deducta est ex Psalm. XCIX. glorifica nomen tuum inter omnes gentes, perinde atque inter nos glorificasti. II. Ex Jerem. XXXI. converte me Domine & convertar, quia Deus meus es. III. Ex Psalm. CXIX. dirige Domine gressus meos in viis tuis, secundum verbum tuum. Et ex Psalm. CXLIII. Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu, Spiritus tuus bonus ducat me in viam rectam. IV. Ex Prov. XXX. Divitias & paupertatem ne dederis mihi Domine, sed* *σΥΝΟΜΕΤΡΟΥ* *saltem.*

V. Ex

V. Ex Psalm. LI. *Miserere mei Deus secundum magnam* &c.
 VI. Ex Psalm. CXLI. *Ne sinas cor meum inclinare ad malum,*
 &c. item Psalm. XVII. *Custodi animam meam ab insidiantibus illi.* Siracid. XXIII. *Averte appetitiones, scilicet inordinatas.* VII. Ex Psalm. CXLII. *Educ animam ex carcere, perinde atque Carolus Magnus moriens, libera me Domine inquit, a vinculis aeternæ mortis.* Hactenus Schilterus, cujus opinio tanto majore excipi applausu meretur, quanto certius constat, sanctissimas quasque preces, utpote Zachariæ, Mariæ, aliorumque in N. T. verbis Scripturarum V. T. contextas fuisse. Cui tamen copiosius demonstrando immorari nolo, sed potius ad ostendendam Orationis Dominicæ auctoritatem, dignitatemque progredior.

§. XXIII. Etsi enim Servator noster hanc formulam precandi non modo discipulis, sed aliis quoque auditoribus, semel iterumque proposuit, ac commendavit, nihilominus tamen hoc tempore non desunt, qui negent, hanc orandi formulam necessariam esse in Ecclesia, ad eamque recitandam homines præcipue obligari. Anabaptistas eadem non uti, fatetur ipse *G. Arnoldus, P. II. Heresiol. L. XVI. c. XXI. §. 34. f. 281.* ejusque testes citat *Bullingerum in Anabapt. larv. p. 48. seq. Hornb. in S. C. p. 343. seq. Sciler. in Anab. larv. p. 28. seq.* Tremuli seu *Quackeri* quantopere nauseant ad eandem, referunt *Th. Eduardus P. II. Gangr. p. 120. & P. III. p. 92.* nec non *Honor. Reggins de statu Ecclesie Britann. p. 38. 71. 107.* Causantur nimirum, eandem infirmioribus, nec satis in doctrina confirmatis discipulis, tanquam exemplum aliquod, & instar, fuisse propositum: provectiores ad eandem alligatos non esse. *Vid. Philalethes c. Wincklerum p. 103. & Arnoldus P. II. L. XVII. c. XX. n. 40.* Certe *Independentes*, ut vocantur, in Anglia, eam negligunt, & in sacrorum cultu omittunt, de

quibus *vid. Pantheon Entbus. f. 22.* Ea rei indignitate motus *Jo. Espagnius* peculiarem scripsit Apologiam pro Oratione Dominica, ejusque in Sacris retinendo usu, quam anno 1647. Londini Gallico & Anglico sermone confectam vulgavit, quaque XII. dissentientium argumenta, vel potius effugia, removit. Cumque aliquando nobilis matrona infantem sibi recens natum sacro ablui lavacro percuperet, diu quarendus fuit sacerdos, qui cum baptismate recitationem precationis Dominicæ conjungere vellet, eo usque in defectudinem venerat ritus, sanctissimam formulam in sacris pronuntiandi. *Vid. Pantheon in XXX. histor. Zugaben p. 228. seq.* Malus nimirum genius, ut bona omnia, sic Orationem Dominicam, ejusque recitationem, & usum ferre non potest. Memorabile est, quod *Dannhauerus* refert *im Scheid- und Absag- Brief p. 135.* *Ich erinnere mich, inquit, einer Geschichte, derentbalben Herr M. Zierltn Senior und Pfarrherr der Kirch zu Rotenburg an der Tauber, vor etlichen Jahren an mich umb Beyrath geschrieben, von einem neunjährigen Knaben, der eine solche eintwischen, und Widerwillen ob dem Gebet des HERRN, dem Heil. Vater Vnser, und Apostolischen Glauben gehabt, daß man ihn weder mit guten noch bösen Worten, weder durch Fasten noch Rutben noch Streich dieselbe nachzubeten, und auszusprechen bewegen können, der auch, wenn er ermeldte Gebet von andern geböret, erblasset und erschrocken &c.* *Hactenus Dannhauerus.*

§. XXIV. Suspecta quoque sunt *Hedingeri* verba, quando ad illud *Servatoris Matib. VI, 9. ihr sollt also beten*, ita commentatur: *daß es ein Formular bleibe NB. nicht eben der Worte, sondern was, für was, und wie man beten solle.* Eandem enim in sententiam *Brownista* in Anglia contendunt, *datam esse Orationem Dominicam*, non ut precandi esset formula, qua

qua utamur, sed ut pro exemplari solum inserviret, doceretque quomodo, & qua methodo, preces nostras componere, & instituere debeamus vid. eorund. *Apolog. ad Oxoniens.* C. IX. apud *Hornbeck in S. C. p. 794.* Multi etiam hoc tempore in Germania docent, homines ad certas precum formulas non asuescieri oportere, unde & Orationem Dominicam fere negligunt, & libellos precatorios improbant. Mihi certe ab hominibus fide dignis relatam fuit, sese *Halis Saxonicis* interfuisse sacris vespertinis, in iisque cum alia quadam, tum præcipue Orationis Dominicæ usum desiderasse. Huc spectat, quod *Höpfnerus*, Ecclesiastes aliquis in Silesia, detrectavit eam pro concione præmittere textui tractando, quo de vid. *Vnsibuld. Nachricht. ad A. 1702. p. 657.*

§. XXV. At enim vero de hac formula ita statuere debemus, eandem esse perfectissimum bene precandi compendium, ac instar, in quo cum ratio insinuandi nos in patris cœlestis gratiam, tum rerum omnium complexus nobis sistitur, quas modo cunque a DEO vel petere, vel expectare debemus. Quæ enim nostra est post lapsum infirmitas, sæpe nescimus, quid vel petamus, vel petere debeamus. Christus igitur infirmitati nostræ succurrit, talemque præscripsit formulam, quam sequi tuto, ac respicere possumus. Hanc vero non modo Apostolis in monte *Matth. VI, 7. seq.* sed & in agro collectæ, ac circumfusæ multitudini, proposuit *Luc. XI. observantibus Chemnitio in Harm. & Sauberto in Palastra Theol. Philos. p. 127.* manifesto indicio, jubere sese ac velle, ut ab omnibus præcipue recitetur. Præcepti enim verba sunt ista, quum dicit: *Ad hunc modum orate Matth. VI, 7. 8. 9. seq.* Quam arcte igitur homines in conscientia obligantur per illud: *Quum oraveris, non eris quemadmodum hypocrite orantes in publico:* Vel illud: *Orantes ne sitis multiloqui:* tam

arcte quoque obligamur per hoc: ἴτως προσεύχεσθε, *ita orate, l. c. v. 9.* Quibus verbis simul ad observationem formulae a Servatore praescriptae adigimur. Haec causa quoque est, quamobrem Oratio Dominica veteribus nunc *legitima*, nunc *ordinaria*, nominatur. Tertullianus enim de fuga in perfec. *In legitima*, inquit, *Oratione cum dicimus ad Patrem: Et ne nos inducas in tentationem &c.* Idem in *L. de jejun. adv. Psechicos c. XV.* sub finem, *ordinariam* Orationem appellat. Et Augustinus Serm. 126. de tempore: *Monco vos, charissimi, ut precem legitimam, Patri Et Deo offerendam, ante discatis.* Etsi enim omnino non solum *liceat*, sed & *deceat* Christianos e bono cordis thesauro bonas meditationes & preces depromere, & formulis vel sponte subnatis, vel proprio judicio excogitatis, alloqui patrem caelestem, minimeque probanda sit vel *Basilii illius*, quem *Alexius Comnenus* ignibus damnavit, vel *Messalianorum*, vel *Edmundi Cantuariensis*, opinio, qui sola Oratione Dominica utendum esse contendebant, de quibus vid. *Bona in hymnod. drv. p. 431.* addatur *Gerb. LL. CC. T. III. de Evang. s. 72.* Et *Franzii schola Sacrif. Diss. XX. n. 20.* omnium tamen formularum haud dubie princeps est illa, quam ipse Filius e sinu aeterni patris attulit, ita ut tum demum laudem mereatur precatio, si hujus ad exemplum composita fuerit, & tanto quaeque sit melior, & acceptior Deo, quanto ad illius rationem accesserit propius. Hinc *Tertullianus de Orat. c. 9.* precum omnium fundamentum vocat: *Premissa*, inquit, *legitima, Et Ordinaria Oratione*, quasi fundamento, accidentium jus est desideriorum, jus est superstruendi extrinsecus petitiones. Namque, ut *Cyprianus* loquitur, *qua potest magis spiritualis esse Oratio, quam qua a Christo nobis data est, a quo nobis Et Spiritus S. missus est? Quae vera magis apud Patrem precatio, quam qua a Filio, qui est veritas, de ejus ore prolata est?*

est? Ut aliter orare, quam docuit, non ignorantia sola sit, sed & culpa, quando ipse posuerit & dixerit: *rejecitis mandatum DEI, ut traditionem vestram statuatis.* Oremus itaque, sicut Magister docuit. *Amica, & familiaris Oratio est, Deum de suo rogare, ad aures ejus ascendere Christi Orationem. Agnoscat Pater Filii sui verba, cum precem facimus. Qui habitat intus in pectore, ipse sit & in voce.* Et quum ipsum habeamus apud Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba ponamus. Nam cum dicat, quia quodcunque petieritis a Patre in nomine meo, dabit vobis: quanto efficacius impetramus, quod petimus, si petamus ipsius oratione. De excellentia & perfectione orat. Dominicæ vid. plura ap. Bellarm. de BB. OO. L. I. 4. Quanti habita sit in Veteri Ecclesia, HILDEBRANDVS tradit in *Rituale orantium, c. IV. n. II.* LV THERVS quanti fecerit, ipse aperit in *Disput. III. c. Antinomos n. 25.* Hanc, inquit, Orationem oportet ab Ecclesia tota orari usque in finem mundi, & a quolibet sancto usque ad mortem. Peccant igitur dissentientes, non quod licere putant, pro arbitrio & absque formulis orare, quod facile damus; sed quod existimant *aliter non licere*: non, quod arbitrarias formulas cum Oratione Dominica conjungunt, sed quod hanc, divinitus licet præscriptam, improbant.

§. XXVI. Sat multa, opinor, de dignitate, & usu formulæ. Ad *partitionem* ejus progredior, quam doleo his temporibus, nulla urgente necessitate, laceffi. Utut enim constanter hucdum creditum in Ecclesia fuerit, Orationem Dominicam *Septem* petitionibus contineri, nunc tamen idem ille, quem supra laudabam, Philologus, in *Observationibus ad Matth.* annis abhinc aliquot, sparsim, hoc autem vertente, conjunctim, editis, id ipsum cœpit vocare in dubium, causatus,

msup
verba

verba illa: *Sanctificetur nomen tuum*, non peculiarem petitionem absolvere, sed ad doxologiam referri oportere. Recito verba: *Si stricto*, inquit, *& magis recepto significato*, quo *contradistinguitur laudationi*, accipienda sit *petitio*, *modeste cordatioribus considerandum propono*, an illa, *quæ primam petitionem absolvere videntur plerisque verba*: *ἀγιασθήτω τὸ ὄνομα σου*, *sanctificetur nomen tuum*, non *laudibus potius extollentis Deum sit*, quam *aliquid expetentis*. Et si vero hoc ipsum tanquam conjecturam, non ratam, firmamque sententiam proponat, videtur tamen hac modestia non alio consilio usus, quam quo eam imprudentibus facilius persuadeat, & quandam elabendi rimam habeat, si forte moneatur a quodam. Inter artes enim, quas hoc tempore, ad veritatem lædendam, & disseminandas malefanas sententias adhibent homines, post *pietatis speciem*, etiam *affectatam in scribendo mollitiem*, *modestiamque retulerim*, qua exploratissimi quique errores studiosissime pinguntur, ac velut saccharo quodam conditi hominibus propinantur. Ubi enim id agunt, ut vel aliquam veritatis particulam e medio tollant, vel bonum ordinem perturbent, vel institutum a majoribus acceptum aboleant, non statim quod corde premunt, candidè aperiunt, hoc enim ab eorum prudentia alienum foret, sed *suspiciones*, *conjecturas*, *problemata*, proponunt, exploraturi velut, quam in partem id accepturi sint alii. Si nemo contradixerit publice, silentium interpretantur consensus, jamque pro veritatibus haberi cupiunt, quod antea suspiciones vocabant: Si fuerit, qui impugnet, suspiciones sese, non ratas firmasque sententias, scripsisse, perhibent, meritumque censuræ rigorem favore modestiæ evadunt, omnem vero excitati dissidii invidiam in dissentientes conjiciunt. Meliora quidem mihi a Celeberr. Viro polliceor,
quem

quem amice monitum ad sanam rediturum esse sententiam confido. Id tamen, meo pro candore, dissimulare non possum, quod minime illa mihi vel suspicio, vel modestia, probetur, quæ veritati quoquo modo conflare potest periculum.

Non existimationis' meæ, aut famæ, quod poterat videri, quippe quam vel sola innocentia vitæ, ac morum honestate tueri possum, sed veritatis divinæ, & auctoritatis Librorum Symbolicorum, interest, ut ab *Observatoris* cujusdam, qui, lenissimis etiam animadversionibus, vehementer læsum se esse, putat, exceptionibus liberem, quæ de recta, germanaque, Orationis Dominicæ sententia, his ipsis in *Vindiciis*, disputavi. Utut enim facile appareat, Dissidentem meas ad rationes in suis *ad Mattheum notis*, hoc ipso vertente anno editis aculeatius, quam vel a jactata illius modestia expectaram, vel ipse scribendo merueram, respondisse, hoc tamen non perinde male me habet, quam quod, eum sua in opinione perseverare, intelligo. Nec enim, si quid judicare possum, nullius momenti res est, integrum diviniorem cœtum, quantum in se est, iusta petitione mulctare, & in quotidiana precandi formula animos omnium recitantium dubios, atque incertos reddere, interpretationem vero totius, non dicam Lutherani, sed Christiani, orbis consensione firmaram, & inde a condita formula, serie non interrupta, ad nostra usque tempora propagatam, Librisque Ecclesiarum nostrarum Symbolicis comprobatam, denique nobis omnibus a teneris, quod ajunt, ungviculis instillatam, deserere, ac impugnare. Hoc enim si recte scriptum, factumque fuit, tum negari non poterit, & Ecclesiam per XVII. sæcula veram, rectamque sententiam, quotidianæ, ac necessariæ, precandi formulæ ignorasse, & nunc etiam toties errorem committere, quoties illud: *Sanctificetur nomen tuum*, vel tanquam *petitionem*, non *laudationem*, pueritiæ instillat, vel in Symbolis repetit, vel denique pro concione per Ministros explicat, ac defendit.

E

Imo

Imo vero hæc ipsa interpretandi novitas multos eam in opinionem adducere potest, ac si nulla nobis de sanctificatione nominis divini petitio incumbat, quum, *conceptis saltem verbis*, nulla nobis, in divino precum omnium compendio, solennique formula, sit præscripta. Quod ipsum, uti ne ipsum quidem Dissidentem facile probaturum confido; sic optarim, ab illa sibi sententia temperasset, quæ illam maxime omnium necessariam petitionem inter supervacaneas rejicere, si non omnibus, tamen infirmioribus, poterat videri. Mihi saltem res mali ominis est visa, quod hoc tempore, intra ipsius Saxonix fines, negatur, imperatam nobis a DEO esse *explicitam* sanctificandi nominis sui petitionem, quo tamen, si alias unquam, conceptis id verbis, seriis gemitibus, continuisque suspiriis, a DEO exorari debebat. Quapropter, quod unum facere possum, isti quidem hucdum inauditæ interpretationi publice contradicendum, pro recepta vero idoneis denuo rationibus propugnandum puto. Ac licet jam dum mente, ac cogitatione præcipiam, quæ mihi pro ea, quam nunc impertior, opera, expectanda sit gratia, quum, *veritatem odium parere*, Comicus, etiam non-Christianus, me moneat; hac una tamen me ratione solabor, quod posteri, si qui futuri sunt, fatebuntur, erroneæ me novitatis expertem, antiquæ veritatis tenacem, fuisse.

I. Quod autem initio *sua me modestia offensum* esse putat Dissidens, in eo vehementer fallitur, quum invisum mihi esse non possit, quod in Eodem quam maxime requiro. Nunc enim *literarie me reipublicæ censorem*, modo *Domitiano*, vocat, nunc *magnificam* mihi *jaſtantiã* tribuit, nunc *Sacroſantum VII. petitionum numerum* a me defendi scribit, nunc *indicis expurgatorii* extensionem, nunc *librorum prohibitorum* augmentum, imputat mihi, totam denique scripturam aculeis, & nigro sale, resperſit: quæ profecto cum jaſtata ab ipſo modestia conciliari vix poſſunt. Hæc enim juxta *Auſtorem Rbet. ad Heremium*, est *continens cupiditatum moderatio*, quam ſi ſemper opere ipſo demonſtraſſet Diſſidens, nã haud paulo

paulo pauciora in eo desiderarem. Sed & illud, meo pro candore, dissimulare non possum, displicere mihi omnem novandi pruritum, etiam *modestissime* tentatum. Datur & insidiosa modestia, juxta illud *Venusini* Poeta:

Plerumque modestus,

Occupat obscuri speciem.

Quotquot enim arte quadam insinuare sententiam suam student in animos hominum, incedunt *ἐν ταπεινοφροσύνη*, *Col. II, 18.* qua voce Græci Latinorum *modestiam* exprimere solent. Et qui, si non *contra*, tamen *preter* doctrinam, quam didicimus, aliquid afferunt, hi utuntur *χρηστολογίας*, *Rom. XVI, 18.* quas revera nihil aliud esse, quam *assuetam* in loquendo, scribendoque *modestiam*, omnes Græcarum literarum periti fatebuntur. Non igitur est, cur tantopere sua de modestia glorietur Dissentiens, quum sola defendendis erroribus non sufficiat.

II. Quod in *Problematis* liceat uni *modeste* ab altero dissentire, non diffiteor, *in thesi*, & qua rem ipsam. Hoc improbo, quod hoc tempore tantum non omnia in problematum censum rejicimus, in quibus ab aliis impune cupimus dissentire. Chiliasmus, Terminismus, Pelagianismus, Synergismus, *inter problemata* referuntur, in quibus cuique liceat ab altero *modeste* dissentire. Nunc etiam illa, præter omnem necessitatem, mota quæstio: num verba: *Sanctificetur nomen tuum*, formalem *petitionem*, an potius Numinis *laudationem* contineant? *problematis* accensetur. Ego vero nego, ac pernego, de interpretatione *XVII. seculis recepta*, & *Symbolorum*, in qua juravimus, *auctoritate firmata*, denique ipso in contextu *solidissime fundata*, nec sine *presentissimo infirmorum scandalo deserenda*, licere in *utramque partem Theologo disputare*. Quantam enim cunque bilem Dissidenti hæc accusatio moverit, certum tamen est, idque paulo inferius idoneis rationibus demonstrabo, hæc interpretatione *admissa*, *virtualiter negari*, *petitionem sanctificationis nominis divini in illo precum omnium compendio nobis imperatam esse a*

DEO. Quod numne *problematis* loco debeat haberi, piis, cordatisque hominibus dijudicandum relinquo. Quia *Lutherus* suis in *Commentariis* subinde usus fuerit *modestia*, iis scilicet in locis, in quibus sententia Spiritus Sancti non perinde facile pervideri, ac inspicere poterat, & quoad res nondum perducta erat ad liquidum, non ignoro. At vero, quod idem ille divinus Doctor in locis vel dogma, vel officium hominis Christiani necessarium spectantibus, ubi & plana fuit, ac obvia Spiritus Sancti sententia, & talis, quæ procal injuria in analogiam fidei deferri non potuit, *problematicè* disputaret, ejus nobis exempla postulo a Dissentiente ostendi. Locus *1. Petr. III, 20.* multo est vexatissimus, & salva fidei analogia diversimode explicatus. Non igitur audebat *Lutherus*, interpretationem suam, tanquam indubitam cuiquam obtrudere, quum ipse suspicionem potius, quam justam interpretationem putaret. *Controversæ* petitionis alia ratio est, quæ & cujusvis Christiani quotidiana officia concernit, & verbis planis concepta est, & a sequentibus lucem, & a totius, quanta quanta est, Ecclesiæ consensione robur, accipit. Hujus ubi vera, germanaque sententia & cuivis inspicienti, & cogitanti, se obtulit, & totius Ecclesiæ consensu, ac demum Symbolorum auctoritate, munita fuit, tum nego, fas esse Theologo societatem A. C. ingenue professi, de eadem *problematicè*, quanta demum cunque id fiat, *modestia*, disputare. Quid enim hoc aliud fuerit, quam & Lutheri, & totius Ecclesiæ, consensionem despiciere, & rectam utriusque sententiam in dubium vocare, & sibi multo, quam omnibus aliis, majorem perspicaciam arrogare, & imperitioribus offendiculum præbere, denique ad evertendam Symbolorum auctoritatem patulam portam aperire.

III. Negat eo se consilio *modestia* usum, quo suam imprudentibus opinionem facilius persuaderet, quum huic instituto παράρησία magis, ἢ τὸ δογματίζειν, quam *modestia*, conveniat. Ego vero in scholis Rhetorum adolescentulus didici, ad persuadendum non modo λόγος, sed ἤδη etiam, requiri, reli-

ctis-

disque omnibus videndum persuasuro esse, ut *moratam* orationem præster, e qua post intelligentiam rerum probitas etiam, & benevolentia, reluceant. Hæc enim ubi consecutus fuerit, tum eum velut helepolin quandam habiturum esse, e qua, procul violentia, animos auditorum invadere queat. Vereor autem, ut his obtinendis aliud quid aptius, aut magis idoneum sit, quam *simulatio verecundiæ*, quippe qua quis & suspicionem *studii novandi* a se removel, adeoque *probitatis* opinionem defendit, & aliorum potius iudicio, quam suo, uti se velle simulat, eoque ipso tacite in aliorum animos se insinuat. Quapropter cuius sententiam suam aliis persuasuro utrumque opus est, & *παρρησία*, in eadem asserenda, & *probanda*, & *modestia*, in eadem suaviter *insinuanda*, & commendanda. Neutrum quoque præterit Observator, siquidem & sententiam suam, procul ambagibus, aperuit, & argumento non uno evincere studuit, & monitus etiam, eandem pertinaciter defendit, quod revera est *παρρησιάζειν, & δογματίζειν*; tum vero & modestiam præ se tulit, & cordatoribus iudicium de eadem reliquit, eoque ipso facilius insinuare, ac persuadere tentavit.

IV. Quod autem affectata *modestiae* significatione *elabendi rimum*, si forte moneretur a quoquam, *quæstiverit* Observator, usque adeo sinistre suspicatus non sum, ut etiam suspicionem meam suo ipsius facto nunc Observator confirmet. Quo enim prius refugit, aut ubi latibulum quaerit, quam in eo, *problematicè* se, non *dogmaticè*, disputasse, & suam cuius sententiendi, vel dissentientiendi libertatem, *velut ex gratia*, reliquisse. Nam quod ob tam leves rationes meas *nulla sibi rima opus fuisse*, sua pro modestia scribit, id quam vere, recteque ab eo iactatum sit, tum visuri sumus, quando rationes cum rationibus conferemus.

V. At, inquit, *quæ veritas a me læditur*, si in loci alicujus *Scripturæ interpretatione ita ab interpretationibus aliorum discedam*, ut nihil eorum *admittam tamen, quod Analogiæ fidei adversetur.*

Respondeo: Aut vera est Lutheri, & totius Ecclesiæ hucdum
 recepta interpretatio Verborum: *Sanctificetur nomen tuum:*
 aut non est. Si non est; erroris per XVII. sæcula dominan-
 tis insimulabitur univèrsa, qua patet, Ecclesia, insimulabitur
 Lutherus, Catecheseos auctor, insimulabitur denique Sym-
 bolum Ecclesiæ purioris primarium, & quidem in capite re-
 ligionis præcipuo, in formula precandi quotidiana, quam
 omnibus promiscue Christianis Dominus ipse conceptis ver-
 bis præscripsit, & in qua intelligenda nulli temere peccare li-
 cet, cum, qui adultus ne preces quidem suas intelligit, ex-
 auditionem precum sibi polliceri non possit. Si autem huc-
 dum recepta interpretatio est recta, tum sese, sollicitando,
 ac improbando eam, læsisse veritatem negare Observator non
 potest. *Gerhardos, Carpozovios, Schmidios,* aliosque, ali-
 quando a Lutheri interpretatione recessisse, non nescio. Sed
 ab *interpretationibus, clarissimo textui congruis, totiusque Ecclesiæ*
consensu, & Symbolorum auctoritate, firmatis, recessisse illos,
 exemplo mihi unico ab Observatore postulo demonstrari.
 Calovius in *Calixto* ferre non poterat, quod hic formulam,
sola nos fide justificari, in gratiam adversariorum omittebam
 esse censuerat, ut in Scriptura *κατὰ τὸ πῆτόν* non extet, &
fide nos justificari, simpliciter cum analogia fidei non pugnet.
 Quia vero existimabat *ὁ πᾶν*, eandem in Scripturis ab-
 unde fundatam, & symbolari auctoritate munitam esse, ne-
 gabat, eam impugnandam esse a quodam, qui societatem A.
 Confessionis, & reliquorum symbolorum, bona fide profite-
 retur. Non igitur est, cur vel hujus, vel aliorum quoque
 auctoritate sese tueri studeat Observator, quum simile
 quid ab aliis tentatum unquam fuisse demonstrare non possit.
 Et quo tandem interpretum quorundam hoc Seculo, quod
 totum ad Indifferentissimum propendet, progressura esset
 protervia, si quidem cuivis pro libidine peregrinam senten-
 tiam his illisve Scripturæ, ac Symbolorum, verbis, affingere
 liceret? Neque vero non cum analogia fidei, *oblique* sal-
 tem, pugnat, Orationem Dominicam ex Observatoris men-
 te

te interpretari. Aut enim petenda est sanctificatio nominis divini, aut non est. Si *non est petenda*, sequitur, eam omnino, ac simpliciter, nostra in potestate, esse, quod est *Pelagianum*, pugnatque cum Apostolo, dicente, quod DEVS operetur in nobis & velle, & perficere *Pbil. II, 13*. Si *est petenda*, tum discere ab Observatore velim, numne in *Oratione Dominica* petenda, vel non petenda sit. Si non est petenda, sequetur denuo, formulam precandi, a Domino licet ipso præscriptam, non esse numeris omnibus absolutam, quod salva, quæ Christo debetur reverentia, statui vix potest. Si est petenda, ostendi mihi postulo, quibus demum verbis facere hoc iussi simus, quoniam illa: *Sanctificetur nomen tuum*, non petitionem, sed laudationem exhibere Observator contendit. Si dixerit: sub II. & III. prouti vulgo numerantur, eandem contineri, tum obvertere mihi liceat, repugnare hoc non modo legibus bonæ interpretationis, sed ipsi etiam rectæ rationis iudicio, quoniam necessario sequetur, Christum petitionem sanctificationis nominis divini *implicite*, quam *explicite*, verbis *dubii*, & obscuris, quam propriis, & *disertis*, injungere maluisse. Aut igitur largiendum nobis fuerit, his ipsis verbis: *Sanctificetur nomen tuum*, petitionem nobis imperatam fuisse, quod Celeb. Observator impugnat; vel eandem plane nobis præscriptam hac in formula non esse, quod posterius cum analogia fidei conciliari non potest.

VI. In *Exegeticis non semper dari certitudinem plenam & absolutam*, facile largior. Scimus, quanti nodi, quantæ difficultates, alicubi sese objiciant. Veruntamen distingvenda sunt argumenta, & loca Scripturæ S. In sedibus enim doctrinarum, & argumentis præcipuis, dari certitudinem oportet, nisi τὴν βεβαιότητα sermonis Prophetici, ipsiusque adeo religionis, una cum analogia fidei, quæ in istis nidulatur, labefactare velimus. Cum autem Oratio Dominica, & caput religionis primarium, & officium hominis Christiani præcipuum, spectet, verbisque præterea planis, & perspicuis, sit concepta, quis in eadem interpretanda plenam certitudinem dari posse negaverit, nisi qui nodum in scirpo quærere, aut fluctus in stipulo movere, voluerit.

VII.

Quid enim opus est inveteratam, receptamque, de *septenario* petitionum numero, sententiam deserere, quæ 1) in verbis ipsius textus fundata, & 2) antiquitatis consensu firmata, & 3) Librorum Symbolicorum auctoritate munita, ac denique 4) Luthero ipsi, hujusque genuinis discipulis, sociisque probata, & 5) in Ecclesiis, Scholisque nostris hucudum proposita fuit. Nec enim, quas, sua pro suspicione, rationes allegat, ejus sunt ponderis, ac momenti, ut necessitatem deserendæ veteris sententiæ possint imponere.

VII. Propius nunc accedamus ad institutum, & videamus, quidnam pro sua incrustanda, nostra rejicienda, opinione attulerit Observator. Ursimus nimirum, quod illa de VII. petitionum numero sententia *in verbis ipsius textus fundata, Ecclesie antiquioris, Lutberi, ac Symbolorum auctoritate firmata, denique nostris in Ecclesiis, Scholisque recepta sit.* De his vero argumentis *generatim* sic statuit, quod horum omnium *solum primum argumenti vim habeat, reliqua ultra præjudiciorum dignitatem assurgere vix possint.* Hic fateor, valde mihi suspectam esse *præjudicii* vocem. Hæc enim, *sensu famosiore, pro inveterata quidem, veruntamen erronea, opinione, vel pro ante capta sententia, qua quis occupatus ad imbibendam veritatem inhabilis redditur,* imo & tali, unde cui ali- quod enasci *periculum* potest, accipitur. Eo autem numero torius Ecclesiæ consensum, & Symbolorum, in quæ juravit, auctoritates habere, num Doctori, societatem A. Conf. ingenuè profitenti, convenire putes? Cum enim omnis Novatorum, maxime vero Halensium Jctorum, turba, de *præjudiciis* abjectissime statuatur, eademque veluti veritatis, invenienda, vel admittenda, remoras, & obstacula, studiosissime fugienda esse inculcet, & ad ravim usque ingeminet, ac clamet, num quid, rogo, ad diminuendam Symbolorum auctoritatem excogitari aptius poterat, quam eadem in *præjudiciorum* numerum, gregemque, rejicere? Saltem non decebat

Theo-

Theologum tam invidioso eadem nomine compellare, qui semel, iterumque, ad eorundem sese custodiam solenni jurisjurandi formula obligavit. Quod si pro se defendendo attulerit, sese *præjudiciorum* nomine intellexisse *res perpetuo similiter judicatas*, tum equidem tolerabilior emerget sententia: at invicem opposuero, hanc ob causam ab iisdem minime recedendum fuisse, quum *rerum perpetuo similiter judicatarum auctoritas vim legis obtineat, & sectanda sit. L. Nam Imperator 38. ff. de Legibus.* Nec male Majores nostri, apud *Dedek. Vol. III. Consil. L. IV. f. 298.* negant, Christiano fas esse, totius Christiani Orbis instituta, & placita immutare, *es stehe keinem Christen frey, dasjenige zu ändern, was in der gantzen Christenheit üblich, und von vielen Jahren her gebräuchlich gewesen.* Ergo nec temere deferenda, vel impugnanda erat interpretatio, quæ tot seculorum, ac totius Antiquitatis, ipsorumque adeo Symbolorum, consensu firmata fuerat. Video Lutheri quoque interpretationem contemni, & inter *præjudicia* referri, cujusmodi ne Pontificios quidem ausos fuisse memini. *Enarratio enim Lutheri in Catechismo*, (verba sunt B. Wigandi in Orat. de Catechismo Lutheri in Scholis retinendo,) *est analogæ S. Scripture, nec NB. est reprebensa hætenus. Imo & NB. Pontificii intactam eam reliquerunt expositionem. Tanta enim dexteritate hic Lutheri Catechismus scriptus est, ut Spiritus S. præsentia, gubernatio, & artificium facile in eo appareant, & tanquam Christi donum pretiosissimum, post Sacra Biblia toti mundo exhibitus esse videatur.* Addit: *Harum rerum consideratio non est parvi momenti.*

VIII. Sed enim omisso, de vocabulis, certamine ad formandum controversiæ statum progrediamur. Contendit nimirum, ingenueque fatetur, *verba: Sanctificetur nomen tuum proprie non δέσω, sed δοξολογίαν esse, ideo, quia directe ad laudem Domini referri videantur, quod sit laudationis, non aque directe ad necessitates nostras, quod sit δέσως.* *Interim & laudationem, suo modo, dici petitionem posse, quia ut*

laudantis affectus nullus alius sit, quam amor gloriæ divine, sic laudationem restari de desiderio illius amoris, quo quis gloriam nominis divini latissime splendere discipiat. Itaque si cui septenarius Petitionum numerus sacro-sanctus, & inviolabilis videatur, eum per novam explicationem suam retineri posse, sic tamen, ut aliquod discrimen inter petitionem immediate ad DEVM, & ad necessitates nostras, relata relinquatur.

IX. Quibus quidem in verbis mirabilis folertiæ, & artificii, specimen deprehendo. Nam & suum a recepta interpretatione dissentium propalam fatetur, & tamen eandem cum nova sua explicatione conciliare studet. Verba Orationis, suo modo, pro δέησει haberi posse largitur, & nihilominus δόξολογίαν esse, multis eam in rem allatis rationibus, contendit. Septenarium petitionum numerum per suam explicationem retineri posse existimat, & tamen verba: Sanctificetur nomen tuum, δέησω esse diffitetur, ac negat. Scilicet hinc receptæ interpretationis veritas, hinc invidiæ declinandæ, ac εὐρήματος defendendi, cupiditas animum Aristarchi diverse trahebant. Nec enim malæ causæ indicium est, quod verba, quorum de sententia disputatur, aliquid petitionis involvere, velit, nolit, concedere Dissidentem oportet, etsi, proprie, accurateque loquendo, laudationem, quam petitionem, dicere malit. Nego autem, ac pernego, de una, eademque formula dici utrumque & δέησω, & δόξολογίαν, posse. Longiore quippe a se invicem intervallo distant, quam forsân Dissidentem persuasum est. Bene & sapienter Augustinus in Ps. CIII. T. IIX. OO. c. 171. Alia, inquit, est gratulatio (δόξολογία) alia Oratio, (δέησις:) gratulamur ex eo quod est: Oramus, ut sit, quod nondum est. Δόξολογία enim est simplex gloriæ divinæ agnitio, & agnitæ celebratio: Δέησις est boni alicujus nobis applicandi petitio. Illa Numinis laudem; hæc nostram salutem, & indigentiam respicit. Illa etiam in Angelos: hæc in homines tantum, cadit. Illa quandam DEI περίφρασιν, & descriptionem; hæc beneficii cujusdam consecutionem

in-

infert. Denique petimus, quo deinceps celebrare DEUM queamus; differunt igitur ut *medium & finis*, nec, si verba: Sanctificetur nomen tuum, sunt *δοξολογικά*, eadem *δεητικά* esse possunt.

X. At, inquires, *δοξολογία* tamen *desiderium gloriae involvit*, & *affectus laudantis est amor gloriae divinae*. Sed responderetur: Laudatio utique infert *desiderium gloriae*, sed non *desiderium gloriae nobis applicanda*, cujusmodi *δέησις* requirit, verum simpliciter *agnoscenda*, ac *prædicanda*, quod etiam ab angelis procul omni, etiam minima, *δέησεως* admissione, fieri potest. Itaque affectus etiam laudantis est equidem amor gloriae divinae, veruntamen non *fruenda*, aut nobis applicanda, sed potius simpliciter *celebranda*, cujusmodi sicut ad petitionem vere talem, nullo modo concurrat, ita nec septenarius petitionum numerus per illam explicationem, quod nempe sint *doxologia*, salvus ac integer esse potest, quicquid etiam de affectu laudantis Dissentiens inspergat. Omnis enim petitio *desiderium boni nobis applicandi*, & *a nobis fruendi*, infert. Cujusmodi quum a laudatione, vel *δοξολογία* longissime absit, prompte sequitur, quod per amorem, vel *desiderium gloriae Numinis in laudante*, *doxologia* nullo modo in petitionem mutari queat. Aut igitur tota laudationis natura destruitur, eademque, ipso repugnante vocabulo, in petitionem mutatur, vel septenarius petitionum numerus simul evertitur.

XI. Frigidum est, quod excipitur: *hactenus tamen manere discrimen inter doxologiam, & inter δέησιν, quod in illa desiderium immediate ad gloriam DEI, in hac, ad necessitates nostras feratur*. Quid enim? nonne *desiderium, ut veniat regnum DEI, & fiat voluntas ejus*, perinde ad gloriam DEI, ac ad nostri ipsorum necessitatem, spectat? Neget hoc Observator, si potest. Quod si nihil pro *δέησει*, vel pro petitione *strictè* sumpta, haberi debet, quod *desiderium gloriae divinae involvit*, tum illæ quoque formulæ, *adveniat regnum tuum, & fiat voluntas tua*, petitionum proprie dictarum nu-

mero fuerint excludendæ. Quo pacto tota demum Oratio Dominica in *δοξολογίαν* quandam poterat mutari. Sed & illud ferre in Observatore non possum, quod sua interpretatione Sanctificationem nominis divini *nostris a necessitatibus excludere*, illiusque petitionem pro supervacua reputare videtur. Pridem hoc redarguit *Augustinus Tract. in Orat. Domin. T. IX. OO. col. 1524.* Edit. Froben. *Cum rogas, inquit, ut sanctificetur nomen ipsius, num quasi pro illo illum rogas, non pro Te? Intellige, & pro Te rogas. Hoc enim rogas, ut quod semper sanctum est in Te, sanctificetur in Te. - - Ergo vides, quia cum optas, tibi bonum optas.* Maximopere aliquando Patrem cœlestem orabat Filius, Servator noster, *ut homines sanctificaret in veritate sua, id est, verbo Jo. XVII, 17.* Qua interpellatione nihil, credo, fuisset opus, si sanctificatio nominis divini ad *necessitates humanas* non pertineret, quum nomen DEI, nisi per *Verbum*, ejusque debitam, cum *explicationem*, tum *applicationem*, inter homines sanctificari non possit. Denique illud: *Sanctificetur nomen tuum, cum illis: adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua*, & quidem sub eadem habitudine grammatica in fontibus, h. l. conjungitur. Infero igitur, *primum* illud non minus, quam *secundum*, vel *tertium*, nostras ad *necessitates* referri, nec *suo tantum modo*, quod Observatori persvasum est, sed etiam *proprie*, accurateque sumpto vocabulo, justæ *δέησεως* loco haberi oportere.

XII. Nondum verò abeunt in fumos, ut magnifice Observator jactat, quæ de *antiquitatis circa septenarium petitionum numerum consensu*, de *librorum symbolicorum auctoritate*, de *Lutero ipso*, *ejusque genuinis discipulis, sociisque*, his ipsis in Vindiciis attuli. Illud enim *desiderium*, quod in doxologia occurrit, & cujus intuitu eandem *suo modo* dici petitionem posse Observator contendit, non est *hujusmodi desiderium*, quale in petitionibus, *quomodocunque dictis, adesse solet*, ac debet, sed est mera *intentio DEUM* concelebrandi, ob quam verò *δοξολογία* petitionis naturam induere, vel pe-

titio-

tionis nomine venire, ne quidem *suo modo*, potest. Quod si ergo *δοξολογία* est hæc formula: *Sanctificetur nomen tuum*, nullo modo dici potest petitio, adeoque septenarius petitionum numerus diminuitur, cætusque divinior iusta petitione mulctatur, & inaudita hæcudum interpretatione offenditur.

XIII. Urseram ceteroquæ *auctoritatem Symbolorum nostrorum*, quorum ad custodiam omnes sanctissima religione obligatissimus, quibus nova isthæc Observatoris interpretatio repugnet. Verum hic stomachosius respondet, *nondum eo redactam esse sanctissimam fidem nostram, aut juramenti, quo Symbolis obstringimur, religionem, ut in numeris ejus sit quaerenda integritas*. Meminisse autem Observator debebat, pro conditione rei, etiam *in numeris* religionis integritatem quaerendam, etiam *ad numeros* juramenti obligationem extendendam esse. Siquis enim vel *duas* esse in Christo naturas, vel *duas* in Eucharistia res, vel *tres* in terris, *tres* in cœlis testes negaverit, num religioni sua constabit integritas? Quamvis enim *in numeris*, qua talibus, non hæreat religio, hæret tamen in rebus *numeratis*. Finge, esse hominem, qui DEUM esse Patrem, & Filium, & Spiritum S. ex iisque Patrem & Filium duo *ὁφισάμενα*, Spiritum vero S. utriusque tantum virtutem, utut infinitam, non tamen distinctam a Patre, Filioque, personam esse statuatur, num quis putet salva religione ternarium personarum numerum impugnari posse, aut num suffecerit, fateri, P. F. & Sp. S. esse DEUM, quin & Spiritum S. esse in DEO, hoc solum negare, quod *tres* sint in DEO personæ? Scio septenarium petitionum numerum, quo scommate utitur sua pro modestia Observator, *sacrosanctum* non esse, *quatenus est numerus*, utut, eundem multis in mysteriis, & typis adhibitum fuisse a Domino nequeat negari: at *sententia* tamen VII. petitionum nobis debebat *sacrosancta* videri, quæ tamen diminuto numero, & una subtracta petitione, salva esse non potest. Negato enim septenario petitionum numero, *virtualiter*, verborum, *Sanctificetur nomen tuum*, genuina sententia pervertitur, & sancti-

ficationis inter necessitates nostras relatio, ipsaque adeo san-
 ctificationis expeditio impugnatur. Quæ omnia num salva
 integritate religionis fieri queant, piis, & cordatis homini-
 bus iudicandum relinquo. De numero enim petitionum *sim-*
pliciter spectato nemo disputat: ac dummodo singularum for-
 mularum germana nobis interpretatio relinquatur, seu *senarius*,
 seu *septenarius* petitionum numerus inde prodeat, parum
 curabimus. At quia male sanis formularum explicationibus
 admittis, quin ipse quoque petitionum numerus vel diminua-
 tur, vel extendatur, fieri non potest, hinc *septenarium* non
 temere ad *senarium* reduci oportere contendimus. Parum
 ad rem sunt, quæ de *ternario sacramentorum numero* Apologia
concesso, aliis *improbato*, asserti Dissentiens. Sub iis enim con-
 ditionibus, sub quibus Apologia *Pœnitentiam* dici *Sacramen-*
tum posse largitur, *ne nunc quidem*, *Tria* statui *Sacramenta*
 posse, simpliciter negatur. Quod ad *Decalogum*, denarius
 Præceptorum numerus intemeratus manet. Per *Divisionem*,
 quæcunque placuerit, nihil de illius integritate detrahitur,
 nec per dividendi *varietatem*, ut in Oratione Dominica per
 novam interpretationem, natura præceptorum, aut formula-
 rum, corrumpitur, vel id, quod revera præceptum est, præ-
 ceptum esse negatur.

XIV. Urgetur: *doctrinam nos LL. Symbolicorum acriter tueri,*
sed in quibusdam Scripturæ locis explicandis libere nos ab iis pari-
ter, & B. Lubero, discedere. Sed distinguendum hic fuerat inter
solidam, accuratamque Scripturæ interpretationem, & qualem-
cunque illius accommodationem, vel etiam inter loca SS. ex insti-
tuto, & ως ἐν τὰ πόδα, tractata. Symbola, & Symbolorum aucto-
 res, hunc illumve locum Scripturæ aliquando *obiter & in trans-*
curso, explicant, & ad hoc illudve institutum nude *accommo-*
dant, ita ut *ne intendant* quidem eundem *accurate, & opera da-*
ta interpretari. Quo pacto si quis deinceps aliam viam ingredi,
 & Scripturæ locum *accurate*, sollicitèque *interpretari*, quam
 cum Symbolis *quomodocunque accommodare*, maluerit, hoc
 ei per Symbolorum auctoritatem licet, utpote quæ sua loci
 ali-

alicujus qualicunque accommodatione nemini accurata ejus evolutione ac interpretatione interdicere voluerunt. Ostendendum autem nunc fuerat Aristarcho, quod Lutherus, & Confessores pii, verba illa : *Sanctificetur nomen tuum*, obiter tantum *accommodare*, non autem studiose, ac follicite *explicare* voluerint. Quod quidem ad Calendas Græcas futurum est. Deinceps 2.) si quis vel maxime etiam in *justa interpretatione* loci alicujus recedere ausit a Symbolis, id tamen ei per religionem, qua sese iis obligavit, incumbit, ut cum iis in *summa rei* consentiat, & in *probatione* potius *sententia*, quam *ipsa sententia*, recedat, nec ita interpretetur, ut vel ratam, certamque Symbolorum sententiam, profus evertat, vel etiam, per obliquum saltem, fidei analogiam lædat. Quorum utriusque culpam vereor ut amoliri a se Aristarchus possit. Si enim in controversis verbis : *Sanctificetur nomen tuum*, doxologia inest, non *denotat* proprie sic dicta; sequetur, ut supra ostensum fuit, petitionem sanctificationis nominis divini nobis imperatam non esse, nec eandem nostras ad necessitates spectare, denique non VII, cum universâ Christi Ecclesia, sed VI. pro voluntate unius Critici L. statui oportere petitiones. Quæ quidem cum *ὑποτροπήσει* sanorum verborum, & Ecclesiæ ac Symbolorum consensu, manifesto pugnant.

XV. Sed, inquit, *interpretatio mea non ita vel nova est, atque genuinis Lutheri discipulis inaudita, vel ab ipsius Lutheri explicatione aliena, ut propterea in argumentum invidiæ & suspitionis apud alios fuerit vertenda. Etiam B. Jo. Franckium hymno vespertino; Unsere müde Augen-Lieder &c. Orationem Dominicam coronidis loco imposuisse, & verba, de quibus disputatur, ita retulisse: Vater droben in der Höhe, dessen Namen unsr theuer und werth.* Subjicit: *Hæc doxologia vim habere, atque a nostra adeo interpretatione discedere, neget, (Dissentiens,) si potest.* Ego vero negare non dubito, quia possum. Primo enim τὸ *Unsr appropriationem*, & applicationem ad homines, infert, cujusmodi fere a doxologiis ab-

abesse solet. Deinceps quum verba : *Deffen Nahm unsf*
theuer und werth, ελληνικώς sint dicta, quod nemini non
 apparet; quæ nos, rogo, urget necessitas, ut cum Observa-
 tore voculam, *ist*, quæ est *indicativi*, ac non potius, *sey*,
 quæ est *optativi* modi, intelligamus. Sane non me unum,
 solumque, sententiæ defendendæ causâ, sed plures alios sic
 accepisse, multis, iisque *Lipsæ* impressis, editionibus demon-
 strare possum. In *Odeo enim Piorum*, in *Auroram, Tere-*
binthum, & Hesperum distincto, cura Joannis Hechtii P. L. C. &
 Ludim. VVachav. Lips. 1710. 12. typis excuso, legitur: *Vater &c.*
Dein Nahm sey bey Uns sters werth. Item in *der Geistlichen*
Rüstung zur Heil. Music, oder Leipzigschem Gesangbuch, Lips.
 sumptibus *Gottfried Hessi* viduæ 1708. sic redditur: *Vater*
droben &c. Dein Nahm sey bey Uns sters werth. Item
 in *Odeo Norimberg.* sumptibus *Andr. Ottii.* Ao. 1706. edito
 eandem in sententiam legitur: *Dein Nahm sey bey Uns*
sters werth. Plures nunc editiones adducere nec placet, nec
 vacat. Quid multa: Ipse *Jo. Franckius*, Consul olim in
 Lus. Inf. Gubenensis, idemque Ordinum Provincialium
 Senior, quem Maxime Venerabilis Sacrorum in Aula, & Urbe
 Sorav. Antistes, *Neumeisterus*, in erudita de Poetis Germ.
 Dissert. p. 35. *Vatem pium, eruditum, suavem, & qua-*
lem demum cunque volueris, merito suo, nominat, *Fran-*
ckius, inquam, qui hujus ipsius hymni auctor est, Orationem
 Dominicam trecentis mutatam *vicibus Variationis Melicæ* no-
 mine evulgavit. Sed in tanta mutandi facilitate, & copia,
 vix semel, atque iterum, verba illa *indicandi* significatione,
 idque metri gratia, quod negari non potest, reddidit, in ce-
 teris *semper, semper* inquam, *optativo*, & precatorio sensu,
 expressit, ut adeo facile appareat, ipsi *Franckio* persuasum
 illud fuisse, quod verba, *Sanctificetur nomen tuum*, non pro
doxologia, sed pro *dehœsi* debeant haberi. Addo, quod su-
 pra jam fuit monitum, non quæri, *num nomen Domini sit*
sanctum, neque etiam, *num debeat illud a creaturis omnibus ce-*
lebrari; sed *num sanctificatio ejus a nobis, verbis illis diseris,*
 & per-

Et perspicuis, debent exorari, vel non exorari, adeoque verba: Sanctificetur nomen tuum! vel pro doxologia, vel pro justa petitione, haberi? Nil igitur opus erat illo parum arguto scommate, quod hymnum illum in numerum Libb. prohibitorum referre, vel indicem expurgatorium extendere, studemus. Si quis enim cum B. Franckio ducenties, & amplius, verba illa δεητικῶς acceperit, aliquando autem thesin, de nomine DEI sancto, & benedicto, velut πῶρισμα quoddam, exinde elicere velit, quum nobis sanctum fieri, quod non ante in se sanctum fuerit, non possit, nemo repugnabit. Veterum vero interpretationem rejicere, totamque Ecclesiam erroris in precando perpetui postulare, & verba formaliter petitoria τῶν δεήσεων numero, censuque, excludere, & e justa petitione δοξολογίαν formare, id vero ingenium sapit, quale in auctoribus indicum expurgatoriorum reprehendere solemus. In fine hymni: Es ist das Heil uns kommen her &c. verba controversa per modum δοξολογίας expressa fuisse, ne perspicillo quidem admoto, videre possum, nec, opinor, alii videbunt. Illa enim: Er woll mit Gnad erfüllen, was er in uns angefangen hat, zu Ehren seiner Majestät daß geheiligt werde sein Name, formalissime δεήσιν continere, neget Observator, si potest. Ad extremum Lutheri, cum alias, tum suis in Catechesibus, allatam interpretationem cum Observatoris opinione, quibus demum cunque coloribus pingatur, conciliari posse, prorsus despero. Si enim δοξολογίαν eo significatu sumpsit Aristarchus, quo a petitione parum, aut nihil, differt, cur tanquam suum unius inventum jactat, cur pro novo quodam, & a se primum reperto, ceterum per XVII. secula ignorato, venditat, imo cur suam opinionem receptæ, approbatæque sententiæ conceptis verbis opponit, & nunc quoque ex instituto, pertinaciterque, defendit? Seculi nimirum, quidlibet ex quolibet fingentis, ac refingentis, mos est, novandi pruritum ubique prodere, sed ubi consilium minus, quam pro expectatione, succedit, nova cum veteribus, sua cum alienis, falsa cum veris, quo errandi suspicio evitetur, conciliare velle.

§. XXVII. Dicit ἰ) vocis ἀγιάζειν eandem vim esse, quæ sit τὸ ἅγιον, & quemadmodum Ebraei soliti fuerint preces suas a benedictione nominis divini ordiri, sic idem ut facerent Christiani, b. l. Servatorem urfisse. Verum hoc argumentum tum demum aliquid, non dicam roboris, sed speciei, haberet, si Christus nos dicere voluisset: ἅγιον τὸ ὄνομα σου. Hoc enim illum, quem urget, Ebraeorum morem, quodammodo redoleret ac saperet. Nunc vero, ubi τὸ ἀγιαθήτω, qua modum loquendi, & accidentia grammatica,

XVI. Videamus hic paucis, ordine postulante, de rationibus, quas a Dissidentis exceptionibus liberaturi sumus. Scripserat, nempe Cl. Observator: Verba illa ἀγιαθήτω τὸ ὄνομα σου, δοξολογίαν potius, vel celebrationem nominis Divini, quam justam petitionem esse, idemque valere, quod, benedictum sit nomen tuum. Monueram: Obstat Imperativum, optandi significatione gaudentem, ἀγιαθήτω. Excipit a) contradicere rem ipsam. Affectum enim laudantis esse amorem, ac desiderium, gloria: nil igitur obstat, quo minus etiam δοξολογία voce optantis exprimi queat. Persevero autem in sententia, simpliciterque nego, verba, hunc in modum concepta, pro doxologia haberi posse. Supra quippe jam est ostensum, doxologiam continere agnitionem gloria, agnita vero celebrationem: affectumque δοξολογία non esse, accurate loquendo, desiderium, sed intentionem solummodo gloria, huiusque non expetende, aut fruendæ, verum pro dignitate depradicandæ. Desiderium enim, est rei absentis, non presentis. Sed qui laudat ac celebrat, rem adesse, quæ debeat celebrari, supponit: adeoque δοξολογία semper instituitur ob rem presentem, non absentem, nec stare potest cum desiderio, proprie sic dicto, quippe quod in rem absentem, non presentem, fertur. Unde & Plinius, Eumenius, Mamertinus, Drepanius, & quotquot Imperatoribus panegyricos dixerunt, virtutes, & merita, quæ in iis jam inerant, depradicarunt, non vero, ut adessent, optant.

tica, cum subsequētib; ἐλθέτω, γεννηθήτω, (quæ formales petitiones constituere fatetur Observator,) exactissime convenit, quis dubitet, verba illa: ἁγιαθήτω τὸ ὄνομά σε, magis *ad aliquid expetendum*, quam *Deum extollendum*, esse composita? Neque etiam, quod putat vir eruditus, confecta res est, quod, quando, vel ab Angelis, vel hominibus dictum fuit: ἅγιος ὁ Θεός *Jes. VI, 4. Apoc. IV, 8.* vel ἁγίου τὸ ὄνομα αὐτῆ, necessario subintelligendum sit: ἔσω, ut respondeat τῷ ἁγιαθήτω. Quid enim obstat, quo minus *indicativo* sensu intelligatur, hoc modo: ἁγίου ἐστὶν ὄνομα, ἅγιος ἐστὶν ὁ Θεός. Lutherus certe noster, cui in assequen-

do
runt, vel precibus postularunt. τὸ ἁγιαθήτω autem, quod negari non potest, hujusmodi vox est, quæ nominis quidem divini sanctitatem supponit, ceterum dignam ejus agnitionem, vel sanctificationem tanquam rem nobis *minime presentem*, sed demum *obtinendam*, considerat, eandemque, ut inter nos quoque obtineat, exorat. Quæ omnia quam ab indole ac natura *δοξολογίας* aliena sint, nemo non videt. Peccat igitur Observator, quum negat, nostrum hoc ἁγιαθήτω a formula piis, beatisque mentibus, *Jes. VI, 8. & Apoc. IV, 8. sanctus, sanctus, sanctus, Dominus DEVS Zebaoth*, usurpata, differre. Hæc enim verba sunt laudantium, ac celebrantium, quibus infinitam DEI perfectionem, imprimisque sanctitatem ejus, deprædicant, non vero eandem vel sibi, vel aliis (nec enim de interpellatione Angelorum pro hominibus revelatum quid esse memini in Scripturis) exorant, adeoque *indicativo*, non *optativo* sensu accipi debent. *Omniū enim consensu*, verba sunt *Diomedis* L. I. Gramm. p. 330. ed. Putsch. *neesse est in futurum optemus, quoniam nemo optat, quod habet, sed ut habeat.* Ut vero sanctum DEI nomen sit inter Angelos, non demum *obtinendum* est, sed pridem *obtentum*. Nego igitur formulam illam *optativo* sensu accipi, vel etiam per τὸ εἶη, suppleri oportere.

do vero Scripturæ sensu plura, quam recentioribus, tribuendum esse existimo, & illud *Jes. VI, 4.* & istud *Luc. I, 42.* sensu positivo & indicativo, non optativo, vel precatorio, accepit, prius illud reddens: *Heilig, heilig, heilig ist Gott der Herr Zebaoth:* posterius autem: *Dessen Nahmen heilig ist,* non *heilig sey.* Nec desunt loca, in quibus hujusmodi formulæ manifesto indicativum sensum suppeditant, utpote *Psal. XCIX, 9. adorete ad montem ejus sanctum, quia Dominus Deus noster sanctus est.* Et *Psal. CXI, 10. tremendum & sanctum*

XVII. Non parum quoque in eo seipsum Observator fallit, quod b) in Mariæ DEI paræ verbis *Luc. I, 59* ἐποίησε μοι μεγαλεία ὁ δυνατός, ἔτι ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, prius hemistichium commemorationem magni operis, alterum celebrationem DEI, propter illud, continere putat, hanc in sententiam: *Magna mihi fecit, & sanctificetur nomen ejus,* vel, ut planius reddam: *benedictum sit nomen ejus.* Quid enim opus est soli affundere tenebras, & locum in se clarissimum frigida quadam subtilitate obscurare, quum vel lippo appareat, effectio-nem τῶν μεγαλείων, h. l. speciatim quidem ad DEI potentiam, generatim ad sanctam ejus essentiam, omniumque perfectio-num complexum, (quæ stylo Scripturæ S. nomen DEI dicuntur) vi copulae vero, ad utrumque, referri. Nec displicet etiam, quod *Grotius*, cui ὁ πᾶν *Calovius* in *Bibl. Illustr.* accedit, ad h. l. observat, idem esse, ac si Θεοτόκου dixisset: ἔτι τὸ ὄνομα ἅγιον, quæ sit περίφρασις DEI religiosa, similis ei, quæ legitur *Pl. CXI, 9. ἅγιον ἔτι φοβερόν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, sanctum & terribile nomen ejus est,* ut huc sententia redeat, *magna fecit mihi Præpotens, cujus nomen sanctum est.* Utram quis cunque interpretationem sequatur, eandem multo esse, quam Observatoris, simplicio-rem, planiorem, solidiorem, æqui rerum censores facile largientur.

XVIII. Urget porro c) *Græcis, Latinisque receptum esse, per imperaturos laudationis affectum in hymnis, & precationibus ef-ferre,*

Etum DEI nomen est. Quid igitur obstat quo minus illa quoque *Jes. VI, 4. Apoc. IV, 8. Luc. I, 42.* indicativo sensu accipiamus? Τὸ ἁγίασθήτω autem in Oratione Dominica manifeste non est *indicativi*, sed *optativi*, & precatorii sensus, adeoque non *doxologiam*, sed peculiarem petitionem constituit. Nisi forte inani pacis Ecclesiasticæ persuasione decepti mutare formulas, & hanc in sententiam concipere velimus: *Dein Nabme ist geheiliget: Dein Reich kömpt: Dein Wille geschiehet &c.* Ob quam absurditatem in Syncretistas invehitur *Lutherus T. VI. Vitemb. f. 129. seq.*

§. XXVIII.

ferre, producloque Catulli loco: (ex Epigr. XXXV.) Sis, quocunque Tibi placet, sancta nomine, *negat eum Grece reddi convenientius posse, quam ἁγίασθήτω τὸ ὄνομά σε ὅ,τι ποτ' ἔσω, quam tamen δοξολογίαν esse negari non possit.* Respondetur: *Catulli verba δοξολογίαν esse non nego: Quod autem his æquipolleant: ἁγίασθήτω τὸ ὄνομά σε &c. hoc semel, iterumque, nego.* Catullus sanctitatem Dianæ supponit, nec demum, ut sancta fiat, expetit, sed sanctitatem ejus, tanquam præsentem, agnoscit, ejusdemque se laudem, quo modo cunque velit nomine, (more Veterum, qui, ne non satis grato nomine Deos compellarent, timentes, arbitrio eorum, quibus vellent nominibus laudari, permittebant, *Conf. Pet. Victorius var. Lect. L. XIII. c. 2 p. 313.*) celebrare se velle pollicetur. Hæcenus igitur intra unius *δοξολογίας* fines se continet, ad *δέησιν* non descendit. In Oratione vero Dominica, non, quod nomen Domini *sit sanctum*, agnoscitur, sed ut apud Nos *fiat sanctum*, expeditur. Præclare hanc in rem *Augustinus in Psalm. CIII. T. VIII. OO. f. 171. edit. Basil. Si nos, ait, quisquam interrogat, quid est, quod petitis, ut sanctificetur Nomen DEI? aliquandone sanctum non est, ut modo sanctificetur? & tamen nisi velimus fieri, non petremus ut fieret; Quid est ergo, sanctificetur nomen tuum? & intelligimus quid hic dictum est, b. e. sanctum sit apud homines nomen tuum. Sanctum enim semper est nomen tuum, sed*

quibusdam immundis nondum est sanctum nomen tuum. Quid ergo rogamus, sanctificetur nomen tuum, in illis hominibus, qui per infidelitatem nondum habent nomen DEI sanctum, in quibus nondum est ille sanctus, qui per se, & in se, & in Sanctis suis sanctus est? Rogamus pro genere humano, rogamus pro orbe terrarum, pro omnibus gentibus, quotidie sedentibus, & judicantibus, quia non est rectus DEVS, nec recte iudicat DEVS, ut aliquando ipsi se corrigant, & rectum cor ad illius rectitudinem ducant &c. Id ergo his in verbis orandum est, ut nomen Domini Sanctum apud Nos fiat, cui profecto, sententiæ, illud *Jes. VI, 8.* & *Apocal. IV, 8.* ἅγιον ἕνομα σὺ! minime omnium responderet. Hoc enim est absolutum: illud respectivum. Hoc sanctitatem celebrat: illud celebratam exorat. Hoc sanctitatem intuetur tanquam presentem: illud respicit tanquam apud Nos futuram. Hoc formula est letantis: Illud formula petentis. Denique oramus, ut celebretur apud Nos nomen Domini. Ergo illud ἁγιασθήτω τὸ ὄνομα σὺ, vel sanctificetur nomen tuum, non æquipollet illi ἅγιον τὸ ὄνομα σὺ. Callimachi loca, ad quæ se recipit Observator, tam parum huic rei inferviunt, ut ne discuti quidem a nobis mereantur. Nec majoris momenti illud est, quod urget, ὑμνογράφες sanctos aliquando impersonaliter loqui, eadem orationis vi, que sit in forma passiva, laudetur, vel sanctificetur nomen Domini, ut *Pf. CXLIX, 5.* Verba enim, quæ respicit, neque pro doxologia, neque pro petitione, sed pro adhortatione, & præcepto accipi debent, quam in sententiam *Andr. Ofsander* etiam interpretatus fuit. Graviter, ac rotunde de hoc *Psalmo B. D. Geierus*, quem unum omnibus novellis Criticis in literatura Ebraica antefendum puto, in dispositione *Psalmi: Mera*, inquit, est ad laudes divinas adhortatio. Unde & *LXX.* reddiderunt: ἀνεσάρωσαν τὸ ὄνομα κυρίου. Et quæ, rogo Te, ratio inferendi: Impersonalia respondent aliquando passivis v. gr. *laudetur Domini nomen!* idem est, quod *laudetur nomen Domini!* ergo, *sanctificetur nomen Domini*, idem est, quod *nomen Domini sit benedictum, vel, sanctum!* Davum hic me, fateor, esse, non Oedipum.

XIX. Nondum igitur patet verbum *ἀγιασθήτω* *laudantis esse posse*, quod Cl. Aristarcho persuasum est, & nimis ingens discrimen remanet inter formulas: *ἀγιασθήτω τὸ ὄνομα Θεῶ*. & inter *ἅγιον τὸ ὄνομα Θεῶ*. Posterior enim quomodo suppleri debeat e verbis *Pf. CXI. 10. ἅγιον καὶ φοβερὸν αὐτῶ ὄνομα*, discere possumus, in quibus τὸ ἐστὶ non *εἶη*, vel *ἔσω*, vel *γένοιτο*, intelligi oportere, vel ipse contextus docet, quia si *ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτῶ*, idem est, quod *ἀγιασθήτω*, tum τὸ *φοβερὸν τὸ ὄνομα Θεῶ*, vi conjunctionis, idem fuerit, quod *φοβεσθήτω*, quam interpretandi rationem meam non fecerim. Τὸ *ἅγιον*, respondere τῷ *ברך* Ebr. nondum ostensum est. E loco enim *Luc. I. 59.* & hymno *τῆς Θεοτόκου*, refelli hac persuasio, quam demonstrari, facilius potest. Denique ut verba *1. Reg. X. 9. ברך ברך אלהינו ויהי ימי* latine, *si Domini nomen benedictum*, reddi debere facile largior, sic græce, reddi posse vel *ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτῶ ἐστὶ*, vel *ἀγιασθήτω τὸ ὄνομα κυρίου*, simpliciter nego. Unde & LXX. reddiderunt: *γένοιτο ὁ Θεὸς σε εὐλογημένος*, id est, sit Deus tuus benedictus. Suntque adeo verba latantis, *Deoque gratias agentis*, non autem precantis, vel orantis. Dixeris: *Interim ex b. l. apparet, doxologiam non semper indicativo modo, sed etiam optativo, vel imperativo, exprimi posse.* Respondeo: Aliud est *δοξολογία*, vel *laudatio*, aliud *εὐχαριστία*, seu *gratiarum actio*. Qui laudes alterius panegyrico sermone decantat, non idcirco & gratias agit. Laudatio seu *δοξολογία*, stricte si vox capiatur, formaliter, nisi *indicativo modo*, exprimi vix potest: Gratiarum autem actio uti ad *δέσσεος* naturam propius accedit; sic eandem *optativo modo* exprimi posse largior. Nondum igitur me pœnitet *ἐστὶν*, quod scripsi: τὸ *ἀγιασθήτω* in *Oratione Dominica non est indicativi, sed optativi, modi, adeoque non doxologiam, sed peculiarem petitionem constituit.* Locus enim a gratiarum actione peritus huic argumentationi non officit.

§. XXVIII. Alterum (2) argumentum inde petit, quod, per præceptum Apostoli, preces omnes cum gratiarum actione, & laudibus divinis sine conjungende. Verum, de imbecillitate illius intra se convictus, fatetur, magis tum illud stricturum esse, si doxologiam Orationi Dominicæ subjectam non ab ipso Christo esse constaret. Constat autem vetustissimorum Codicum, quos *Beza*, se inspexisse, ac contulisse scribit, imprimisque interpretis *Syri*, auctoritate, quod doxologia, ad calcem precationis, non a Christianis, quod opinantur nonnulli, sed ipso Christo, adjecta sit, nihil igitur opus est, entia, ut loquar cum vulgo, præter necessitatem multiplicare, & septenarium petitionum numerum ad senarium reducere, quo pro una doxologia geminam habeamus.

XX. Pergo ad vindicandum ea, quæ alteri ejus argumento in Dissertatione opposui. Accusor enim, quod illud media sui parte truncatum attulerim, cum ipsa ex Observatione pateat, se urfisse Apostoli monitum, conjunctum cum Observatione Apostolorum, & ipsius Christi, qui semper preces a *δοξολογία* exordiantur, sic tamen, ut non dissimulari, magis stricturum hoc argumentum esse, si doxologiam in fine Orationi subjectam non ab ipso Servatore adjectam constaret, cum plane probabile non sit, precationem, quam exemplivim habere oporteat, nihil plane habere *δοξολογίας*. Monuisse me contra: quoniam ipse fateatur, *δοξολογίαν* quandam precationi subjectam esse, non opus esse, ut alia quedam eidem præmissa existimetur, quum entia præter necessitatem non sint multiplicanda. Hanc sese vocem magnopere improbare, quum Nomen DEI nimium laudari non possit. Quoniam vero ad Observationem Christi & Apostolorum se recipit Noster Criticus, facere non possum, quin ei in memoriam revocem, quod supra verborum controverforum sententiam ex more precandi Ebræis usitato voluerit derivare. Quos quidem si preces suas semper a doxologiis orfos fuisse quis opinari velit, hunc vel sola Psalmorum Davidicorum inspectio refutabit.

bit. Et vero cum argumenti nervum in eo ponat Dissentiens, non, quod *δοξολογία ab initio*, sed quod *omnino adesse* debeat, ipse vero *δοξολογίαν* jamjam ab ipso Christo precationis exemplo subiectam esse concedat, quid, rogo, a me peccatum fuit, quod hac ratione entia præter necessitatem multiplicari existimavi? Scio, nomen Domini laudari satis non posse: interim nec illud omitti debet, non *laudandi*, sed *orandi*, formulam Christum Apostolis tradere voluisse. Esto autem, Servatorem, cum Apostolis, preces suas a doxologia quadam *ordiri* solere, quid tandem hoc ipso suæ lucrabitur opinioni Dissentiens? Affert exempli loco Petrinum illud: *DEVS omnis gratiæ, qui vocavit nos ad æternam gloriam suam, per Jesum Christum*, dicitque: en *δοξολογίαν! Laudantis enim hæc sunt, atque ex commemoratione abundantissima benignitatis, & beneficii maximi, DEVM* ὑμῶντι. Sequitur precatio: *Parumper afflictionibus obnoxios integros reddat, fulciat, confortet, fundet: tum rursum δοξολογία*, ei sit gloria & robur in secula, seculorum! Quid vero, si suo Criticum gladio jugulem, & pari argumentandi ratione, iis omnibus ad Orationem Dominicam, accommodatis, dicam: *Pater Noster, qui es in cælis, en! δοξολογίαν!* Quoties enim Scriptura ea omnia breviter, summatimque complecti vult, quæ modo cunque ad Majestatem Numinis inlinuandam faciunt, tum dicit: *DEUM esse in cælis*. Conf. *Pf. CXV, 3. Jes. LXVI, 1. Jo. III, 13. 1. Cor. XV, 47. Eph. IV, 8. 10.* Sequuntur petitiones: *ἀγίαθήτω τὸ ὄνομά, σ: ἐλθέτω ἡ βασιλεία σ: γεινηθήτω τὸ θελημά σ:* Tum rursum *δοξολογία: tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula seculorum amen!* Num quid jure hic poterit desiderare Dissentiens? Si proinde vel maxime, Christi & Apostolorum exemplo, tum *ordiri*, tum *claudere* Orationem quadam doxologia deberemus, tamen quia verba: *Pater noster qui es in cælis, δοξολογίαν* involvere, negari non potest, entia omnino præter necessitatem multiplicabuntur, si tantum non omnia in *δοξολογίαν* mutare, & illud quoque: *Sanctificetur nomen tuum, numero* petitionum eximere, & ad *δοξολογίαν* referre voluerimus.

H

XXI

§. XXIX. (Putat 3) & illud nonnullum pondus suæ adicere opinioni, quod alioqui, *si hæc verba precationem strictè dictam constituant, difficile sit ostendere, qua ratione prima a sequentibus differat, quum easdem vel comprehendat, vel iisdem comprehendatur.* Sed a) si vel maxime res ita sese haberet, hoc tamen *septenario* petitionum numero non magis nocere posset, quam *denario* in præceptis *decalogi*, quoniam in hoc non modo *primum* virtualiter reliqua omnia in se continet, iisdemque fundamenti loco est substituendum, sed etiam *nonum* in *decimo*, vel etiam vice versa, *decimum* in *nono* comprehenditur, quum & actualis concupiscentia habitualem, & originariam, supponat; & habitualis non ita otietur, quin subinde in actualem prorumpat. Neque tamen est, b) cur hoc pacto in tanta brevitate, Magister magistrorum vel *βαπτολογίας*, quam eodem illo loco rejecit, vel saltè *ταυτολογίας*, insimuletur, quasi per plura distribuerit, quæ paucis potuisset complecti, aut ex una petitione duas pluresve reddiderit. Nam si res rectè consideretur, facili negotio postulationum se prodet distinctio. Enimvero in *prima* ministerii, & Sacramentorum institutionem, & benedictionem: in *secunda*, veræ pœnitentiæ, per Verbum & Sacramenta, ingenerationem: in *tertia* pœnitentium novam obedientiam, & sanctificationem: Vel: in *illa* nostram a Deo vocationem: in *ista*, nostri conversionem, & justificationem: In *hac*, renovationem & sanctificationem: In *illa* beneficiorum per Christum parturitionem, & gratiæ salutaris, oblationem: In *ista* oblatores admissionem: in *hac*, admissorum conservationem, & amplificationem a Deo postulamus. Vel, ut B. Schilterus Theol. olim Lipsi. in egregia exetasi sua breviter, rotundeque rem edisserit: *Christus jubet primum petere notitiam regis, deinceps adventum*

tum regni, denique obedientiam civium. Credo tali modo, facilius opinione, ostendi posse, quo pacto hæc prima petitio a sequentibus differat. Etsi enim tres priores, omnes ac singulæ, gloriam Dei, & bonorum spiritualium impertitionem, *generatim* involvant, & hætenus una alteram respiciat, vel etiam comprehendat, remanet tamen *specialis* quædam postulorum ratio, & ad gloriam DEI, ac bona spiritualia, respectus, qui quidem ad unum ab altero distinguendum potest sufficere. Datur enim inter postulata *mutuus* quidam nexus, *mutuusque* respectus ita ut unum alterum nunc comprehendat, ut ipse adversarius loquitur, nunc comprehendatur, nec illa comprehensio mutua *uni* solum, sed *omnibus* competit. Si proinde *unum* propterea numero postulorum excludendum, & pro *laudatione* habendum esset, quæri poterat, cur non *reliqua* eodem modo tractentur? Sed quod diximus, ad distinguendas petitiones sufficit diversitas qua rationem *specialiorem*, & quemadmodum illud: *remitte nobis debita nostra*, non desinit esse peculiare postulatam, ut in illo: *Et libera nos a malo*, vel maxime includatur, cum peccatum omnium malorum sit maximum; ita quoque illud: *sanctificetur nomen tuum*, est manetque peculiaris petitio, etsi duas *sequentes* vel contineat, vel in iis suo modo contineatur.

XXI. Quid *tertio* loco sua pro sententia dixerit, quid invicem a nobis responsum fuerit, ipsis ex *vindictis* apparet. In *Notis* id Observator urget, *non esse, cur ad distinctionem præceptorum in Decalogo me recipiam, quum horum, & Petitionum, in Oratione Dominica, dispar sit ratio.* Distincta enim inter se formaliter esse officia Lege Decalogi præscripta, licet commune fundamentum & basin habeant in præcepto primo, negari non posse: hinc igitur in Lege etiam distincta præscribi debuisse. Nec eandem esse materiam præcepti IX. & X. quorum alterum

pravis consiliis, alterum primis, quos vocent, concupiscentia motibus interdicat. Nihil autem formaliter distinctum in Verbis, ἀγία δὴ τὸ ὄνομα σὺ, sensu precum, striete ita distarum, acceptis, concipi posse ab iis, que continentur verbis, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua. Quas enim, distinctionis alicujus constituende causa inventas allegarim interpretationes, neminem facile, verborum stricta, & Grammatica, interpretatione obtinente, asssecuturum esse, quemadmodum nec ipse aliquid hic statuere sim ausus. Quibus in verbis miror tot falsa, & erronea cumulari ab eo potuisse, qui multo sibi acutius, quam vel Lutherus, vel omnes hujus socii, cernere in interpretando videtur. Primo enim a) eandem esse materiam Præcepti noni, & decimi, præfidenter negat, quum tamen in utroque pravam concupiscentiam prohiberi vel ipse oculorum sensus nos doceat. Unde & in his duobus præceptis Objecta, materialiter eadem, formaliter autem diversa, statuit, & contra Ursinum Reformatum defendit, Dannbauerus in Coll. Decal. p. 18. §. 13. Falsum b) illud est, quod præcepta nonum, & decimum, ita differant, ut alterum, nempe nonum, (sic enim accipienda esse verborum structura nos admonet) malis consiliis, alterum, nempe decimum, primis concupiscentiæ motibus sit oppositum. Quo enim in præcepto fomes peccati, & habitualis, ac originaria concupiscentia prohibita fuit, si ne quidem in nono, vel decimo est prohibita? Quam tamen cum motibus primo primis non oportere confundi, tum res ipsa postulat, tum Dissentiens, ut spero, largietur. Sed audiamus, bona Observatoris pace, quid B. Calovius de utriusque præcepti discrimine statuat. Diffundit se, inquit, concupiscentia actualiter per omnia præcepta Decalogi, sed speciatim actus concupiscentiæ prave, quos dicimus, primo primi, ad nonum (non decimum) præceptum referuntur; Originaria autem prava cupiditas pertinet ad ultimum, seu decimum, præceptum. Vid. T. XI. Syst. Cap. VI. p. 247. Eandem in sententiam B. Quenstedius multis ultro, citroque disputatis, tandem: Paucis ait: Præcepto IX.

pro-

prohibetur concupiscentia actualis - - in X. vero Originalis, monstrato simul triplici distinctionis, in ipsis fontibus, fundamento, in *System. P. III. c. I. Sect. II. f. 27.* Quod si forte, quod vereor, Vittenbergensium sordeat Dissidentium auctoritas, Gerbardum excito, qui *T. III. de Lege DEI §. 46.* Colligimus, inquit, *actualement concupiscentiam* (quam non ita multo post *actum concupiscentie secundum in genere*, seu *motus primo primos*, nominat) *præcepto nono*, *Originalem vero*, (seu ipsum habitum, & actum concupiscentiæ primum) *Decimo præcepto prohiberi.* Huic illustre quondam Lipsiensis Academiae sidus, *J. B. Carpzovium Seniore*, jungo, qui, repentius excussa, in *Isagoge* sua, quam ob non imitandam prope ἀρπίστειαν fatis admirari non possum, & quidem ad *Catechesin p. 1005.* per nervose scribit. *Involuntaria concupiscentia duplex est: Una habitualis: altera vero actualis, qualis sunt motus, vel primo primi, vel secundo primi.* Pro hujus involuntaria concupiscentiæ ratione etiam præcepta IX. & X. inter se discriminantur, ita ut IX. de primis motibus, Decimum vero de fonte ipso, seu habituali pravitate, agat, idque non solum ex interpretatione Paulina *Rom. VII.* sed ipsis quoque fontibus, solide, graviterque, probat. Has Venterum Doctorum sententias sua cum opinione conciliet Observator, si potest. Hi enim concupiscentiam *actualement* προαίρετην, seu *prava consilia*, & machinationes, jam in prioribus præceptis: concupiscentiam *actualement* quidem, sed ἀποδίετον, *Præcepto nono*; *habitualement* denique ipsam, & *Originariam*, *decimo* prohibitam esse statuunt. Noster *actualement*, eamque προαίρετην, seu *pravis cum consiliis* conjunctam, ad *Nonum*; ἀποδίετον, seu *motus primo primos*, ad *decimum* refert; de fonte ipso, & habitu, peccatoque Originis, prorsus tacet. Num pro *fornice adiaphoro* cum Pontificis habeat, ipse viderit: nec enim hujus temere illum insimularim, id addo, nulla me ad extremum c) contentione, ac studio, assequi posse, cur neget, in verbis: *Sanctificetur nomen tuum*, aliquid *formaliter distinctum* ab his: *Adveniat*

H 3

regnum

regnum tuum, fiat voluntas tua, concipi posse. Notitiam enim regis, adventum regni, obedientiam civium: Ministerii & Sacramentorum institutionem: veræ penitentia per illa ingenerationem: pœnitentium novam obedientiam, aliaque id genus, formalissime differre, num quis putet negari posse a quoquam? Id vero propemodum cum mea quadam molestia est conjunctum, quod ne meipsum quidem aliquid hic statuere audere, propalam scribit. Enimvero, ne quid dissimulem, omnibus istis, quas attuli, utut diversorum auctorum, sententis accedo, propterea, quod secum non pugnant, sed omnes amicissime conspirant. Quod, eundo per exempla, probare possum. Enimvero Ministerii & Sacramentorum institutio, nostra ad DEUM vocatio, & beneficiorum per Christum oblatio: Pœnitentiæ item per verbum & Sacramenta ingeneratio, nostri conversio & justificatio, & oblatorum Christi beneficiorum admissio: denique pœnitentium sanctitas & obedientia, renovatio, admissorum DEI beneficiorum confirmatio, & amplificatio, quarum illa in prima, ista in secunda, hæc in tertia petitione a nobis postulari statuimus, num, quæso, inter se pugnant? Nimirum, quod plures numero sententias attuli, causa fuit, non, quod certi quid statuere, non auderem, sed ut ostenderem, neminem unquam nostratum Doctorum in hanc divinissimam Orationem commentatum fuisse, quin idem formale quoddam harum petitionum discrimen agnosceret, & nunc hæc, nunc illa ratione conciperet, etsi hos non minore, quam Observator, studio, scrutatos esse SS. literas pervalsissimum habeo. Quapropter & acutissimi Theologi, Gvil. Lyseri, pulchellulam de petitionum distinctione sententiam, illius e Systemate, transferre huc non dubito: Bona, inquit, sunt vel spiritualia, vel temporalia. In spiritualibus (a.) est Gloria DEI, quæ supremus scopus, & finis ultimus. (b.) Nostra salus, quæ eidem subordinatur, unde in secunda petitione aduentus Christi petitur. (c.) Medium, quo consequimur, est DEI voluntas, cujus impletionem petitione tertia poscimus.

Medium

Medium externum sunt bona temporalia, quæ etiam omnia petuntur petitione quarta sub titulo panis quotidiani sic tamen, ut submittantur divinæ voluntati. Mala autem considerantur, vel quoad reatum, sicque in quinta petitione; vel quoad dominium, in sexta petitione; vel quoad radicem & ablationem totalem, de qua in septima petitione agitur. Hæc sunt, quæ nobis necessaria Christus putavit: nec dari aliqua possunt, quæ ad ea non possint referri. Vid. cap. de Precatione §. V. p. 1663. In quo desino, & ut quisque receptæ, ac hucdum nostris in Ecclesiis Scholisque traditæ interpretationi inhæreat, ab Observatoris autem nova, & hucdum prorsus inaudita, clarissimis textus verbis, eorundemque nexui, ipsique adeo analogiæ fidei quodammodo adversa, Symbolorum, in quæ juramus, auctoritati contraria, cum præsentissimo infirmorum scandalo, & perturbatione, Lutheri vero, & totius Ecclesiæ, contemptu conjuncta, explicatione, sibi caveat, pro ea, quæ veritati, juxta & paci, studeo, religione, ac fide, auctor sum.

§. XXX. Postquam ostendimus, verba: *sanctificetur nomen tuum*, petentis aliquid, non DEUM laudantis esse, restat, ut ea paulo studiosius a Cabbalisticis cavillationibus asferamus. In *Observat. Halens. enim T. I. Obs. I.* loco superius allegato, per nomen Patris cœlestis intelligitur essentialiter DEI nomen, Jehovah, eoque modo tres priores Sephiroth h. e. personas divinas in Oratione Dominica insinuatæ esse docetur. Repeto verba: *Petere jubemur: Sanctificetur nomen tuum.* Nomen scilicet יהוה quod juxta Cabbalistarum doctrinam tres personas Trinitatis denotat. Namque DEO Patri quin hoc nomen conveniat, nullum est dubium. De Filio fatentur hoc Cabbalistsæ, dum inter cognomina טעס חכמה referunt י Tetragrammati. De Spiritu S. itidem, dum inter cognomina טעס בינה referunt ה secundum Tetragrammati. Quæ omnia Cabbalæ admirator tam clara, &

explorato vera, esse existimat, ut *cum cæcum plane ac rudem esse statuat, qui hac agnoscere nolit.* Qua tamen verborum vehementia non moveor, quo minus me nihil horum agnoscere velle, aut posse, ingenue candideque pronuntiem. Nam a) vox *ὁνομα* in Scripturis N. T. nunquam significat nomen DEI essentielle. b) Etsi reverenter de nomine DEI proprio est loquendum, illud tamen non *solum* sanctificandum nobis est, sed potius ea *omnia*, quæ quoquo modo referuntur ad DEUM. c) Cabbalista manifesto confundit *Jehovam*, & nomen Jehovah. Ille est DEUS unitrinus P. F. & Sp. S. æquali honore colendus ab omnibus: Hoc autem aliquid essentiæ superadditum, notionemque ejus significat. Recte B. Dietericus in Catechesi: *Nomen, inquit DEI, est notitia DEI, qua essentiam & voluntatem, gloria, honor & majestas, omnia ejus facta, virtutes, Opera & beneficia in Scripturis nobis decantata. Quæ omnia apud Nos sanctificantur quando de iis recte docetur, & ex prescripto doctrinæ vivitur.* d) Pater in cœlis, & nomen ejus h. l. distinguitur. Aliud enim est *nomen* Patris, aliud *Pater ipse*, cujus est nomen. At vero si nomen h. l. significat tres personas, & Patrem ipsum, quod Observator l. c. p. 12. & 14. vehementer contendit, huc tandem redibit sententia: *Sanctificetur Pater Patris, vel Trinitas Trinitatis.* Quæ sententia num acumini Cabbalístico conveniat, auctor Observationis discipiat.

§. XXXI. Neque etiam vero mihi simile videtur, Christum in petitione II. *adveniat regnum tuum*, aliquid de Sephiroth Judaicis ideo involvisse, quia *finis & scopus totius Theologiæ Cabbalisticæ sit, sapientissima regnorum divinorum Oeconomia.* Nam si de Cabbala *pura*, qualem supra descripsimus, velimus loqui, scopus ejus non fuit Oeconomia regnorum divinorum *universe*, ita ut ne quidem regnum
poter-

potentia excludatur; sed tantum regni *gratia*, adeoque fa-
 lularis hominum de Christo, ejusque beneficiis instituto. Si
 de Cabbala *corrupta*; notandum est, eam pro scopo non
 habuisse regnum *gratia*, quod est *spirituale & internum*,
 nec venit μετὰ παρατηρήσεως; sed regnum quoddam po-
 tentiæ, *externum*, visibile, *mundanum*, carni acceptum, cu-
 jusmodi & Judæi tempore Christi, & adhuc, cum illis, Chi-
 liaistæ imaginantur sibi, atque expectant. Atque hunc qui-
 dem scopum, tum a Judæis, in precibus, tum a Cabbalisticis,
 in petitione II. respici non nego. De Waldensibus enim &
 Taboritis, Johannes Episcopus Olmuzensis in *Hist. Bohem. L.*
XXVI. §. 62. testatur, quod docuerint: *instare diem, in qua*
Christus occulte, sicut fur, venturus esset, Apoc. XVI. ad re-
gnum suum in terris apparandum, pro quo oremus quotidie:
Adveniat regnum tuum; sed in hoc adventu non esse tempus
gratia, sed ultionis, & retributionis, igne, & gladio, adversus
legis Christi adversarios, quos necesse est perire VII. illis plagis
novissimis, in Apocalypsi commemoratis. Quam Taboritarum
 sententiam non modo allegat, sed etiam probat, & tanquam
 illustre veritatis testimonium adducit, Jo. Guil. Petersenius,
 portentorum omnium hoc tempore hamaxarius, in *Schriffe-*
mässigen Beweis und Erklärung der 1000. Jahr, ex Apoc. XX,
 I. 6. & 7. Consentit, ut fere fieri solet, cum sanctulo Soci-
 nista Sam. Pzirpecovus in *Cogitat. ad Matth.* quo de vid.
Acta Erudit. Lips. A. 1692. pag. 416. Ceterum ad idem illud
 regnum, & scopum Cabbalæ Judaicæ, Servatorem in verbis
 Petit. II. respexisse, tum demum sum crediturus, ubi per-
 svasionem illam nec SS. literis, nec Libris Ecclesiarum Sym-
 bolicis contrariam esse, fuerit demonstratum, quod qui-
 dem ad Calendas Græcas futurum est. Conferantur in-
 terim B. Dn. D. Neumannus in *Chiliasmo profligato, nec*

non D. Gebb. Theod. Meyerus, Pfeifferus, Nungesserus & alii, numero plurimi, de hoc argumento.

§. XXXII. Transeo ad Petitionem III. *fiat voluntas tua, sicut in cælo; ita & in terra*, quam quidem pro invento suo, Cabbalístico ita explicat, ut dicat, voluntatem DEI h. l. reliquas Sephiroth, seu attributa divina, significare. Fieri autem voluntatem DEI, si attributa ea se exerant, & vim, virtutemque expromant. At enim (1) inter Sephiroth numerantur etiam *pulchritudo, aternitas, & gloria* DEI, quæ quo pacto ad voluntatem DEI referri possint, nondum perspicio. (2) Non petere jubemur h. l. ut DEUS faciat, quod vult, (seu ut attributa sua exercent, quemadmodum Observator intelligit,) sed ut nos possimus facere, quæ ipse vult, ut loquitur *Cyprianus*. Atque hanc interpretandi rationem contextus ipse confirmat. Petendum enim est, ut fiat Voluntas Patris, sicut in cælo, ita & in terra. Jam si τὸ fieri voluntatis divinæ in attributorum divinorum exercitio consistit, sequitur, quod, quemadmodum Dei gratia, apud homines in terra, per vocationem, illuminationem, regenerationem, justificationem, & renovationem, justitia per convictionem, coercionem, ultionem, damnationem, se exerit; ita quoque in cælis apud Sanctos Angelos, cum justitia, tum gratia Dei se prodant, non modo per conservationem in statu glorioso, sed & conversionem, redemptionem, aliaque id genus, quibus in terra exerere se attributa divina coustat. Inanis igitur, & frigida est Observatoris de voluntate divina opinio, quæ partim cum attributorum divinorum natura, partim cum ipso verborum contextu pugnat.

§. XXXIII. Sociniani vero ac sigillatim *Smaltzius de divinit. J. C. f. 19.* & qui horum, proh! dolor, naviter nunc premunt vestigia, *Pietista*, atque fanatici, ex eadem hac ter-
tia

tia petitione, & illius per Lutherum explicatione, *Perfectissimum* quendam elicere conantur. Audiamus perditæ impudentiæ hominem *Carolus*, Eccles. olim Osnabrugensem, qui in Catechismo, quem κατ' ὄντι (Φροισιν) Anti-Pietisticum inscripsit, p. 9. non solum pro in crustanda sententia sua urget Lutheri verba: *Wir sollen gläuben, und göttlich leben, hier zeitlich, und dort ewiglich*, verum etiam ad exceptionem: *Wir sind ja keine Engel, und also können wir hier nicht wie die Engel leben*, his verbis respondet: *Wir betben in dem Gebeth des V. U. daß Gottes Wille auch bey uns geschebe, wie im Himmel, also auch auf Erden*. Et ad quæstionem: *Ist das auch auf einigerley Weise möglich? wie kan das geschehen?* Respondet: *Wenn Gott allen bösen Rath, und Willen bricht, und hindert so uns den Nahmen Gottes nicht beiligen, und sein Reich nicht kommen lassen wollen* &c. Atqui relictis omnibus distingvendum fuerat inter dominium, & inter radicem, fomitemque peccati. Illud in renovatione per gratiam DEI excutimus, ita ut non amplius regnet peccatum in corpore nostro mortali, nec obediamus concupiscentiis, subinde nos incessentibus *Rom. VI, 12. seq.* Quod vero ad fomitem, sensumque peccati, attinet, eum ejicere e natura, ut maxime annitatur, hac in vita non possumus. Est enim ἀμαρτία ἐνπερίσματος, atque inhabitans *Ebr. XII, 3. Rom. VI, 18.* & caro subinde concupiscit adversus Spiritum, & Spiritus adversus carnem *Gal. V, 17.* Negat igitur Salomo, esse hominem, qui non peccet *1. Reg. VIII, 46.* & uti nemo dederit mundum de immundo conceptum semine *Jobi XIV, 4.* sic omnibus fatendum est cum Apostolo: in multis labimur omnes *Jac. III, 2.* quæ verba non per νόσισιν, ut *Volkmejerus*, aliique cavillantur, sed procul temperamento intelligi oportere, vox ἀπαντες, satis docet,

docet, quum non dicat Apostolus: in multis labimur, quod ad *νομιωσω* sufficere poterat; sed de industria addat, *πρωτοιμεν* NB. *απαντες*.

§. XXXIV. Lutherus autem Noster adeo non statuit *Perfectionismum*, vel extirpationem peccati, hac in vita, ut etiam eodem in loco, quo abutuntur fanatici, conceptis verbis doceat, *daß wir täglich viel sündigen, und wohl eitel Straffe verdienen*. Quod repetit in *Catech. maj.* p. 748. edit. Lips. in 4to, & copiosius deducit: *Ob wir gleich, inquit, Gottes Wort haben, glauben, seinen Willen thun* (hem excussionem peccati qua *Dominium!*) *und leiden -- so gebets doch ohne Sünde nicht ab, denn wir NB. noch täglich straubeln* (hem residuum fornicem!) *und zuviel thun, weil wir in der Welt leben unter den Leuten, die uns viel zu Leide thun -- darzu den Teufel hinter uns haben, der uns auf allen Seiten zusetzt &c.*

§. XXXV. Quod autem in Declaratione petitionis *primæ* docet, *wir sollen gläuben, und göttlich leben*; id vero non est intelligendum, de *ratione ac modo*, ac si Deum ipsum sanctitate & iustitia æquare possimus; hoc enim quam sit absurdum statuere, ex superioribus constat, verum de *norma*, quod nimirum non pro voluntate nostra, sed DEI, in verbo revelata, vivere debeamus, unde & interpres Latinus simpliciter reddidit, *pie vivere*. Adverbia enim Germanorum *göttlich* & *ungöttlich*, sibi adæquate opponuntur, & uti posterius idem est, quod Latinis, *impie, nefarie*, quo sensu legitur in Bibl. Luth. Germ. *Jes. LVIII, s. ihr schlaget mit der Faust ungöttlich* i. e. *boßhaftig*, vel ut vulgo loquimur, *unchristlich* (conf. B. Geierus in Conc. poenit. IV. p. m. 651.) ita etiam τὸ *göttlich* idem est, quod Latinis, *pie ac laudabiliter*, Germanis autem *fromm, und christlich*, unde & Lutherus

rus suum illud, *göttlich leben*, alias perapte sic explicuit: *Heilig, als die Kinder Gottes, leben.*

§. XXXVI. Et licet orare jubeamur: *Fiat voluntas DEI, sicut in cœlis ita & in terra*; satis tamen constat, hæc de perfecta, & numeris omnibus absoluta, convenientia intelligi non posse. Si enim eodem sanctimonix gradu servire DEO, aut voluntatem ejus facere possemus, quo angeli, foremus hac in vita *ισάγγελοι*, quam tamen felicitatem futuro seculo conceptis verbis reservat Servator *Luc. XX, 36.* Non est, cur quis urgeat *τὸ sicut in cœlis*, quandoquidem *ὡς*, cum compositis *ὡσπερ καὶ ὡς*, aliisque, non semper *absolutam equalitatem*, vel omnimodam identitatem, sed *similitudinem* quandam, vel serium in imitando studium, notat. Ita *Matth. V, 48.* jubemur esse perfecti, *ὡσπερ, quemadmodum* Pater noster in cœlis perfectus est, & *Luc. VI.* esse misericordes, *καὶ ὡς, quemadmodum* Pater noster misericors est, & hoc ipso capite *Matth. VI.* postulamus remitti nobis peccata, *ὡς, sicut* & nos remittimus debitoribus nostris, quum tamen & perfectio, & misericordia, & remissio peccatorum, in Patre cœlesti, tanto sit, quam nostra, perfectior, quanto infinitum præ finito est excellentius. Uti proinde *v. 12.* spondemus *imitationem* remissionis divinæ, utut ad *equalitatem* assurgere nequeamus; ita & h. l. ubi de voluntatis divinæ observatione agitur, non nisi imitatio qua *simile*, minime vero qua *equale*, significatur, quod vel ex ipsis Pontificiis, vires alioqui humanas nimium quantum attollentibus, observat *Durantus de ritibus Ecclesie Cathol. L. II. p. 511.*

§. XXXVII. De quarta petitione nil adderem, nisi quorundam me commoveret audacia, qui hoc tempore a recepta interpretandi ratione deflectunt, & panem *ἐπίσσιον* *Matth. VI.* non de pane *corporis*, vel de rebus ad sustentationem

immu

I 3

nem

nem corporis, & fortunarum, necessariis, verum de Christo intelligunt. Prodeat, qui instar multorum esse potest, *Jo. Henr. Majus*, Doctor Publicus in Acad. Giffensi, qui in *Oeconom. temp. N. T. c. V. p. 38.* ita scribit: *Christus in Oratione Matth. VI. ostendit, ad quem dirigenda, & que maxime necessaria sint, Spiritualia nimirum bona, ut sunt 1) sanctificatio Numinis: 2) adventus regni: 3) voluntatis divine præstatio - - 4) Panis fidelibus proprii & singularis, usque solis adventitii, & spirituali eorum necessitati, indigentiaque promissæ suppeditatio, & per hunc jugis confortatio &c.* Intelligi ergo de pane spirituali, fidelibusque proprio, & singulari.

§. XXXVIII. Quæ ipsa vero explicatio est 1) *Libris Ecclesiarum nostrarum Symbolicis contraria.* In utroque enim Catechismo Lutheri, quod omnibus notum est, non de pane spirituali J. C. vel etiam verbo DEI, & inde oriundo solatio, sed de pane corporali accipitur. *Panis quotidianus*, verba Lutheri sunt in Catechismo minore, *significat omne, quod ad vitæ nostræ necessitatem, ac sustentationem pertinet &c.* Quæ repetit, & copiosius declarat, in Catechismo majore, ac de-
nno confirmat in hymno: *Gib uns heut unser taglich Brodt, und was mandarff zur Leibes-Noth.* Denique quartum hoc inculcat, in *Descript. Missæ germ. & Sacrorum publ. Vutemb. A. 1526. T. III. Jenens. Germ. fol. 282. b.* ubi petitionem quartam breviter, strictimque, sic explicat: *Wolst Uns vor Geitz, und Sorge des Bauibs, behüten, sondern Uns alles guts genug zu ihm versehen lassen.* Non dememini quidem, Lutherum aliquando in eadem fuisse sententia, quod h. l. *panis spiritualis* intelligi debeat. Sed hanc ei *adhesisse ex Papatu*, & reliquiis Theologiæ Mysticæ, quam in Papatu hauserat, pridem, & recte, observavit B. Dannhaverus in *Lacte Catechetico.* Cumque illam, *quatuor distinctis vicibus*, tum aliam
tum

tum in utroque Catechismo, diferte, ac perspicue retractarit, quæ, rogo, isthac vel impudentia est, vel malitia, ea tribuere velle summo Viro, quæ, postquam meliora edoctus fuit, ipse rejecit, ac semel, iterumque, ac sapius emendavit. Neque etiam hoc loco, quæ *Lutheri*, sed quæ *Lutheranorum*, sit de *pane cotidiano* doctrina, & sententia, quæritur. Qui cum eandem suis in symbolis profiteantur, quam Lutherus non prioribus, sed posterioribus annis, & in utroque Catechismo, proposuit, sequitur, illam D. Maji interpretationem non esse *vere Lutheranam*, aut *nostram*, sed libris Symbolicis Ecclesiarum nostrarum, quibus tamen sanctissima religione non semel devinctus fuit, manifesto contrariam.

XXII. Quamquam, his in verbis, quod facile apparet, nec quicquam a vero alienum proposui, nec modestiæ fines in refellendo excessi, nihilominus tamen iisdem usque adeo transversum se abripi *Gissenfis* passus fuit, ut non ante sibi quiescendum esse putaret, quam Pietisticæ sanctitati suæ acerbis poenas dedissem. Primum igitur distorti ingenii, malique ominis hominem, *M. Petrum Zornium*, Hollatium, *Gisse* tum temporis, nunc *Kiloni*, morantem, familiarem suam, &, ut fama est, convictorem, immisit mihi, qui sub mentito *P. Pezronii* nomine, his Vindiciis *famosum* quendam *libellum* opposuit, in quo, cum alia taxare non posset, testimonia Veterum a me allata, simulque meam ipsius famam, scurrili dicitate invasit, pro Maji autem *de pane ἐπιβίω* sententia, stylo, ut brevis sim, Pietistico, i. e. petulantissimo, ac mordacissimo, propugnavit. Quo quidem præclare factò uti, sua pro pietate, *Majus* impensissime delectabatur; sic idem se continere non poterat, quin, quo auctore detestabilis ille fœtus lucem vidisset, suo ipsius indicio proderet, ut forex. Quapropter qui *famosos libellos*, legibus imperii prohibitos, & infamiam auctoribus parituros, suppressere, ac detestari de-

debuerat, is, notabili quodam Pietisticae sanctitatis exemplo, in Dissertatione de *Heresi Practica*, quam ejus sub praesidio *Sigwartus* quidam degener defendit, semel, iterumque, ac saepius, famosum illum *Pezronii* libellum, sub ipsius *P. Zornii* nomine, non modo laudavit, sed & pro scelus! aliis, ut legerent, commendavit. Num his unis Vindiciis tantam a *Majo* injuriam in me provocarim, alii judicent. Si datur suspicioni locus, non parum illum in me stimulavit inveteratum illud, in *Divi D. Phil. Lud. Hannekeni*, Pro-Soceri mei, manes, familiamque, odium, quod ipsum multis rationibus huc usque sic confirmavit, ut animam citius, quam illud, depositurus esse videatur. Etsi enim, quantum *Divo Hannekenio*, in capeffendis muniis, debeat, sua *Majum* conscientia docebit, nihilominus praclare de se merito non modo gratiam nullam habuit, sed & excitatas in *Hessia* ob Pietismum turbas, non semel, mendacissime, quod publicis, privatisque, monumentis docere possum, adscripsit, ac mortuo etiam infestis calumniis, ac fabulis, insultavit. Ut vero ad institutum revertar, non satis erat *Majo*, *Zornium*, infamem *pasquillarium*, in me armasse, ipse quoque tribus abhinc annis dissertationem, de *Oratione, ex Pericope Evangelica, Dominica Rogationum, deductam* edidit, quam o *deiva*, dissimulato nomine, ex ipsa *Halenfi* Academia, non sine significatione dissensus sui, ad me transmisit. In ea primum ad *Harmoniam suam* se recipit, dicitque, si legissem illam, suam me sententiam, de pane quotidiano, tanquam non-*Lutberanam*, nunquam traducturum fuisse. Ex quo, quantopere sua sibi metipsum *Harmonia* placeat, colligi potest, quum eam non legisse, ac inspexisse, judicio ejus, non leve peccatum sit. Ego vero in *Harmonia Chemnitio-Lyfero-Gerhardina*, addo etiam *Caloviana*, tantum soliditatis, ac nervi, mihi videor invenire, ut novitia illa, & mustea, epumveica me facile carere posse, existimem. Quapropter uti necdum legi, ita nec deinceps in gratiam *Gissenfis* lecturus sum. Addit: *videre se,*
quod

quod non bene legerim Lutherum, cuius in cathedra sedere me glorier, neque Prioristicum, neque Posterioristicum, utrobique enim pro se stare Lutherum, & ipsam veritatem. Novum autem hoc est Majanæ *ἀβδαρίας* specimen, qui se unum, solumque, Lutherum, tum Prioristicum, tum Posterioristicum, legisse, arbitratur. Utinam vero semper ea, quæ legit in Luthero, etiam bene intellexisset, & dextre explicuisset, & applicasset, de quibus cur vehementer dubitem, causas habeo, quas quidem nunc aperire, non vacat. Ad me quod attinet, quamquam D. *Majo* lectionum mearum rationem reddere non debeo, nunquam tamen me cubitum ire, quin partem quandam e Tomis divi Lutheri legerim, fatebuntur ii, quibus interiorem, quam duco, vitam, inspicere datum est. Et facile mihi foret ostendere, me tum *Prioristicum*, tum *Posterioristicum* Lutherum legisse, siquidem integrum mihi esset, Majanam gloriationem, & arrogantiam, imitari. Quorsum vero isthæc objectio, quod in *Cathedra Lutheri sedere me glorier*. Quo tempore, quo loco, ea de re gloriarus fui? Si legisset, quæ, quatuor abhinc annis, pro *Cathedra divi Lutheri* adversus Pietistas scripsi, credo, illum ab eo sibi scommimate temperaturum fuisse. Ego autem hoc nomine gratias ago DEO, & Patri Domini nostri JESU CHRISTI, quod me præter omnem expectationem, ac meritum, tanto Viro succedere voluit non solum in *sede*, sed etiam, pro magnitudine suæ bonitatis, in *doctrina*. Et bene ageretur de Cattis, si summis illis, & ad omnem posteritatis memoriam celebrandis Theologis, *Schnepfius*, *Winckelmannis*, *Menzeris*, *Leuchteris*, *Feuerbornis*, *Hannekenis*, *Haberkornis*, reliquis, D. Majus non minus in *doctrina*, quam *cathedra*, successisset. Quod autem Veteres illi Theologi cum recentioribus parum consentiant, Celeberrimi *Rostochiensis* Theologi, exquisitæ doctrinæ, & invictæ soliditatis scriptis, omnium oculis, judiciisque pridem exposuerunt, Me ipsum, sua pro æquitate, *imperitis* annumerat, & gratiæ forsan loco habere debeo, quod alios *magis etiam imperitos* agnoscit. Et vero,

K

cum

cum *D. Henr. Majus*, bonorum corporalium petitionem in Oratione Dominica, imperatam fuisse neget, panemque τὸν ἐπιούσιον, de pane non quotidiano, sed spirituali, exponat, Ego autem, bona tum corporalia, tum spiritualia, a DEO petenda esse, contendam, panemque τὸν ἐπιούσιον, præeuntibus Luthero, ac Symbolis, de omnibus, quæ ad victum, & amictum spectant, intelligam, quis non mihi imperitiam, Majo summam rerum divinarum peritiam, & vel ipsos *Urim & Tumim*, cum *Reizio illuminatissimo*, tribuat? Ceterum & *prioristicum*, & *posterioristicum* Lutherum, ipsamque adeo *veritatem*, pro Sophistica petitionis quartæ interpretatione, quam Gissensis defendit, *stare*, miror, tanta cum impudentia affirmari. Lutherum quippe, *priorem*, quæ ei ex *Papatu adhaerat*, de pane Spiritualis sententiam, omisisse, ac deinceps in IV. petitione bona corporalia constanter intellexisse, his ipsis in vindiciis ostendi. Quæ vero ex ejus in *Genesin* Commentariis, & quidem ad Cap. XVII. nunc afferuntur verba, eandem confirmant magis, quam remouent. Recitemus illa: *Oratio*, inquit, *de pane quotidiano*, inter reliquas est infima, & tamen si sciremus, quanta esset petitio, nemo nostrum auderet os suum aperire, es dürffte unser keiner das Maul aufibun, und se sprechen, (ut Germanica habet translatio Tom. IX. Altenb. p. 449. a.) Sed Christus eam intellexit, cum dixit, Luc. XII, 32. Noli timere, pusille grex, quoniam placuit Patri vestro dare vobis regnum, q. d. ne timeatis, neque ut gentes suis solliciti pro rebus hujus vite. Placuit enim Patri vestro dare vobis regnum, sed æternum. De celesti igitur regno cogitate, de victoria contra mortem & peccatum. Hac sunt de pondere, & digna, quæ a DEO, Patre vestro, expectetis. Hactenus Lutherus, cujus verba ut recte intelligantur, observo a) Scopum ejus esse, ostendere difficultatem, momentumque piæ, validæque precationis, quum nemo mortalium aptus sit, vel infima, pro eo ac debeat, orare, idque connata indignitatis memoria, qua omnis in DEI bonitate collocanda fiducia enervetur. Hinc ait:

ait: *Daß der, so da giebt, so groß ist, und wir, die wir bitten, unwürdig sind, solches hindert unser Gebet, daß wir eigentlich nicht wissen, was wir bitten.* Quæ verba, nullis aliis interjectis, modo allegata in Commentario præcedunt. Hanc sententiam b) *exemplo* quodam illustrat, a *petitione panis quotidiani* deprompto, quam intuitu *Objecti*, bonorum nempe temporalium, quæ spiritualibus & æternis multo esse inferiora constat, *infinam* nominat, minime usus hoc titulo, si panis quotidiani nomine ipsum JESUM Christum, cum *D. Majo*, intellexisset. Interim petitorios omnes c) *solatur*, ostendendo, quod, omnis illa orandi difficultas exspiret, ac cesset, per bonitatem Patris cœlestis, qui nostræ trepidationi, & inde oriundæ in petendo difficultati, promissionibus suis succurrat, nosque, vel ipsum *cœleste*, ac *æternum regnum Luc. XII.* a gratia sua expectare jubeat, eoque ipso doceat, multo minus de inferioribus, & levioribus obtinendis, dummodo secundum voluntatem ejus petamus, dubitari debere. Hanc veram esse verborum *Lutheri* sententiam, nemo vere *pius* negaverit. Numne vero hac ratione *Lutherus*, ut loqui *D. Majus* amat, *posterioristicus*, per panem quotidianum Christum intellexit? Imo una vox illa, quando quartam petitionem inter reliquas *infinam* esse dixit, se panis *ἐπιβάτης* nomine bonorum *corporalium complexum* intellexisse, significat. *Majus spiritualia* notari, nihilominus contendit, & tamen videri vult facere cum *Luthero*. Sed quid mirum, Majum, cum sua ipsius confusione, contradicere *Luthero*, quum *sibi metipso* contradicat? *Non negamus*, inquit, *corporalia a Deo peti posse, & vel Gentiles fassi sunt, orandum esse, ut sit mens sana in corpore sano; sed illud bic quaritur, an Christus vel in dicta petitione, vel in nostro Evangelio, ubi de fine petitionum loquitur, gaudio scilicet perfectio, de corporalibus agat? Ego sane id affirmare nondum sustineo, nec tamen aliis invideo, si malint panem terrestrem, ego cœlestem eligo, Job. VI.* Hem vero! Spiritum vertiginis in Pietista! Non negat, *corporalia a DEO peti posse*, & tamen,

quod vel in quarta petitione, vel eo in loco, ubi Christus ex *insituto* agit de precibus, intelligantur, *affirmare non sustinet*. Ubi igitur petere iussi sumus? Numne quid iniustus, ac nulla promissione suffultis, orare licet a DEO? Imo *si in quarta* petitione corporalia bona petenda non sunt, fortiter inferre potero, quod *in nulla*. Si in *nulla*, ergo vel omnino petenda non sunt, quod tamen ipse *Giffensis* negat, vel Christus *imperfectam precandi formulam* discipulis præscripsit, quod B. D. *Færsterus*, loco in *Vindiciis* allegato, inter *absurda* refert. Recte *Lyserus* in *System*. l. c. *non possunt bona dari, que ad ea, que in Orat. Dominica sunt petenda, referri non possint*. Concludo igitur, in quarta petitione, panis *ἐπίσης* nomine, bona corporalia, & temporalia petenda esse, quod erat demonstrandum.

§. XXXIX. Est (2.) *erronea & falsa*. Primo enim (a) τὸ ρητόν sine urgente necessitate non est deferendum, idque ipsa Orationis simplicitas requirit. (b.) Panis fidelibus propius, eorumque necessitati, ac indigentia promissus, est vel Christus ipse, qui se panem cœlitus demissum nominat *Jo. VI, 5.* vel verbum DEI, quod animas nutrit, ac roborat. Atqui utrumque nobis exorare studemus postulato II. *Adveniat regnum tuum*. Quid ergo opus fuerit, id denuo, aliis licet verbis, expetere? Adhæc (c.) res ipsa id loquitur, quod Christus in Oratione Dominica ab omni tropo, & schemate abstinerit. Equidem apud Matthæum unica vox *ὀφείλημα* metaphorico sensu posita est pro peccato, sed Lucas *proprie dictum* substituit, & quod Matthæus *ὀφειλήματα* nominarat, ipse *ἀμαρτίας* appellat, eoque significatum τῆς ὀφείλει & ὀφειλήματ^ς aperit, ac declarat. Quæ ergo nos moveret necessitas, ut ea intelligamus *improprie*, quæ multo commodius accipientur *proprie*? (d.) Τὸ *hodie*, quod hac in petitione legitur perspicue docet, eum panem significari, qui

ter-

terrenus, & corruptibilis est, & qui, juxta institutum naturæ ordinem, non nisi *in diem* sufficere potest. Cœlestis autem panis, (qualis est verbum DEI) quia non corrumpitur, nec in diem tantum durat *1. Petr. I, 5.* non indiget declaratione per τὸ σήμερον, nec accurate loquendo cotidianus est. Cibus enim cœlestis virtutem suam altricem extendit in perpetuum, multoque efficacior est, quam cibus Eliæ ab angelo allatus, eique sustentando per XL. dies sufficiens *1. Reg. XIX, 8. (c.)* Quidam Veteris Ecclesiæ Doctores ἀγτον ἐπίσσιον interpretantur de *pane Sacramentali*. Quorum si qui velint sententiam sectari, hos meminisse decet, t. t. S. Cœnam ne quidem institutam fuisse a Domino. (f.) Denique scopus Christi fuit præscribere petitionem omnium, quæ homini necessaria sunt, ac proficua. At vero, ut recte infert *D. Försterus*, in Thef. Catechet. Dec. II. Probl. IV. *si aliud quid quarta petitione petendum, quam bona corporalia, quæ ad corporis cultum, victumque pertinent, tum sequeretur, Orationem dominicam non esse formam perfectæ Orationis: sed consequens est absurdum, ergo & antecedens. Connexionis in copulato ratio inde manifesta est, quod nulla alia petitio bona istiusmodi complectitur, quæ tamen æque, ut spiritualia, a DEO sunt postulanda, sicut tum mandata. 1. Reg. IIX, 35. tum exempla scripturæ, Gen. XXVIII, 20. Prov. XXX, 7. evidenter ostendunt.*

§. XL. Nam quod excipi poterat, indignum esse Christianis, *caduca & temporaria, vilia, & abjecta*, petere a Patre cœlesti, id etsi veteris Ecclesiæ Doctores quosdam, & *Salmasium*, aliosque induxit, ut de pane spirituali, quam corporali, accipere τὸ ἐπίσσιον mallerent, pridem tamen est confutatum a Nostri, & a *B. Koriholdo* peculiari dissertatione, quæ annexa est *Exercitat. c. Baron.* ostensum, quod minime pu-

-of. ob

K 3

gnet

gnet cum officio hominis Christiani, panem etiam *corporalem* postulare a DEO. Quod ipsum e Pontificiis *Durantis* L. c. & *Bona de hymn. div. pag. 426.* verum esse agnoscunt, adeoque, per panem cotidianum, *omnia subsidia ad vitam, tam animæ, quam corporis tuendam, necessaria* significari existimant. Imo vero, quia non modo licet, sed etiam fas est, ac decet, bona *corporis* petere a DEO, statuimus, verba petitionis quartæ, non de pane *spirituali*, sed *corporali*, intelligi oportere. Cum enim perfectissima sit hæc Oratio, ita ut *Augustino* auctore in Epist. ad Probam c. 12. *si per omnia precationum sanctissimarum verba discurramus, nihil inveniamus, quod non ista Dominica contineat, & concludat Oratio;* non dedecet in ea Oratione, quæ ad vitam necessaria sunt, postulare, iudice *Duranto de ritibus L. II. p. 513.*

§. XLI. Postremo Contextus ipse hoc probat. Nam si de pane *spirituali*, vel animæ, agebatur, quid opus erat adjicere τὸ σήμερον vel καὶ ἡμέραν? Uti enim sanctificationem Nominis divini, adventum regni, observationem voluntatis divinæ, rōtunde, ac *simpliciter, & procul restrictione ad tempus*, postulare jubemur; ita etiam haud dubie nulla temere adjecta temporis restrictio fuisset, si in sequentibus panis *spiritualis* petendus esset. Sed vero, quia panis *corporalis*, & bonum quoddam temporarium, exorandum erat, placuit illud σήμερον, vel καὶ ἡμέραν, addere, quo commonescerent homines, non oportere illos nimias opes, vel rerum omnium affluentiam petere, aut de crastino nimis esse sollicitos. Sufficere, si tantum quisque haberet, quantum in dies singulos requiratur. Conf. *B. Stolbergius in Dissert. de pane ἐπιστόλω.*

§. XLII. Itaque hanc petitionem de pane *corporali* optimis, & præstantissimis quisque, inter Veteris Ecclesiæ

docto-

doctores interpretatur, TERTULLIANUS PP. Latinorum antiquissimus de Orat. c. VI. f. 131. ed. Prior. *Quam eleganter, inquit, divina sapientia ordinem orationis instruxit, ut post cœlestia, i. e. post DEI nomen, DEI voluntatem, & DEI regnum, terrenis quoque necessitatibus petitioni locum faceret, nam & edixerat Dominus: Quærite prius regnum, & tunc vobis etiam hæc adjicientur.* Et licet verba hæc spiritualiter potius intelligenda putet, mox tamen ad se reversus, transiturus ad declarationem V. Petitionis p. sq. addit: *Consequens erat, ut observata DEI liberalitate etiam clementiam ejus precaremur. Quid enim alimenta proderunt, si illi reputamur revera quasi taurus ad victimam.* Et de Jejun. adv. Pŷchicos c. XV. f. 553. in ordinaria, inquit, oratione parum mandavit postulandum, non & Attalicæ divitias. CYPRIANUS de orat. Dom. f. 192. edit. Rigalt. quum verba petitionis IV. recitasset, mox subjicit: *Potest hoc & spiritualiter & simpliciter intelligi: quia & uterque intellectus utilitate divina proficit ad salutem.* Et post aliqua: *Potest & sic intelligi, ut qui seculo renunciavimus, & divitias ejus, & pompas, fide gratia spiritualis abjecimus; cibum nobis tantum petamus & victum.* Quæ in sequentibus fusius deducit. Tandem ad V. petitionem transiturus: *Post subsidium, inquit, cibi, petitur & venia delicti.* CHROMATIUS Aquilegiensis in Cap. VI. Matth. hæc verba duplici modo intelligere se dicit. *Primum ut non aliud, quam quotidianum victum postulemus. Non enim jubemur divitias petere, aut affluentiam secularium rerum, sed panem quotidianum, quod Christianis fide viventibus ad præsentem vitam solummodo necessarium est - - Hoc autem spiritualiter nobis præceptum esse debemus advertere, ut panem quotidianum petamus i. e. panem illum cœlestem, & spiritualem, quem quotidie ad medicinam animæ, &*

spem

spem aeternæ salutis accipimus, &c. Vid. Monum. Patrum f. 1214. AUGUSTINUS de pane alendo corpori destinato haud dubie accipit *serm. CXXVI. de temp.* Expositis enim tribus prioribus petitionibus accessurus ad quartam: *Consequenter jam, ait, post cœlestia etiam terrestria postulamus; sed tantum necessaria. Nam dicimus? panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quæ repetit, ac prolixius declarat in L. quinquaginta homil. homilia XLII. tandemque missurus in compendium dicenda: Quando, inquit, rogamus panem quotidianum, quicquid nobis propter carnem nostram in terris necessarium est, postulamus.* Plura ex Augustino loca vide sis apud Kortboltum l. c. Sed nec HIERONYMUS in Matth. c. VI. panem spiritualem a nobis expeti sic affirmat, ut aliorum, qui de cibo corporali accipiunt, sententiam prorsus rejiciat. VENANTIUS in expof. orat. Domin. de alimentis temporariis simpliciter intelligit: *Considerandum est, inquit, quam mirabiliter Orationis hujus ornatus sit textus, ut nominatis aeternis temporalia peterentur. Nam tria ista qua poscimus, i. e. sanctificetur nomen tuum: Adveniat regnum tuum: Fiat voluntas tua, propter aeterna consequenda hic sunt necessaria, & hic incipiunt, sed perfecta in futura vita possideri credenda sunt, & perpetua permanebunt. Ergo panem nostrum da nobis, quantus animæ & in carne est necessarius spiritualiter, vel corporaliter.* vid. Monum. PP. Orthodoxogr. f. 1226. ISIDORUS Hispal. de offic. Eccles. c. XIV. scribit: *In Oratione Dominica, ut Patres scripserunt, VII. petitiones continentur, sed in tribus primis aeterna poscuntur, in sequentibus IV. temporalia, qua tamen propter aeterna adipiscenda petuntur.* - - - *Hic, post subsidium cibi, venia, ad exemplum fraternæ indulgentiæ, postulatur.* vid. Monum. P. P. f. 1741.

§. XLIII.

§. XLIII. Græcos inter BASILIUS, ὁ Θεοφόρος, in Afcet. interrog. CCLII. f. 624. τὸν ἐπίσσιον ἄρτον interpretatur τὸν πρὸς τὴν ἐφήμερον ζωὴν τῆ ἐσθία ἡμῶν χρησιμεινόντα, qui ad quotidianam vitæ sustentationem substantiæ nostræ conducit. CYRILLUS Alexandr. L. II. *Glaphyrorum in Exod.* quo loco de querelis Israelitarum, cibum a DEO postulantium, agit: *quod necessaria*, inquit, *ad vitæ sustentationem ab ipso exigant, reprehensione vacat: obmurmuratione vero offenditur.* Porro Salvator ipse in *Orationibus nos docuit dicere: panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quod quidem dicentes, nullo modo accusamus Dominum*, ἐξουκτῆσομεν δὲ μᾶλλον παρ' αὐτῆ τὰ εἰς ζωὴν ἐπιτηδεῖα, *sed petimus potius ab ipso, quæ ad vitam sunt necessaria.* Nec alias ἄρτον ἐπίσσιον de pane spirituali accepit Cyrillus. vid. *OO. T. I. f. 286. edit. Paris.* GREGORIUS Nyssenus in *Orat. IV. de orat. Dom. f. 748. ed. Paris.* de pane corporali omnino intelligit, & post alia bene ac sapienter hanc in rem disputata, scribit: *μέχρι τούτου τὴν ψυχὴν ταῖς περὶ τῆς ἀρτῆς μερίμναις ἐνδύσης; ἀλλ' εἰπέ τῷ τὸν ἄρτον ἐκ γῆς ἐξαγοῦντι εἰπέ τῷ τῆς κοίτης τρέφοντι, τῷ δίδοντι τροφὴν πάσῃ σαρκί, τῷ ἀνοίγοντι τὴν χεῖρα, καὶ πληρῶντι πᾶν ζῶον εὐδοκίας, ὅτι παρὰ σὲ μοι ἡ ζωὴ. Παρὰ σὲ γενέσθω καὶ ἡ πρὸς τὴν ζωὴν ἀφορμὴ. σὺ δὲ τὸν ἄρτον, τῆς ἐσθίας, ἐκ δικαίων πόνων τὴν τροφὴν χάριν: Dic: abs te mihi vita est: a te quoque mihi vitæ subsidium contingat: tu da panem i. e. ex justis laboribus cibum adipiscar.* Confentit ISIDORUS Pelusiota L. IV. *Epist. f. 431. ed. Paris.* *Cum teipsum, ait, deliciis ac luxui manciparis, et multa non solum ad victum, sed etiam ad luxuriam reposita jam habeas viatica vitæ, tamen orare (audes) τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπίσσιον (τῆς ἐσθίας, ἢ τὸν τῆ ψυχῆς ἀρεμῶδιον ἢ τὸν τῆ σαρκὸς αὐταρ-*

αὐτάρακι) δός ἡμῖν σήμερον. *Panem nostrum quotidianum,*
(h. e. anima convenientem, aut carnis sustentationi sufficien-
tem) da nobis bodie. CHRYSOSTOMUS T. V. OO.
 homil. XXX. ἄρτον ἐπίσιον, τῆσιν ἐπὶ τὴν ἐσίαν τῆ
 σώματος διαβαίνοντα, ἢ συγκρατήσαι ταύτην δυνάμενον,
qui ad ipsam corporis essentiam transit, eamque conservare
potest. Idem in Pf. CXXVIII. docet, ἄρτον ἐπίσιον omnia ad
 hanc vitam necessaria notare. Mox ait: *propterea talem iussus*
es precari orationem, ἐν ἣ μόνον ἐν αἰτήμασι αἰδεητὸν αἰτεῖς, ἢ
πλέον εἶδεν, in qua unam tantum petis orationem terrenam,
ἔσ' nihil ulterius. Adstipulatur ei pro more THEOPHY-
 LACTUS in c. VI. Matth. ἄρτος ἐπίσιος, inquit, ἐστὶν ἄρ-
 τος ἐπὶ τῇ ἐσίᾳ ἢ συσάσει ἡμῶν αὐτάρακις, panis, qui sub-
 stantia ἔσ' constitutioni nostræ sufficit. Et in Luc. c. XI. ὁ ἐπὶ
 τῇ ἐσίᾳ ἡμῶν, ἢ συσάσει τῆς ζωῆς συμβαλλόμενος, ei-
 dem appellatur. THEODORETUS Cyri Episcopus
 verba Pauli ad Philipp. VI, 19. DEUS meus impleat πά-
 σαν χρέαν ὑμῶν, sic explicat: αἰτεῖ αὐτοῖς παρὰ τῆ παύ-
 ται κομισαμένῃ ἢ τὴν, κατὰ τὸν παρόντα βίον, χρέαν,
 negatque, Apostolum aliquid se indignum apprecatum
 fuisse, ideo, quia & Dominus orare nos iusserit: Τὸν
 ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπίσιον δός ἡμῖν σήμερον. T. III. OO.
 f. 341. ed. Paris. Jo. DAMASCENUS de O. F. c. XIV. f.
 318. ed. Basil. vocem ἐπίσιος declaraturus ait, significare il-
 lum ἢ τὸν μέλλοντα, τῆσιν τὸν τῆ μέλλοντος αἰῶνος, ἢ
 τὸν πρὸς συντήρησιν τῆς ἐσίας ἡμῶν λαμβανόμενον. Sic
 igitur præstantissimi quique Ecclesiæ Ver. Doctores ἄρτον
 ἐπίσιον, de pane alendis & sustentandis corporibus idoneo, ac-
 cipiunt, qui vero de mystico pane interpretantur, sic eam attem-
 perant plerique, ut panem corporalem ἔσ' terrenum nequaquam
 excludant, iudicio Kortbolii verissimo, l. c. p. 416.

§. XLIV.

§. XLIV. Quinta petitio saltem ad *Fanaticorum* palatum non est. *Kufferiani*, vel secta *Steinbachiana*, a Mart. Steinbachio Sec. XVI. appellata, tum in aliis, tum præcipue in Petitione V. Orationem Dominicam mutare non dubitarunt. His enim verbis recitare solebant formulam: *Vater Unser, der du bist vor den Himmeln,*) quia nempe illorum opinione, *Steinbachius* in extremo demum die cælum reclusurus erat,) *unser Brodt gieb uns: Vergieb uns unser Schuld, und gieb uns Gnad, daß wir verzeihen denen, die uns Leid gethan, wie du uns verzeibest.* Vid. *Sleidanus contin. P. II. p. 17. 18.* Interim hi utcunque retinuerunt Orationem Dominicam, utut formulam alicubi mutare, privato consilio, sint ausi. Alii vero eandem omnino abolere, ac proscribere, studuerunt. De *Anabaptistis*, quibus nulli hæretici vel sceleratiores, vel sanctitatis opinione inflatiores, leguntur, magnus alioqui eorum Patronus Gottfrid Arnold. *P. II. f. 281.* scribit: *Die Wiedertäufer beten das Vater Unser, oder doch NB. die fünfte Bitte nicht. Tremuli docent: Das Vater Unser sey denen noch schwachen Jüngern als ein Exempel und Muster des Gebets vorgelegt worden: Die Starcken dürfften sich daran nicht binden,* apud Eundem *L. XVII. c. XX. n. 40.* Ante quinquennium plus minus prodiit libellus von der *Wiedergeburt*, quem scripsisse *Annam Catharinam Scharfshmidiam*, honesti apud *Quedlinburgensis* viri conjugem, tradunt Celeberr. auctores *der Unschuld. Nachrichten* ad A. 1705. p. 750. Eo in libello tum remissio peccatorum per Christum non obscure improbatur, tum *perfectismus*, seu inanis, de perfecta quadam sanctitate, hac in vita persuasio, docetur. Ad calcem adjecta est *Angli* cujusdam, de perfectione hominis, meditatio, in qua inter alia statuitur: *Ohne Sünde seyn, sey möglich: welche das Gegenteil lehren, bestärcken des Teufels Reub, und wären von ihm verführet. Das Vater Unser, und NB. absonderlich die Bitte*

um Vergebung der Sünde, (hem consensum cum Tremulis) ge-
 böre nur vor die Anfänger: Das Gesetz müßte, und könne, von uns
 erfüllet werden: Es sey nicht immer Streit zwischen Geist, und
 Fleisch, sondern das Fleisch sterbe &c. Quæ ipsa ex instituto per-
 sequitur, multisque quæstionibus, & responsionibus inculcat
 B. P. Karl in der lautern Milch des Evangelii oder allgemeinen
 Christen Catechismo n. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. Unde idem
 contendit, ad illam ubi perfectionem pervenerit, gebe ihn die
 fünfte Bitte, Vergib uns unsere Schuld, vor seine Person denn
 nicht mehr an, er müßte es nur für andere beten, im Catechi-
 smus-Gespräch. p. 15. 16. 29.

§. XLV. Nos vero his furoribus opponimus 1) quod
 Oratio Dominica ipsis Apostolis, sanctis haud dubie homini-
 bus, & admirandis dotibus exornatis, a Servatore præscripta
 fuit. 2) Illud Johanneum urgemus: Si dixerimus, peccatum
 non habemus, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est: Si
 dixerimus, non peccavimus, mendacem facimus eum, & sermo
 ejus non est in nobis. 1. Job. I, 8. 10. Itaque sanctissimi quique,
 piissimique Episcopi, apud veteres, se peccatores inscribebant,
 & apud Græcos ἀμαρτωλοὶ vocari amabant, ut viri docti no-
 tarunt, apud Rivet. in Apolog. pro vera pace Eccles. f. 126. b.
 Quorum a moribus grande quantum recessisse videntur,
 qui hoc tempore perfectam sibi sanctitatem tribuunt, & ta-
 men ad veterem Ecclesiæ statum omnia se revocare velle, ja-
 ctant. Nam si voluntatem DEI, in lege revelatam, perfecte
 facere possemus, salvaremur per legem, quod tamen ἀδύνα-
 τος esse, Apostolus conceptis verbis docet Rom. VIII, 3. Bene
 & sapienter Lutherus noster in Catech. Maj. & explic. V. petit.
 ed. Lipsf. in 4to 549. Dieses Gebet soll darzu dienen, daß uns
 GOTT den Stolz breche, und in der Demuth halte, denn er hat
 ihm vorbehalten das Vortheil, ob jemand wolte auf seine Fröm-
 migkeit pochen, und andere verachten, daß er sich selbst ansche,
 und

und daß Gebet vor Augen stelle, so wird er finden, daß er eben so fromm ist, als die andern, und müssen alle für GOTT die Federn niedererschlagen, und froh werden, daß wir zu der Vergebung kommen, und dencke es nur niemand, so lange wir hier leben, dahin zu bringen, daß er solcher Vergebung nicht dürffe, und wo er nicht ohne Unterlaß vergiebt, so sind wir verlobren. Hæc sibi capiant Sanctuli, & sigillatim Carolus, quem mala fide citasse Lutherum jam supra ostendimus.

§. XLVI. De sexta & septima petitione nil addo. Epilogum, seu *Doxologiam*, *Observator Halensis* denuo derivat e *Cabbala*, & nescio quæ mysteria *Sephirothica* in ea sibi invenisse videtur. Verba ipsa suo loco jam recitavimus. Summa eorum huc redit, mentionem in epilogo fieri *potentia*, quæ sit *sephirah* quinta, & *gloria*, quæ sit *sephirah* octava. Ad illam commode referri posse *magnitudinem*, quæ sit quarta, ad hanc vero *pulchritudinem*, quæ sit sexta *sephirah*. Addi denique in sempiternum; quorsum reliquæ duæ *Sephiroth*, *victoria* & *æternitas*, commode revocari queant.

§. XLVII. Ac memini quidem *B. Saubertum* in eadem fuisse sententia, quod tum *doxologia*, tum *amen* adjectum, a formulis precandi, Ebræis usitatis, depromptum sit. *Stante*, inquit, templo, quoties in eo mentio nominis DEI facta, populus conjuncta voce, certa formula, qua regnum DEI commemorari opus erat, respondit: eademque preces in fine obsignavit. Cujus vicem extra sanctuarium finitis Orationibus Sacerdotum, & alias; pro antiphona erat amen. Et post aliqua: Ultramque formulam Dominus noster J. C. Orationi Dominicæ in clausulam adjecit *Matth. VI, 13.* illam quidem b. v. quia tuum est regnum, & potentia, & gloria, in secula seculorum - - Quare illam placuerit adjicere, nostrum non est, judicare. Nihilominus cum vocem *Βασιλείας* in capite, & calce precum locaverit, nescio, an ad Canonem respexerit *Judæorum omnium severissimum,*

num, & præcipua religione æstimatum, qui extat in Mass. Brachos: Omnis precatio, in qua non extat vocula regnum, (DEI) non est precatio- Hactenus Saubertus.

§. XLVIII. Cujus in sententia eum deprehendo errorem, quem jam in aliis notatum memini, quod nempe illa omnia, de quibus *παραιλλήλόν τι*, apud Talmudistas, vel Cabalistas, vel alios hujusmodi scriptores offenderunt, Christianos ab Ebrais velut mutuo petisse putant, quum potius sit invertenda sententia, & dicendum, Judæos Talmudistas, & Cabalistas, si quid Christianorum formulis, aut institutis simile, ac conforme tradunt, id Christianis, eorundemque libris velut suffuratos fuisse. Scripta saltem Apostolorum, veterumque Doctorum in Ecclesia, multo sunt, quam vel *Cabbala*, & *Talmud*, antiquiora. Cumque negari non possit, Judæos, maxime *Hellenistas*, Alexandria & alias, multa sapientum Græcorum placita suæ religionis capitibus aspersisse, quis dubitet, post excidium Urbis, & templi, cum viderent, magis magisque doctrinam de Christo invalescere per orbem, & multa scriberentur, de Nostris institutis, atque sententiis, *Plagiarios* illos, ut *Pseifferus* nominat, harum etiam partem aliquam suis voluminibus ingessisse? Quicquid vero hujus rei sit, in *Sauberti* saltem, de *Doxologia* origine, sententia, nervum consecutionis desidero. Nec enim, judicio nostro, sequitur: Ebræi in quadam precandi formula mentionem fecerunt regni DEI: Christus etiam ejus mentionem facit in sua: Ergo Christus ab Ebræis eandem est mutuatus. Namque & multa Græcorum, & Latinorum dicta, cum Ebræorum placitis, formulisque consentiunt, quos tamen propterea ab illis petitas esse mutuo, non est putandum. Imo vero epilogus Orationis Dominicæ ne quidem illi, qua de agitur, Ebræorum formulæ omnino responderet. Hæc enim ita se habet: *Benedictum sit nomen gloria regni ejus in sempiternum: quæ*
ver-

verba plurimum sunt diversa ab illis: *Tuum est regnum, & potentia, & gloria.* Neque etiam observatio illa, quod precatio, sine mentione regni, non sit precatio, Scripturarum consensu nititur, cum hæc multas commemorent, enixissimas & ardentissimas preces, in quibus *regni* DEI nulla fit mentio, quod vel e sola Psalmorum collatione ostendi potest. Quin potius illud axioma a recentioribus Judæis excogitatum, hominibusque propinatum videtur, quo tanto impensius, & studiosius adventum *Messie*, regnumque illius visibile, ac mundanum expeterent.

§. XLIX. Quod autem ad *Observatoris Hal.* sententiam de respectu Epilogi ad *Sephiroth* Ebræorum sententiam attinet, hanc eodem, quo Sauberti opinionem, numero, locoque habemus. Enimvero, si constitutum fuit Servatori ad *Sephiroth* Ebræorum respicere, cur non eodem, quo collocari ab his solent, ordine, illas recensuit? Cur modo duas una voce expressit, modo aliquas prorsus præteriiit? Quo jure magnitudo ad potentiam, seu *Sephirah* quarta ad quintam, & non potius potentia ad magnitudinem refertur? Cur victoria ad τὸ sempiternum esse, & non potius ad potentiam revocatur, quum victoria sit documentum potentia? Denique prætereundum non est, quod & ab aliis recte notatum fuit, errorem commisisse Observatorem, quod ad τὸ in sempiternum retulit duas *Sephiroth* נצח & יסוד, latineque reddidit *victoria & æternitas*, quum tamen posterior vox non æternitatem, sed fundamentum significet, adeoque DEI constantiam, & immutabilitatem, in *decernendo* potius, & *exequendo*, quam *durando*, ac *subsistendo*, insinuet. Interpretem n mirum *Isaaci Lorientis* non satis assecutus fuit, qui τὸ nezach reddidit *victoriam*, vel *æternitatem*, non quod putaret idem vocabulum uno, eodemque in loco, utrumque significare, sed ut doceret, utroque sensu accipi vocabulum posse, optionemque adeo relinqueret aliis,

aliis, utro vellent h. l. significatu accipere, & numne illud nezach vellent interpretari victoriam, an vero æternitatem, quia utrumque non quidem hoc in loco *significet*, alias tamen *significare possit*. Noster autem illa vocis æquivocatione ad fingendas duas distinctas Sephiroth usus est, erroremque non unum commisit. Primo, quod τὸ רוּחַ aliter, quam debuit, reddidit. Deinceps quod sensu *composito* accepit, quod accipiendum erat *diviso*. Porro, quod una αἰῶνος voce diversissima DEI attributa, victoriam nempe, & æternitatem, quorum alterum *operatur*, alterum *quiescit*, complexus fuit. Postremo, quod αἰῶνος nomine victoriam notari credidit, cui tamen, ut potentia infinitæ exercitio, & documento, cum æternitate, qua tali, nihil est commercii.

§. L. Tor nempe, ac tantis, difficultatibus implicari videmus nimios Cabbalæ admiratores. Quanto satius fuerat, sanctissimam precationis formulam, non cum doctrina Sephirothica, quæ Pythagoræ magis, aut Platonis, quam Spiritus gratiæ & precum, scholam sapit, sed cum Scripturæ V. T. oraculis conferre. Uti enim πᾶσα γραφή est Θεόπνευστος, & ipsissimus Christi Spiritus per os Prophetarum locutus fuit; ita, si omnino aliquis sit ostendendus consensus, epilogi, ac doxologiæ in hac Oratione vestigia in Scripturis V. T. nullo negotio deprehendentur. *Psalmo* enim *XXII*, 28. legitur τὸ κράτος ἡ βασιλεία, Domini est regnum: Apud *Jobum*: παρ' αὐτῷ σοφία καὶ δύναμις: & *Psalmo LXIII*, 2. δύναμις καὶ δόξα conjungitur. Imo vero, si sententiam spectemus, eadem prope doxologia usus fuit *Davides*. *Chr. XXII*, 11. quando ad DEUM conversus: *Tua*, inquit, *Domine magnificentia est, & potentia, & gloria, victoriaque, & virtus: Tu enim rex es eorum, quæ in caelo, atque in terra.* Quibus verbis & ipsi DEO gratias agimus, quod adesse meditationibus nostris dignatus fuit, præsentemque Dissertationem finimus.

AB: 153257

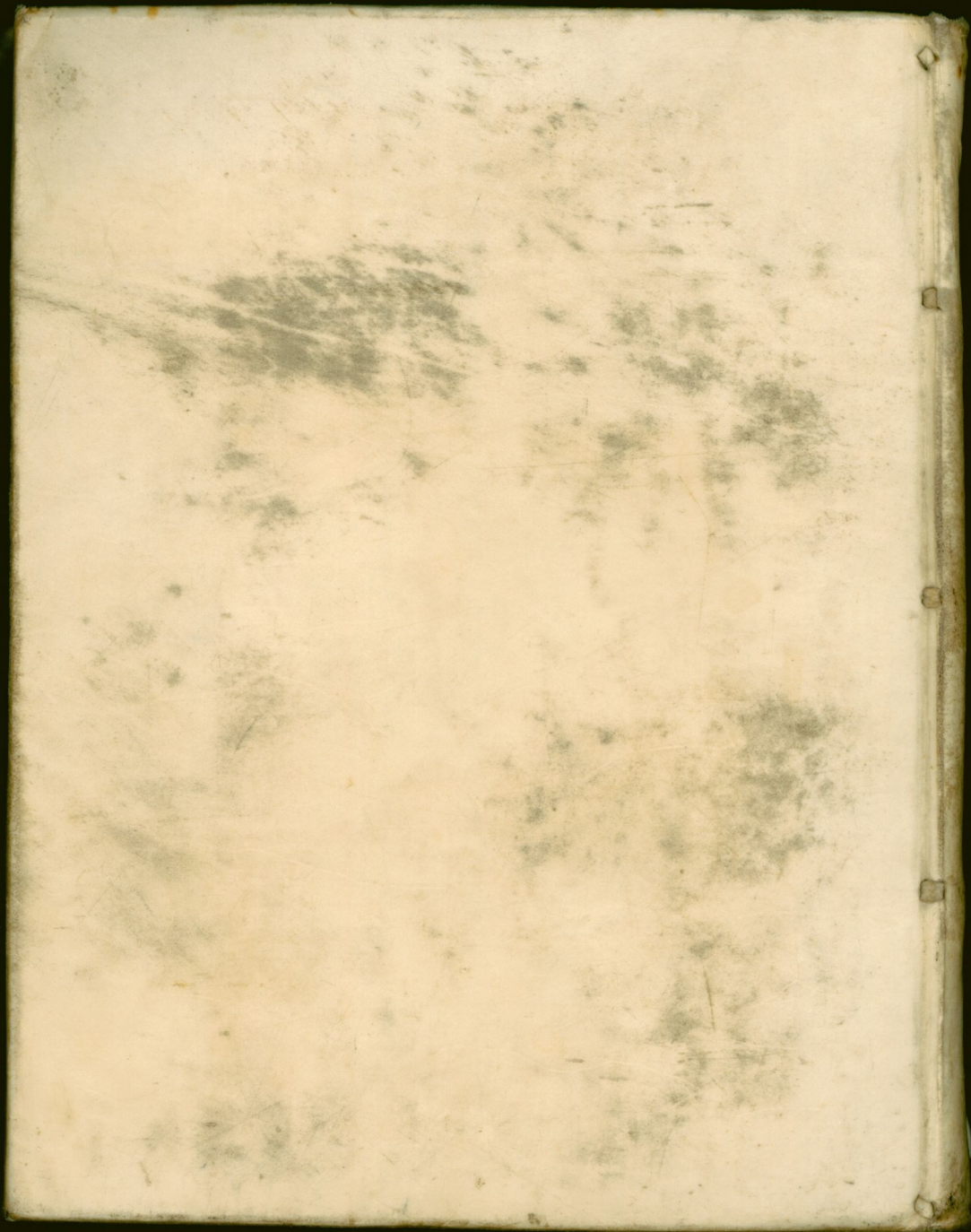
SR

VD 78

R

VD 77

B.I.G.

Farbkarte #13

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 8
Centimetres

Black
3/Color
White
Magenta
Red
Yellow
Green
Cyan
Blue

V. II
I C I Æ
IONIS
NICAE,
CIIS
MAGNIFICENTISSIMI,
PIS ATQVE DOMINI,
CI AVGVSTI,
AXON. HEREDIS
ETC.
SIDE
ERNSDORFIO,
Publ. Aedis OO. SS.
s Ecclef. Assessore,
e 15 15 cc XIII.
DIVI LVTHERI
NDVM PROPOSITAE
HEYMIO,
Lufato.
TERTIA,
NOVISQVE VINDICIIS,
ETATA.
LO GERDESIANO.

4

4

